

Algemeen ambtsbericht Centraal-Irak

November 2002

Directie Personenverkeer, Migratie en Vreemdelingenzaken

Afdeling Asiel- & Migratiezaken

15 november 2002

	Inhoudsopgave	Pagina
1	Inleiding	4
2	Landeninformatie	6
2.1	Basisgegevens	6
2.1.1	Land en volk	6
2.1.2	Geschiedenis	7
2.1.3	Staatsinrichting	10
2.2	Politieke ontwikkelingen	22
2.3	Veiligheidssituatie	24
2.4	Sociaal-economische situatie	26
2.5	Samenvatting	30
3	Mensenrechten	31
3.1	Juridische context	31
3.1.1	Verdragen en protocollen	31
3.1.2	Nationale wetgeving	31
3.2	Toezicht	33
3.3	Naleving en schendingen	33
3.3.1	Vrijheid van meningsuiting	33
3.3.2	Vrijheid van vereniging en vergadering	37
3.3.3	Vrijheid van godsdienst en overtuiging	41
3.3.4	Bewegingsvrijheid	53
3.3.5	Rechtsgang	68
3.3.6	Arrestaties en detenties	70
3.3.7	Mishandeling en foltering	74
3.3.8	Verdwijningen	75
3.3.9	Buitengerechtelijke executies en moorden	76
3.3.10	Doodstraf	77
3.4	Positie van specifieke groepen	78
3.4.1	Koerden	78
3.4.2	Fayli-Koerden en Irakezen van Iraanse afkomst	79
3.4.3	Moeras-Arabieren	80
3.4.4	Turkmenen	81
3.4.5	Dienstplichtigen/militairen	81
3.4.6	Vrouwen	94
3.4.7	Teruggekeerde asielzoekers	99
3.4.8	Deelnemers aan de intifadah	100
3.4.9	Homoseksuelen	100
3.4.10	Familieleden van verdachte personen	101
3.5	Samenvatting	103
4	Migratie	104
4.1	Migratiestromen en -motieven	104
4.2	Opvang van binnenlands ontheemden	105

4.3	Minderjarigen	106
4.4	Activiteiten van internationale organisaties	109
4.5	Beleid andere Europese landen	111
4.6	Samenvatting	113
5	Samenvatting	115
	Bijlage 1. Landkaart	117
	Bijlage 2. Literatuurlijst	117
	Bijlage 3. Structuur en rangen in de Iraakse strijdkrachten	126
	Bijlage 4. Christelijke kerken in Irak	127

1 Inleiding

In dit algemeen ambtsbericht wordt de huidige situatie in Centraal-Irak beschreven voorzover van belang voor de beoordeling van asielverzoeken van personen uit Centraal-Irak. Het ambtsbericht is een geactualiseerde bewerking van het algemeen ambtsbericht Centraal-Irak van 9 april 2001.

Met Centraal-Irak wordt in dit document het deel van de Republiek Irak bedoeld dat onder controle staat van het bewind in Bagdad.¹ Het deel van Irak dat wordt gecontroleerd door de Koerdische partijen in het noorden van het land wordt behandeld in de ambtsberichten over Noord-Irak. Daar waar wordt verwezen naar de situatie van vóór 1991 wordt geen onderscheid gemaakt tussen Noord- en Centraal-Irak.

Aan de totstandkoming van dit ambtsbericht liggen bevindingen ter plaatse ten grondslag, alsook de rapportages van de Nederlandse ambassades in en buiten de regio. Daarnaast is dit ambtsbericht gebaseerd op bronnen als de verschillende VN-organisaties, het Duitse Bundesamt für die Anerkennung ausländischer Flüchtlinge, Human Rights Watch, Amnesty International, het Zwitserse Bundesamt für Flüchtlinge, Schweizerische Flüchtlingshilfe, de Duitse en Amerikaanse ministeries van Buitenlandse Zaken en het Internationale Rode Kruis. Ook is gebruik gemaakt van vakliteratuur en berichtgeving in de media. Een overzicht van de openbare bronnen is opgenomen in de literatuurlijst.

In hoofdstuk 2 worden de recente ontwikkelingen in de politiek, de veiligheidssituatie en sociaal-economische situatie in Centraal-Irak belicht. Na een algemene inleiding over land en volk en een kort historisch overzicht volgt een beschrijving van de staatsinrichting en het machtsapparaat van president Saddam Hoessein. Vervolgens worden de politieke ontwikkelingen sinds de datum van het vorige ambtsbericht behandeld. In de paragraaf hierna staat de veiligheidssituatie centraal. Tot slot wordt aandacht besteed aan ontwikkelingen op sociaal-economisch gebied.

In hoofdstuk 3 wordt de situatie van de mensenrechten in Centraal-Irak beschreven. Na een overzicht van de internationale verdragen waarbij Irak partij is, de grondwettelijke bepalingen en andere nationale wetgeving worden de (beperkte) mogelijkheden van toezicht op de mensenrechtensituatie geschetst. In de hierop volgende paragraaf wordt de eigenlijke beschrijving van naleving en schending van de mensenrechten in Centraal-Irak gegeven. Hierna komt de positie van etnische minderheden en enkele andere specifieke groepen aan de orde.

¹

Dit ambtsbericht heeft derhalve ook betrekking op het zuiden van Irak.

Hoofdstuk 4 behandelt migratie binnen en vanuit Irak. Hierbij wordt achtereenvolgens ingegaan op migratiemotieven, de opvang van binnenlands ontheemden en de positie van minderjarigen. Hierna volgen de activiteiten van internationale organisaties in Centraal-Irak. In die paragraaf wordt onder meer melding gemaakt van het standpunt van UNHCR inzake terugkeer naar Irak. Tot slot wordt het toelatings- en terugkeerbeleid van de ons omringende landen met betrekking tot Centraal-Iraakse asielzoekers weergegeven.

Hoofdstuk 5 bevat een algehele samenvatting.

2 Landeninformatie

2.1 Basisgegevens

2.1.1 Land en volk

De Republiek Irak heeft een oppervlakte van circa 444.000 km². Vier streken kunnen worden onderscheiden. Van Hit en Samarra strekt zich tussen Eufraat en Tigris naar het noorden een vruchtbare hoogvlakte uit tot aan de Syrische grens. Dit gebied wordt Al-Jazira genoemd. In het zuiden ligt een laagvlakte met meren en moerasgebieden tot aan de Perzische Golf, alwaar zich belangrijke olievelden bevinden. Aan de grenzen met Turkije en Iran in het noordoosten bevindt zich een bergachtige streek waar akkerbouw en veeteelt wordt bedreven. Nabij Kirkuk wordt olie gewonnen. Ten westen van de Eufraat bevindt zich een dunbevolkt woestijngebied tot aan de grenzen met Syrië, Jordanië en Saoedi-Arabië.

Irak² telde in 1993 ongeveer twintig miljoen inwoners³. De huidige bevolking van Irak wordt geschat op ongeveer 23,3 miljoen.⁴ Hiervan woont naar schatting 85 tot 87 procent in Centraal-Irak.

Etnisch en linguïstisch kunnen in Irak als geheel onder meer Arabieren, Koerden, Turkmener en Armeniërs worden onderscheiden. Schattingen van het percentage Arabieren in geheel Irak lopen uiteen van 70 tot 85 procent. Schattingen over het percentage Koerden variëren van 15 tot 20 procent.

In het overwegend islamitische Irak (97% is moslim, de overige 3 % bestaat uit christenen, yezidi's, Mandeeën en joden) is het religieuze onderscheid tussen soennitische en sjiiitische moslims belangrijk.⁵ Soennitische Arabieren maken 12

² Inclusief Noord-Irak.

³ Fischer Weltalmanach 1996; Harenberg Landerlexikon 1995/1996. Volgens een officiële volkstelling door de autoriteiten in Bagdad zouden er in 1997 in heel Irak 22 miljoen mensen hebben gewoond.

⁴ CIA World Fact Book 2001 – Iraq, Washington, 2001.

⁵ De soennitische en de sjiiitische islam zijn de grootste geloofsstromingen binnen de islam. Aanhangers van de soennitische islam - soennieten - volgen de 'sunna', de gedragslijn van de profeet Mohammed. Deze is schriftelijk vastgelegd in de verzameling van mondelinge overleveringen over hem (de zogenaamde 'hadith'). Het overgrote merendeel van de moslims ter wereld is soennitisch. De sjiiitische islam ontstond in de zevende eeuw na een geschil over de opvolging van de profeet Mohammed. De 'Partij van Ali' ('Sji'at Ali') is van mening dat de opvolgers van Mohammed nakomelingen zijn van diens neef Ali, die getrouwd was met Mohammeds dochter Fatima.

⁶ Zie verder over sjiieten subparagraaf 3.3.3.

tot 15 procent⁷ uit van een totale bevolking van Irak; sjiitische Arabieren 50 tot 65. Soennitische Koerden vormen 18 tot 20 procent van de bevolking. Tevens is er een minderheid van sjiitische Koerden, de Fayli-Koerden. Naast een minderheid van soennitische Turkmenen is er ook een minderheid van sjiitische Turkmenen.

De Republiek Irak is sinds het einde van de Golfoorlog in 1991 de facto in tweeën uiteen gevallen, waarbij Noord-Irak⁸ is onttrokken aan het centrale gezag in Bagdad. Sindsdien staat Noord-Irak onder controle van de Koerdische partijen PUK⁹ en KDP¹⁰; Centraal-Irak staat onder gezag van de regering in Bagdad.

2.1.2 Geschiedenis

Gedurende de Eerste Wereldoorlog werd het grondgebied van het huidige Irak door Britse troepen op het Ottomaanse rijk veroverd. In 1920 kwam de staat Irak tot stand, bestaande uit de voormalige Ottomaanse provincies Bagdad, Basra en Mosul. Onder een mandaat van de Volkenbond werd het land door het Verenigd Koninkrijk bestuurd. In 1921 werd Faisal Ibn Hoessein koning van Irak. Na een periode met Koerdische opstanden in het noorden en grensdisputen in het zuiden van het land werd Irak onafhankelijk in 1932.

De militaire staatsgreep waarbij koning Faisal II in 1958 van de troon werd gestoten bracht een links-nationalistisch regime onder leiding van generaal Abd al-Karim Qasim aan de macht. Na presidentschappen van de gebroeders Aref kwam in 1963 de macht in handen van de Baath¹¹-partij, die een één-partij-systeem doorvoerde. Ahmed Hassan al-Bakr werd president, premier en voorzitter van de Revolutionaire Commandoraad, het hoogste machtsorgaan in Irak. Saddam Hoessein¹² werd vice-president totdat hij in 1979 de macht geheel in handen kreeg als opvolger van Al-Bakr¹³.

⁷ Ook hogere percentages komen voor in de geraadpleegde bronnen.

⁸ Zie de algemene ambtsberichten Noord-Irak.

⁹ Patriottische Unie van Koerdistan.

¹⁰ Democratische Partij van Koerdistan.

¹¹ Op basis van transcriptie is de schrijfwijze Ba'th juister. Ba'th betekent herrijzenis, wederopleving, opstanding.

¹² Diens naam wordt in Nederland meestal aldus geschreven. Op basis van transcriptie zou een betere schrijfwijze zijn: Saddam Husayn. Diens volledige naam luidt: Saddam Husayn al-Tikriti.

¹³ De etnisch-religieuze verhoudingen binnen Irak veranderden door de machtsovername van de Baath-partij niet. Sinds de Ottomaanse heerschappij is in feite telkens sprake geweest van een ondanks hun numerieke meerderheid achtergestelde positie van sjiieten. De dominante positie van een soennitische groep machthebbers bleef na 1968 bestaan en werd in de loop der tijd voor een groot deel bepaald door de zgn. Tikriti-groep. Zowel Hassan al-Bakr als Saddam Hoessein, beiden soenniet, komen uit het dorp Awja, nabij de stad Tikrit.

Na enkele jaren onenigheid over onder meer grensaangelegenheden vielen Iraakse troepen in 1980 Iran binnen, hetgeen resulteerde in een oorlog die aanhield tot 1988. In dat jaar werd een overeenkomst tot een staakt-het-vuren gesloten. Na mislukte onderhandelingen met Koeweit over bilaterale problemen inzake olieproductie, grondgebied en schuldenregelingen bezette Irak op 2 augustus 1990 Koeweit. Zes dagen later kondigde Irak de formele annexatie van Koeweit aan.

Nadat alle diplomatieke middelen en vredesinitiatieven om Irak te bewegen Koeweit te verlaten waren uitgeput, nam de VN-Veiligheidsraad resolutie 678 aan. Deze resolutie stond het VN-lidstaten toe alle mogelijke middelen in te zetten om de Iraakse terugtrekking uit Koeweit te bewerkstelligen. In de nacht van 16 op 17 januari 1991 begon een internationale troepenmacht aanvallen op Irak en Iraakse doelen in bezet Koeweit, gevolgd door een grondoorlog tegen Iraakse troepen. Deze militaire actie die bekend staat als 'Operation Desert Storm' had tot gevolg dat een groot deel van het Iraaks militair apparaat werd vernietigd. Op 28 februari 1991 werd een staakt-het-vuren onder strenge voorwaarden overeengekomen. Irak gaf zijn aanspraak op Koeweit op, moest krijgsgevangenen vrijlaten en voldoen aan alle voorwaarden van de 'staakt-het-vuren'-resolutie 687 en andere relevante resoluties van de Veiligheidsraad.¹⁴

De VN-Veiligheidsraad legde Irak de meest rigoureuze – tot de dag van vandaag geldende - ontwapeningsverplichtingen uit de geschiedenis van de VN op, namelijk de complete ontmanteling van al zijn massavernietigingswapens en de daarmee verbonden productiefaciliteiten. De Veiligheidsraad besloot voorts dat de ingrijpende economische en militaire sancties die direct na de invasie van Koeweit in augustus 1990 aan Irak waren opgelegd, in stand zouden blijven totdat Irak aan zijn ontwapeningsverplichtingen had voldaan. Tot de dag van vandaag heeft Irak nog niet aan deze eisen voldaan. Voor export van humanitaire goederen naar Irak werd evenwel een uitzondering gemaakt. Ondanks deze uitzondering was in 1991 al duidelijk geworden dat de economische sancties een humanitaire tol eisten van de Iraakse burgerbevolking. Pogingen van de Veiligheidsraad een humanitair hulpprogramma in te stellen, liepen echter lange tijd stuk op de Iraakse weigering hieraan mee te werken.

De militaire verzwakking van Irak na de Golfoorlog had binnenlandse onrust tot gevolg. Na afloop van de door de geallieerden in januari 1991 gelanceerde operatie 'Desert Storm' braken in Zuid-Irak en in de Koerdische gebieden in het noorden gewapende opstanden¹⁵ uit.

Tijdens de intifadah in het zuiden in maart 1991 vielen alle sjiitische steden (waaronder Basra, Najaf, Kerbala, Hilla en Nasriyya) kortstondig in de handen van

¹⁴ Zie ook paragraaf 2.2.

¹⁵ Deze opstanden staan bekend onder de naam intifadah.

opstandelingen, waaronder vele sjiieten maar ook ontevreden militairen. De Republikeinse Garde kreeg de regio echter spoedig weer onder controle.¹⁶

In het noorden van het land streeden Koerdische facties tegen de troepen van Bagdad. Iraakse troepen wisten in maart 1991 de opstand neer te slaan. Nadat zij er aanvankelijk in waren geslaagd de door de Koerden ingenomen steden Erbil, Dohuk en Zakho te heroveren, dienden zij zich uiteindelijk onder internationale druk terug te trekken. De Iraakse troepen (en met hen vele ambtenaren) verlieten in oktober 1991 het grootste deel van de noordelijke provincies. Bagdad kondigde daarop een economische blokkade van deze gebieden af.

In datzelfde jaar richtten militaire operaties zich tegen sjiieten die in de zuidelijke moerasgebieden leven. Daarbij werd melding gemaakt van executies door militaire eenheden. Bewoners van de moerasgebieden ('Moeras-Arabieren') zijn in groten getale uit hun oorspronkelijke leefgebieden verdreven en naar elders in Centraal-Irak uitgeweken. Ook hebben tienduizenden in de loop der jaren hun toevlucht in Iran gezocht.

Na de Golfoorlog zijn zowel in het noorden (in april 1991) als in het zuiden (in augustus 1992) van Irak zogenaamde no-fly zones ingesteld ter bescherming van de aldaar woonachtige bevolkingsgroepen. In het zuiden werd de zone na een offensief van Iraakse troepen in Noord-Irak¹⁷ op 3 september 1996 uitgebreid van de 32e tot de 33e breedtegraad. De Iraakse regering heeft de laatste jaren geregeld aangegeven de instelling van deze zones te verwerpen.

In 1995 en ook in de jaren daarna circuleerden regelmatig sterke geruchten over pogingen tot staatsgreep of samenzwering tegen het regime. Personen die werden beschuldigd van dergelijke activiteiten, onder hen belangrijke nationale leiders en hoge militairen, zouden zijn geëxecuteerd. In augustus 1995 weken Hoessein en Saddam Kamel, schoonzoons en leden van de kring van vertrouwelingen van Saddam Hoessein, uit naar Jordanië en werden na terugkeer in Irak om het leven gebracht. In december 1996 volgde een aanslag op Uday, Saddam Hoesseins oudste zoon. Ondanks deze gebeurtenissen hield Saddam Hoessein controle over Irak, terwijl de bevolking onder internationale sancties leed. Het gebrek aan importen, hyperinflatie en de zwakke Iraakse dinar brachten armoede en wijdverbreide ondervoeding.

In 1996 stemde Saddam Hoessein in met Veiligheidsraad resolutie 986, die de strikt gecontroleerde export van olie- en olieproducten toestaat. Dit programma staat bekend als het 'Olie-voor-Voedsel'-programma.

¹⁶

Op 26 maart 1991 verklaarde de regering in Bagdad dat de opstand in Zuid-Irak was beëindigd.

¹⁷

Ook het luchtruim ten noorden van de 36ste breedtegraad is verboden verklaard voor Iraakse vliegtuigen en helikopters. Zie ook het algemeen ambtsbericht over Noord-Irak

Hoofddoelstelling van de Veiligheidsraad bleef de vernietiging, verwijdering en het onschadelijk maken van het Iraakse arsenaal aan massavernietigingswapens. Dit zou uitgevoerd dienen te worden onder toezicht van de United Nations Special Commission, UNSCOM, en het International Atomic Energy Agency (IAEA). Dit laatste orgaan diende zich te richten op de Iraakse nucleaire capaciteit. Vanaf het begin hebben UNSCOM en IAEA op moeten boksen tegen Iraakse pogingen tot desinformatie, geheimhouding en obstructie. Hierdoor blijft de verdenking gehandhaafd dat de Iraakse nucleaire, chemische en biologische bewapeningsprogramma's nog niet volledig zijn ontmanteld.

In oktober 1998 zette Irak eenzijdig de samenwerking met UNSCOM stop.¹⁸ Deze houding, veroordeeld door de Veiligheidsraad, leidde in november 1998 tot verscherping van het conflict tussen Bagdad en de VN. In december 1998 werden er vervolgens door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk luchtaanvallen uitgevoerd op Irak. Hierbij werden onder meer militaire installaties in Centraal-Irak gebombardeerd. Ondanks deze 'Operation Desert Fox' en de instelling van een nieuwe ontwapeningscommissie UNMOVIC (United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission) weigerde Irak de wapeninspecteurs toegang te verlenen tot zijn grondgebied, waardoor effectieve wapeninspecties onmogelijk bleven. Om die reden was opschorting dan wel opheffing van het sanctieregime nog immer niet aan de orde.

Ofschoon de kern van het sanctieregime - het voorkomen dat Irak vrijelijk kan beschikken over de olie-inkomsten zodat deze zouden kunnen worden aangewend ten behoeve van de ontwikkeling van massavernietigingswapens - nog overeind stond, kwam het sanctieregime in 2000 en 2001 geleidelijk onder druk te staan. Frankrijk speelde daarin een actieve rol, onder meer door het isolement van Irak op luchtvaartgebied te doorbreken. Hierna volgden Rusland en legio Arabische en islamitische staten. Vervolgens sloten Egypte, Syrië, Tunesië, Jemen, Bahrein, Algerije, de Verenigde Arabische Emiraten, Libanon, Soedan, Oman en Qatar vrijhandelsovereenkomsten met Irak en opende Syrië eind 2000 de oliepijplijn over zijn grondgebied. Ook tekenden Syrië en Irak een groot aantal samenwerkingsakkoorden voor transport en op onder meer economisch, commercieel en cultureel gebied.

2.1.3 Staatsinrichting

Er is in Centraal-Irak sprake van een volstrekt onduidelijke en gebrekkige scheiding van wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht.

¹⁸

Op 12 november 1998 uitte vice-premier Tariq Aziz in een persconferentie te Bagdad het Iraakse ongenoegen over het feit dat er na ruim zeven jaar wapeninspecties nog steeds geen sprake was van opheffing van de sancties of van enig ander resultaat.

President Saddam Hoessein

De politieke macht in Centraal-Irak is nog immer exclusief in handen van president Saddam Hoessein en leden van zijn clan, zijn familie en getrouwen, die daartoe onder meer gebruik maken van het regeringsapparaat, een uitgebreid netwerk van geheime diensten, (para-)militaire instanties en de Arabisch-Socialistische Baath-partij. Personen die in de ogen van de Centraal-Iraakse geheime diensten een bedreiging vormen voor de machtspositie van de president, zijn clan en zijn entourage, moeten rekening houden met vervolging van staatswege en gevaar voor lijf en leden.

De verhoudingen tussen de verschillende families, clans en stammen zijn sterk van invloed op de verdeling van de macht in Centraal-Irak. In geheel Irak bestaan ongeveer twintig grotere Arabische stamverbanden. Belangrijke functies rouleren tussen familieleden en (overwegend soennitisch Arabische) stamgenoten van Saddam Hoessein.

In de beginjaren van het Baath-regime werden topfuncties toebedeeld op basis van de Baath-hiërarchie, maar het laatste decennium heeft Saddam Hoessein via persoonlijke patronage zijn machtsbasis versterkt. Belangrijke functies in strijdkrachten en geheime diensten worden bekleed door familieleden of leden van zijn Tikriti-clan, of door anderen wier loyaliteit buiten kijf staat. De president hanteert een roulatiesysteem om het ontstaan van een machtsblok c.q. oppositie te voorkomen. Personen vervullen niet lang dezelfde functie en de voorkeur van Saddam Hoessein voor bepaalde stammen fluctueert, zonder dat daar een duidelijke lijn in te ontdekken is. Zelfs stammen die zich in het verleden tegen Saddam Hoessein hebben gekeerd (zoals de Al-Dulaimi en de Al-Juburi)¹⁹ dalen niet noodzakelijkerwijs in aanzien. In de Iraakse samenleving en door Saddam Hoessein zelf wordt veel waarde toegekend aan tribale loyaliteit. Door dit uitgekende beleid van willekeur heeft de president zijn eigen machtsbasis veilig weten te stellen.

Verwantschap of familiebanden met Saddam Hoessein bieden geen absolute garantie voor bescherming tegen vervolging door geheime diensten. Zo werden verwanten die aanspraak maakten op de opvolging van Saddam Hoessein en daarmee de beoogde machtsverwerving door zijn twee zonen doorkruisten uitgeschakeld. Qusay Saddam Hoessein, de jongste zoon van de president, werd in mei 2001 gekozen in het Regionaal Commando van de Baath-partij. Voorts werd hij benoemd als één van de twee plaatsvervangend bevelhebbers van de Militaire Raad van de Baath-Partij.

Ook werden familieleden die op gespannen voet met de zonen van de president stonden of op één of andere wijze verdacht werden van deloyaal gedrag aan het

¹⁹

Binnen deze stammen hebben door Saddam Hoessein geïnstigeneerde zuiveringen plaatsgevonden.

systeem, uit hun functie ontheven of zelfs vermoord. Belangrijke functies konden de laatste jaren aan loyale Baath-leden ten deel vallen doordat familieleden naar de achtergrond werden gemanoeuvreerd. Dit betekent evenwel niet dat Saddam Hoessein in toenemende mate vertrouwen zou toekennen aan loyale Baath-leden.

De macht van de president wordt onder meer gelegitimeerd door een (ondemocratisch) referendum in 1995, waarbij het presidentschap van Saddam Hoessein met 99,96 procent van de stemmen zou zijn bekrachtigd. Op 15 oktober 2002 werd Saddam Hoessein in een referendum met 100 procent herkozen, waarmee zijn ambtstermijn met zeven jaar is verlengd.²⁰

Saddam Hoessein moet aldus met verschillende factoren rekening houden, maar hoeft in feite op geen enkele wijze - politiek of anderszins - verantwoording af te leggen. Zijn beleid ondergaat zoals hieronder beschreven in Centraal-Irak geen enkele onafhankelijke toetsing.

Revolutionaire Commandoraad (RCC)

Zowel de wetgevende als de uitvoerende macht zijn vrijwel volledig in handen van de Revolutionaire Commandoraad (Revolutionary Command Council - RCC). De RCC, het hoogste staatsorgaan, werd door de Baath-partij ingesteld. Wijzigingen in de grondwet kunnen alleen worden doorgevoerd door de RCC, die ook verregaande bevoegdheden heeft inzake de nationale begroting, wetgeving en militaire aangelegenheden. De Revolutionaire Commandoraad heeft in 2002 acht leden^{21 22}, die bij wet uit de gelederen van de Baath-partij moeten worden gerekruteerd.²³ De voorzitter van de RCC is tevens president van de republiek, regeringshoofd, opperbevelhebber van het leger en secretaris-generaal van het Regionaal Commando van de Baath-partij. Al deze functies zijn in handen van Saddam Hoessein, die in 2001 unaniem werd herkozen tot secretaris-generaal van de Baath-Partij.^{24 25}

Kabinet

Het Iraakse kabinet is grotendeels afhankelijk van beslissingen van Saddam Hoessein en zijn vertrouwelingen. De Iraakse ministerraad, die kan worden beschouwd als slechts een uitvoerend orgaan ondergeschikt aan de president en

²⁰ ANP, 9 mei 2002; Deutsche Presseagentur, 8 mei 2002, Reuters, 15 augustus 2002.

²¹ De acht leden zijn: Saddam Hoessein (voorzitter), Izzat Ibrahim Al-Douri (vice-voorzitter), Ali Hassan Al-Majeed Al-Tikriti, Kamel Yassin Al-Tikriti, Taha Yassin Ramadan Al-Jazrawi, Taha Muhyi El Din Ma'arouf, Tariq Aziz, Mohammed Hamza Al-Zubeidi.

²² Reuters, 19 mei en 26 juni 2000.

²³ Volgens artikel 38c van de Iraakse grondwet dienen leden van de RCC te worden gekozen op basis van directe verkiezingen, hetgeen geenszins het geval is.

²⁴ Economist Intelligence Unit, Country Report Iraq, Londen, 2001.

²⁵ Dit gebeurde in mei 2001 tijdens de twaalfde conferentie van de Baath-partij. Deze conferentie was de tweede sinds de Golfoorlog in 1991.

de RCC, wordt voorgezeten door Saddam Hoessein. Benoeming en ontslag vallen onder de verantwoordelijkheid van de president. Benoemingen voor functies binnen het kabinet en de RCC hangen in belangrijke mate af van de plaats in de Baath-hiërarchie. Ofschoon sprake is van frequente wisselingen in de bezetting van ministersposten, vond in april 2001 de eerste grote kabinetswijziging sinds 1991 plaats. Daarbij werd onder meer vice-premier Tariq Aziz²⁶ tijdelijk benoemd tot minister van Buitenlandse Zaken; een functie die hij reeds eerder (tot het einde van de Golfoorlog in 1991) had bekleed. Hij volgde Mohammed Said Kazem al-Sahhaf op die, naar verluidt, vanwege het vermeend ongeïnspireerde optreden van Irak tijdens de Arabische top in Amman in 2001 zijn post had verloren. Sahhaf werd echter vervolgens wel minister van Informatie. Naji Sabri al-Hadithi volgde in augustus 2001 Tariq Aziz op als minister van Buitenlandse Zaken.

Parlement

Het in maart 2000 gekozen parlement²⁷ is ondergeschikt aan president Saddam Hoessein en heeft in feite nauwelijks politieke macht. Van de 250 beschikbare zetels worden er 55 ingenomen door door de president aangewezen personen, 165 door leden van de Baath-partij en dertig zetels zijn ingeruimd voor Saddam-getrouwe afgevaardigden uit de noordelijke provincies. De voorzitter van het parlement is Sa'doun Hamadi, die begin april 2000 werd herkozen door 248 parlamentsleden.

Er bestaat geen enkele vorm van parlementaire oppositie, aangezien alle partijen, inclusief enkele onafhankelijke kandidaten, verplicht zijn trouw te zweren aan de president en de Baath-ideologie dienen te onderschrijven. Kandidaten bij de parlamentsverkiezingen van maart 2000 moesten Baath-lid zijn of anderszins volledig loyaal aan het regime. De functie van volksvertegenwoordiging is derhalve schijn en lijkt louter ter legitimering van het regime te bestaan.

Rechterlijke macht

De invloed van de president op de rechtsprekende macht is vergaand. Het Presidentieel Bureau kan iedere rechtbankuitspraak verwerpen. De rechtsprekende macht is dan ook verre van onafhankelijk (zie verder 3.3.5).

Baath-partij

In de voorlopige grondwet van 1968²⁸ is vastgelegd dat Irak wordt geregeerd door de Arabisch-Socialistische Baath-partij. Pan-Arabisme en Arabisch socialisme zijn

²⁶ Vice-premier Tariq Aziz is eveneens lid van de RCC.

²⁷ Kandidaat-parlamentsleden voor de verkiezingen van 27 maart 2000 moesten aan een aantal criteria hebben voldaan. Naast onderschrijven van de Baath-ideologie moest men een bijdrage hebben geleverd aan de twee meest recente oorlogen.

²⁸ Zie subparagraaf 3.1.2.

de belangrijkste elementen van de Baath-ideologie, die berust op een eind jaren veertig mede door de Syrische grondlegger Michel Aflaq ontwikkelde filosofie. In de Baath-ideologie, die in Irak de laatste jaren overigens aan belang heeft ingeboet, staat het streven naar politieke en economische vereniging van alle Arabische landen en de bevrijding van vreemde overheersing van de Arabische samenleving centraal. Om religieuze tegenstellingen te voorkomen wordt gestreefd naar een naar regionale maatstaven tamelijk strikte scheiding tussen kerk en staat.

De Baath-partij domineert ruim dertig jaar de politiek. Sinds zij in 1968 aan de macht is gekomen, heeft de partij de bestaande politieke machtscentra structureel verzwakt en staatsorganen onder toenemende partij-invloed gebracht. Uit eigen gelederen schiep de partij een kader van loyale officieren in organen van de strijdkrachten, politie en veiligheidsdiensten.²⁹ Bovendien zijn binnen alle overheidsorganen, bedrijven en maatschappelijke organisaties Baath-leden geplaatst, zodat de partij toezicht houdt op vrijwel alle geledingen van de Iraakse samenleving.

De sociaal-economische crisis³⁰ heeft een negatieve uitwerking op de Baath-partij. Nu de staatsbedrijven slecht functioneren, het seculiere karakter van de maatschappij langzaam lijkt te eroderen³¹ en weinig nieuwe ideeën hun weg vinden binnen de Baath-ideologie, staat de partij in de ogen van vele Irakezen niet langer garant voor goed bestuur en welvaart en treden minder Irakezen toe tot de partij. De privileges zoals die bestonden voor de Golfoorlog, zijn minder voorhanden. Door de geringere instroom wordt de partij aan de basis smaller. Lokale kantoren zijn minder actief dan voorheen en het is moeilijker mensen aan de basis te mobiliseren, al zal de Baath-leiding in noodgevallen wel op steun van de lokale afdelingen kunnen rekenen.

Lidmaatschap

Het verband tussen de maatschappelijke positie en het Baath-lidmaatschap is voor een aantal beroepsgroepen evident. Veel ambtenaren op hogere posities zijn Baath-lid. Vooral voor verantwoordelijke functies op de belangrijke ministeries is het Baath-lidmaatschap een vereiste. Zo moeten diplomaten, militairen met officiersrangen en personen die werkzaam zijn in de militaire industrie vrijwel zonder uitzondering partijlid zijn. Hetzelfde geldt voor personeel op hoge functies van de nationale luchtvaartmaatschappij Iraqi Airways. Beroepsmilitairen in de rang van onderofficier en anderen werkzaam binnen het door de Baath-partij gedomineerde militaire apparaat zijn voor een zeer groot deel partijlid. Ook veel

²⁹ Politieke activiteiten binnen deze organen zijn voorbehouden aan partijleden. Niet Baath-leden riskeren bij het ontplooiën daarvan de doodstraf. Baath-leden riskeren de doodstraf als zij worden ontmaskerd als lid van enig andere politieke partij. Ook het actief afstand nemen van de partijlijn kan grote risico's met zich meebrengen.

³⁰ Zie paragraaf 2.4.

³¹ Zie subparagraaf 3.3.3.

onderwijzers, docenten en universitair personeel zijn lid. De invloed van het onderwijs op de maatschappij wordt zo belangrijk geacht dat scholen en universiteiten³² onder zware Baath-controle staan. Ook onder scholieren en studenten is registratie als Baath-aanhanger en (toekomstig) Baath-lid gemeengoed.³³ Personen die bepaalde connecties hebben bij de geheime diensten of in kringen rond Saddam Hoessein, of anderen aan wiens loyaliteit ten opzichte van het bewind niet wordt getwijfeld, hoeven niet noodzakelijkerwijs lid te zijn.

Het niet registreren als kandidaat-lid zou kunnen worden uitgelegd als het niet delen van de ideologie en het niet steunen van het regime, waarbij de perceptie heerst dat iemand die geen medestander van het regime in Bagdad is, mogelijk tegenstander kan zijn. Ook om zich aan de risico's die hiermee kunnen samenhangen te onttrekken, komt het voor dat men zich soms genoodzaakt ziet tot het Baath-lidmaatschap. In een beperkt aantal gevallen oefent de Baath-partij druk uit op bepaalde personen opdat zij lid worden. Op deze manier streeft het bewind naar een maximale controle van personen in belangrijke functies. Onder meer journalisten, gekwalificeerde wetenschappers en technici kunnen zodoende als groep eenvoudiger worden gecontroleerd. Ook een opgelegd Baath-lidmaatschap maakt dat derden hen eerder zullen beschouwen als behorend bij of onder toezicht staand van het establishment, hetgeen hen ten opzichte van derden kan isoleren en de gedwongen binding aan de Baath-partij kan versterken. Lidmaatschap houdt bovendien in dat men gehouden is aan de officiële partijlijn en -discipline, en de daaruit voortvloeiende regels en beperkingen, terwijl men aan de andere kant bepaalde voorrechten geniet, die in economisch moeilijke tijden van pas komen. Een afgedwongen lidmaatschap houdt veelal verband met het belang en het niveau van de positie die men bekleedt, terwijl de mate van dwang per partij-afdeling kan verschillen. Een aanbod tot Baath-lidmaatschap wordt door de partij beschouwd als een voorkeursbehandeling, terwijl een weigering lid te worden kan worden opgevat als een gebrek aan loyaliteit tegenover het Baath-regime. Het komt ook voor dat men het Baath-lidmaatschap aanneemt, omdat men daartoe bijvoorbeeld in zijn werk- of studie-omgeving een zekere druk voelt.

Baath-partij: rangen en (kandidaat-)lidmaatschap

Binnen de Baath-partij bestaat een systeem van rangen dat zich laat vergelijken met een strikt hiërarchisch militair stelsel. Bevorderingen zijn vooral afhankelijk van opleiding, duur van het lidmaatschap en bovenal politieke loyaliteit. Er zijn

³² Naar verluidt heeft iedere universiteitsfaculteit een Baath-afdeling. Dit geldt zeker voor technische, juridische en onderwijsfaculteiten.

³³ Men kan voor aanvang van de opleiding, tijdens of na afloop volwaardig lid worden van de Baath-partij. De eerste registratie kan plaatsvinden vanaf dertienjarige leeftijd. Het lidmaatschap is afhankelijk van de stadia die men dient te doorlopen alvorens men volwaardig lid kan worden. Ook de persoonlijke achtergrond speelt een rol in het verkrijgen van het lidmaatschap. Indien men voor aanvang van de studie verbonden was aan de Baath-partij vereenvoudigt dat de toegang tot hogere onderwijsinstellingen.

vijf verschillende rangen. Alvorens men het lidmaatschap daadwerkelijk verkrijgt, wordt onderscheid gemaakt tussen vier gradaties van kandidaatlidmaatschap. De lidmaatschapsstadia luiden als volgt:

- Vriend (Sadiq)
- Sympathisant (Mu'ayyid)
- Aanhanger (Nasir)
- Gevorderde aanhanger (Nasir Mutaqaddem)
- Kandidaat lid (Murashah lil 'Adwiyya)
- Volwaardig lid (Oudu 'Amil)
- Divisielid (Oudo Fere'e)
- Sectielid (Oudo Sho'obah)
- Afdelingslid (Oudo Farqa)

In geval van aansluiting bij de Baath-partij wordt men eerst 'vriend' van de partij. Een sadiq wordt vooral bekend gemaakt met de partijleer en belast met administratieve en propagandistische taken. Men zal in deze fase bij uitzondering belast worden met gevoelige opdrachten. Na één à twee jaar als 'vriend' te hebben gediend kan men bevorderd worden tot 'sympathisant'. Ook een mu'ayyid zal doorgaans redelijk marginale taken toebedeeld krijgen. Na twee jaar actief te zijn geweest als mu'ayyid promoveert men tot de rang van nasir. Deze 'aanhanger' zal zich met bestuurlijke en organisatorische taken, maar ook met spionage bezig houden. Een nasir kan worden belast met het schrijven van rapporten over eventueel deloyale individuen of het verlenen van ondersteuning aan inlichtingen- en veiligheidsdiensten (bijvoorbeeld bij arrestaties en martelingen). Na minimaal zes en maximaal twaalf jaar kan de rang van 'gevorderd aanhanger' worden bereikt. Deze zal meer en meer worden belast met gevoelige opdrachten. Het merendeel van de 'gevorderde aanhangers' zal deel uitmaken van de Centraal-Iraakse veiligheids- en inlichtingendiensten. Na twee jaar kan men vervolgens bevorderd worden tot 'kandidaat lid' en belast worden met nog gevoeliger en bestuurlijk zwaardere taken zoals functies binnen partijcellen en -divisies³⁴. Na één à twee jaar als 'kandidaat lid' te hebben gefunctioneerd kan men toetreden tot het zeer selecte gezelschap van 'volwaardige leden' van de Baath-partij. Hiervoor dient men zijn of haar loyaliteit aan het bewind nadrukkelijk te hebben bewezen, bijvoorbeeld in de vorm van het verschaffen van gevoelige informatie aan veiligheids- en inlichtingendiensten, het verlenen van hulp bij arrestaties, het bemannen van controleposten, het ondervragen van gedetineerden of het leveren van hulp bij zuiveringen in gevangenissen.

³⁴

In elke stad kent de Baath-partij een aantal afdelingen. Zo is Bagdad opgedeeld in twee afdelingen. Deze bestaan uit verschillende secties. Een sectie 'beheert' een bepaalde wijk en/of een specifieke taakstelling. Deze secties zijn onderverdeeld in een aantal divisies, die een beperkt ledenaantal heeft en een speciale taak zoals het werven van leden of het verzamelen van informatie over mogelijk deloyale personen. De divisies bestaan weer uit een aantal cellen. Een cel telt gemiddeld vier personen.

Actieve betrokkenheid en inzet voor de partij en het bewijzen van loyaliteit aan de Baath-partij en Saddam Hoessein zijn derhalve onontbeerlijk om in aanmerking te komen voor lidmaatschap. Betrokkenheid bij schendingen van de mensenrechten kan vanaf het niveau van 'kandidaat lid' geenszins worden uitgesloten. Ter volledigheid dient dat niet elk volwaardig partijlid daadwerkelijk (één of meerdere van) alle bovenstaande activiteiten heeft dienen te verrichten. Eveneens dient dat als buitengewoon loyale aangemerkte personen en / of familieleden van Saddam Hoessein en / of familieleden van hoge regeringsfunctionarissen soms, buiten de eerdergenoemde fasen om, (zeer) snel kunnen worden bevorderd tot volwaardig lid. Het kan niet worden uitgesloten dat vroeg of laat volwaardige leden verplicht worden tot het deelnemen aan één of meerdere van deze activiteiten.

Op middelbare scholen krijgen potentiële leden reeds aanmeldingsformulieren uitgereikt. Men kan zich hiermee registreren als sympathisant of aanhanger van de partij. Niet iedereen kan zomaar lid worden van de Baath-partij; naast zorgvuldige selectie dienen de aspirant-leden een aantal cursussen te volgen. Binnen de partij worden actieve en minder actieve leden onderscheiden.

Asdiqa al-Rais

Er is een speciale groep leden die bijzonder loyaal is aan de president. Deze groep staat bekend als de 'Vrienden van de President' (Asdiqa al-Rais) en geniet talloze privileges.³⁵ Voorwaarde om 'vriend' te worden is het behalen van drie medailles tijdens de oorlog met Iran (1980-1988) of één medaille tijdens de Golfoorlog van 1991. Ook indien iemand drie directe familieleden heeft verloren in oorlogstijd of 25 jaar actief is geweest voor de Baath-partij zou deze in aanmerking kunnen komen voor deze groep.

'Baath-systeem'

Behalve van een Baath-ideologie en een Baath-partij is in Centraal-Irak sprake van een 'Baath-systeem'. De partij heeft vertakkingen in alle geledingen van de maatschappij. Voor ambitieuze Irakezen is het Baath-lidmaatschap welhaast essentieel omdat het een grote stimulans voor een maatschappelijke carrière biedt, alsmede economische voordelen, buitenlandse reizen en andere bonussen, toegang tot betere voorzieningen, toelating tot universiteiten, mogelijkheden tot een snellere loopbaan en andere privileges. Bepaalde functies kunnen uitsluitend worden bekleed door Baath-leden, terwijl sommige posities wellicht voor iedereen openstaan maar makkelijker toegankelijk zijn voor leden. In tijden van oorlog, oorlogsdreiging of verhoogde politieke spanning kunnen Baath-leden worden betaald voor alertheid en informatie. Ondernemers kunnen met een Baath-lidmaatschap eenvoudiger aan vergunningen e.d. komen. Studenten kunnen het verloop van hun studie gunstig beïnvloeden. Dienstplichtige Baath-leden kunnen eerder aanspraak maken op vervulling van hun dienstplicht in een civiele functie.

³⁵

Ook wordt de Engelse benaming 'Friends of Saddam' gebruikt.

Political guidance officers / Al Murshed Al Siyasi

In bijna alle sectoren van de Iraakse samenleving zijn ‘political guidance officers’ aangesteld. Hun taak is erop toe te zien dat de ideologie van de Baath-partij wordt nageleefd en uitgedragen, anderen in de sector waarin zij zijn aangesteld te overtuigen van de Baath-leer, deze aan te sporen tot toetreding tot de partij en algemene trouw aan de Iraakse natie. Zij werken nauw samen met de inlichtingendiensten ten behoeve van de controle van loyaliteit van ambtenaren. Van deze wordt absolute loyaliteit aan de Iraakse staat en het regime geëist. Zij vormen een uiterst loyaal, select gezelschap en worden streng beoordeeld op achtergrond, referenties, relaties, loyaliteit en bekwaamheid. De beambten dienen aan het ‘political guidance office’ te rapporteren over individuen binnen de sector waarin zij werkzaam zijn. Deze instantie wordt rechtstreeks aangestuurd door en ontvangt direct instructies van de leiders van de Baath-partij, de Revolutionaire Commando Raad, de staf van Saddam Hoessein, Saddam Hoessein zelf en/of zijn naaste familieleden. De beambten genieten veel macht en hun (al dan niet correcte) rapporten over de loyaliteit van individuen kunnen van cruciale betekenis zijn.

Andere politieke partijen³⁶

De oprichting van andere partijen dan de Baath-partij lijkt sinds 1991 weliswaar toegestaan³⁷, maar de beperkingen waaraan zij onderhevig zijn, zijn dermate strikt dat de facto nog immer van een politieke monopoliepositie van de Baath-partij kan worden gesproken. Zo moeten nieuwe partijen loyaal zijn aan de ‘verworvenheden van de Revolutie’ en heeft de Iraakse regering het recht op opheffing van iedere partij die de staatsveiligheid en de nationale eenheid ondergraaft. Religieus en regionaal georiënteerde partijen zijn bovendien verboden, terwijl toetreding tot strijdkrachten en veiligheidsdiensten voor een belangrijk deel voorbehouden blijft aan Baath-leden.³⁸ Ten slotte geldt een verbod op financiële ondersteuning vanuit of contacten met het buitenland.

Naast de Baath-partij is het National Progressive Front bekend als legale politieke organisatie. Dit NPF³⁹ is een samenwerkingsverband van verschillende partijen en groeperingen, waarvan de belangrijkste de Baath-partij is. De samenwerking kwam in de zeventiger jaren tot stand tussen de Baath-partij, de tot die tijd illegale

³⁶ Enkele prominente oppositiepartijen worden behandeld in de subparagraaf 3.3.2.

³⁷ Conform de Partijwet van 1991, in augustus van dat jaar door de RCC geratificeerd nadat het Iraakse parlement enkele sterke beperkingen in het wetsontwerp had aangebracht. Ondanks de ratificatie is niet duidelijk of de wet officieel van kracht is.

³⁸ Deze laatste bepaling lijkt in de praktijk voor wat betreft de strijdkrachten te gelden voor officieren.

³⁹ Ook de naam NPPF (National Patriotic and Progressive Front) wordt gebruikt.

Communistische Partij van Irak (CPI)⁴⁰ en twee Koerdische partijen die in die tijd voldoende loyaal werden geacht aan het regime in Bagdad. Het NPF is als verlengstuk van de Baath-partij slechts van marginale betekenis, net als het beperkt aantal andere partijen in Centraal-Irak. De CPI werd na een conflict met de Baath-partij in 1978 en 1979 wederom illegaal.⁴¹ Sinds 1996 bestaat er een aan het regime in Bagdad gelieerde, tamelijk onbetekenende communistische partij in Centraal-Irak waarover weinig tot niets bekend is. Ook nu bestaan er nog steeds twee aan het regime gelieerde Koerdische partijen in Centraal-Irak, Kurdistan Revolutionary Party (KRP) en Kurdistan Democratic Party (KDP)^{42 43}, met kantoren in de hoofdstad⁴⁴ en zetels in het parlement.⁴⁵

Geheime diensten

Het regime in Bagdad heeft geheel Centraal-Irak volledig onder controle. In de moerasgebieden bestonden voorheen nog eilanden van verzet. Deze zijn inmiddels door de Centraal-Iraakse autoriteiten zo goed als uitgeschakeld. Het regime beschikt daartoe onder meer over een uitgebreid politie-apparaat en een netwerk van minstens zes verschillende veiligheids- en inlichtingendiensten, die op verschillende manieren samenwerken. Voorts opereert in alle dorpen en gemeenten op wijkniveau de zogeheten mukhtar, een soort wijkagent verantwoordelijk voor administratief werk en veiligheidstaken.⁴⁶ Onderlinge verhoudingen tussen de elkaar deels overlappende geheime diensten zijn veelal ondoorzichtig. Ook de scheiding tussen dergelijke diensten enerzijds en (para-) militaire, speciale afdelingen van ministeries, politie, Baath-partij e.d. anderzijds is niet altijd duidelijk.

Hoewel het Nationaal Veiligheidsbureau⁴⁷ het officiële orgaan is dat de controle uitoefent op de geheime diensten, heeft in feite president Saddam Hoessein zelf de supervisie over het inlichtingen- en veiligheidsnetwerk. Een aantal bevoegdheden met betrekking tot de geheime diensten heeft hij overgedragen aan zijn zoon

⁴⁰ De Communistische Partij van Irak (ook: Iraakse Communistische Partij-ICP) had tot aan het moment van haar toetreding tot het NPF in 1973 geen officiële status.

⁴¹ Zie ook subparagraaf 3.3.2.

⁴² Economist Intelligence Unit, Country Report Iraq, Londen, juni 2002.

⁴³ Laatstgenoemde partij staat los van gelijknamige partij in Noord-Irak.

⁴⁴ Onder meer in de wijk Adhamiyah.

⁴⁵ Babil, 22 november 2000.

⁴⁶ De veiligheidstaken van de mukhtar bestaan onder meer uit het vergezellen van autoriteiten die bevoegd zijn tot het doen van huiszoekingen en arrestaties, het instellen van onderzoek naar de identiteit van en rapporteren over personen die onder verdenking staan, het inlichten van veiligheidsdiensten over afwijkende gedragingen en gebeurtenissen, het bijhouden van een register van 'slechte elementen', dieven en bewoners die eerder met justitie in aanraking zijn geweest alsmede het behouden van een register naar straat en huisnummer van alle inwoners van de desbetreffende wijk. Zoals gepubliceerd in Al-Waqa'i al-'Iraqiyya, no 31, vol 42, 4 augustus 1999.

⁴⁷ Arabisch: Maktab al-Amn al-Qaumi.

Qusay, die een coördinerende rol zou spelen binnen dit netwerk, waarvoor naar schatting meer dan 450.000 personen op enigerlei wijze actief zouden zijn.

De verantwoordelijkheden en werkterreinen van de verschillende geheime diensten en organen zijn niet nauwkeurig gedefinieerd, mogelijk om hen onderling te laten concurreren en tegelijkertijd separaat te kunnen controleren. In het algemeen kan men slechts werkzaamheden verrichten voor de veiligheids- en inlichtingendiensten indien men als zeer loyaal en betrouwbaar wordt aangemerkt en bovendien uit een regeringsgezinde familie afkomstig is. Niet zelden zal men deze loyaliteit regelmatig moeten bewijzen. Over het algemeen worden de volgende diensten en organen onderscheiden.

a. Mukhabarat

Mukhabarat is de benaming voor de algemene inlichtingendienst, die sterke banden heeft met de Baath-partij en onder direct gezag staat van de president.⁴⁸ De Mukhabarat, of voluit Jihaz al-Mukhabarat al-‘Amm⁴⁹, wordt beschouwd als een belangrijke en machtige dienst, hoewel zij de afgelopen jaren aan belang heeft ingeboet. Deze geheime dienst is onder meer verantwoordelijk voor spionage en contraspionage en voor steun aan de Iraanse Mujahidin Khalq Organization (MKO). De Mukhabarat is naar verluidt opgesplitst in een politieke afdeling (Al-Mukhabarat al-Siyasiyya), een militaire afdeling (Al-Mukhabarat al-‘Askariyya) en een afdeling voor speciale opdrachten (Al-Muhama al-Khassa).⁵⁰ Net als Al-Amn al-Khass⁵¹ staat deze dienst in het bijzonder bekend om zijn willekeurige detenties. Ook is deze belast met het opsporen van dissidenten.

b. Istikhbarat

Istikhbarat is de aanduiding voor de militaire inlichtingendienst.⁵² De volledige naam luidt Mudiriyya al-Istikhbarat al-‘Askariyya⁵³. De militaire inlichtingendienst is verantwoordelijk voor uitvoering van speciale (militaire) operaties en onderzoeken, alsmede voor het verzamelen van militaire en strategische informatie in het buitenland en van informatie over de activiteiten van de Noord-Iraakse Koerdische partijen Kurdistan Democratic Party (KDP) en

⁴⁸ Het nu volgende is gebaseerd op: Sean Boyne, ‘Inside Iraq’s security network, part one’, in: Jane’s Intelligence Review, Londen, 1 juli 1997.

⁴⁹ Arabisch voor ‘Algemeen Inlichtingenapparaat’. In plaats van het woord ‘Jihaz’ wordt ook wel de term ‘Da’ira’ (=bureau) gebruikt.

⁵⁰ Sean Boyne, ‘Inside’s Iraq’s security network’ in: Jane’s Intelligence Review, Londen, 1 juli 1997.

⁵¹ Zie sub d.

⁵² Het nu volgende is gebaseerd op: Sean Boyne, ‘Inside Iraq’s security network, part one’, in: Jane’s Intelligence Review, Londen, 1 juli 1997.

⁵³ Arabisch voor ‘Directie voor Militaire Inlichtingen’.

Patriotic Union of Kurdistan (PUK).⁵⁴ Ook deze dienst, die vier- à zesduizend manschappen telt, staat onder direct gezag van de president. De Istikhbarat kent naast een administratieve sectie (Al-Istikbarat al-Idaria) een politieke (Al-Istikbarat al-Siyasiyya) en een speciale afdeling (Al-Istikbarat al-Khassa).

c. *Mudiriyya al-Amn al-'Amm*⁵⁵

Deze binnenlandse veiligheidsdienst staat ook onder direct gezag van de president. De Amn al-'Amm heeft als belangrijkste doel waarborging van de interne veiligheid en is verantwoordelijk voor de opsporing van politieke dissidenten, terwijl men ook criminele groeperingen nauwlettend volgt. De samenwerking met de Mukhabarat en de reguliere politie is intensief. De Amn al-'Amm heeft veel macht verloren sinds de oprichting van de Amn al-Khass.

d. *Al-Amn al-Khass*⁵⁶

Deze veiligheidsdienst staat onder bevel van Saddam Hoesseins zoon Qusay en is onder meer verantwoordelijk voor bescherming van de president en zijn familie en bewaking van strategische projecten. Het Iraakse militaire wapenprogramma valt eveneens onder supervisie van deze dienst en het Ministerie van Militaire Industrie⁵⁷. De invloed van deze na beëindiging van de oorlog met Iran in 1988 opgezette Speciale Veiligheidsdienst is de laatste jaren toegenomen en zij wordt thans beschouwd als de belangrijkste dienst binnen het Iraakse veiligheidsapparaat. Medewerkers worden zorgvuldig geselecteerd uit loyale stammen, vooral afkomstig uit de regio Tikrit. Deze veiligheidsdienst zou uit circa 15.000 man bestaan.

e. *Amn al-'Askariyya*⁵⁸

Dit is een militaire veiligheidsdienst die in 1992 is afgesplitst van de Istikhbarat, onder meer verantwoordelijk voor de opsporing van dienstweigeraars en deserteurs.

f. *Al-Jihaz al-Khass*⁵⁹

Al-Jihaz al-Khass is het na de Baath-machtsovername in 1968 door de partij opgerichte speciale orgaan voor zuivering binnen de Baath-partij. Ook Baath-tegenstanders werden door dit apparaat uit de weg geruimd. De Baath-partij stichtte een kaderschool, de Madrasa al-'Idad al-Hizbi⁶⁰, waaruit onder meer officieren voor dit veiligheidsorgaan werden gerekruteerd.

⁵⁴ De KDP en PUK beheersen sinds 1991 het de facto autonome Noord-Irak. Zie verder Algemeen Ambtsbericht Noord-Irak, oktober 2001.

⁵⁵ Arabisch voor 'Algemene Veiligheidsafdeling', 'Directoraat-Generaal voor Veiligheid' of 'Directoraat voor Algemene Veiligheid'.

⁵⁶ Arabisch voor 'De Speciale Veiligheid'.

⁵⁷ Ook Ministerie van Militaire Industrialisatie genoemd.

⁵⁸ Arabisch voor 'militaire veiligheid'.

⁵⁹ Arabisch voor 'Speciaal Apparaat'.

g. *Amn al-Hizb*⁶¹

Naast Al-Jihaz al-Khass bestaat binnen de Baath-partij de Amn al-Hizb, die onder meer verantwoordelijk zou zijn voor veiligheidszaken binnen de organisatie.

De geheime diensten maken zich, mede als gevolg van de economische malaise, schuldig aan criminele activiteiten. Net als militairen, politie- en andere overheidsfunctionarissen laten leden van de geheime diensten zich op vrijwel alle niveaus in met corruptie, afpersing en andere vormen van misbruik van hun machtspositie.⁶²

In het algemeen kan worden gesteld dat van functionarissen van de geheime diensten en van de strijdkrachten niet kan worden uitgesloten dat zij in het verleden betrokken zijn geweest bij mensenrechtenschendingen in het kader van onder meer de Anfal-operaties⁶³, gedurende de Iraakse bezetting van Koeweit⁶⁴ of bij het neerslaan van de intifadah⁶⁵ van 1991. Evenmin kan betrokkenheid van functionarissen van de geheime diensten en van de strijdkrachten bij folteringen van gedetineerden en het uitvoeren van buitengerechtigde executies worden uitgesloten.

2.2 Politieke ontwikkelingen

De politieke ontwikkelingen werden ook in de verslagperiode gedomineerd door de pogingen van Irak om het sanctieregime te verlichten, terwijl de VS in toenemende mate aandrang op definitieve beëindiging van het regime in Bagdad.

In maart 2001 nam een Iraakse delegatie deel aan de 22e Arabische top in Beiroet, hetgeen een doorbraak was, na de uitsluiting van Irak in december 2000 van een soortgelijke top in Kaïro. In het slotcommuniqué, waarin slechts vluchtig aan Irak werd gerefereerd, werd opgeroepen tot beëindiging van de sancties. Gemeenschappelijke Arabische actie ter bevordering daarvan werd evenwel niet toegezegd.

Na het aantreden van de nieuwe Amerikaanse regering begin 2001 gingen er stemmen op voor het instellen van 'smart sanctions', ter verzachting van de humanitaire effecten, maar onder handhaving van de duimschroeven. In eerste instantie leek de VN-Veiligheidsraad geen akkoord te kunnen bereiken inzake

⁶⁰ Arabisch voor 'School voor de Partijvoorbereiding'.

⁶¹ Arabisch voor 'veiligheid van de partij'.

⁶² Zie ook paragraaf 2.4.

⁶³ Zie algemeen ambtsbericht Noord-Irak, april 2001, p.8.

⁶⁴ Zie ook 'The Iraqi War Criminals and their Crimes during the Iraqi Occupation of Kuwait', Mal Allah, Hussain 'Isa, Koeweit, 1998.

⁶⁵ Zie ook subparagraaf 2.1.2.

‘smart sanctions’. Na 11 september 2001 veranderde de situatie echter; op 30 november 2001 aanvaardde de Veiligheidsraad unaniem resolutie 1382, die onder meer vergaande maatregelen bevatte ter verbetering van de humanitaire situatie en de weg opende voor het invoeren van een zogeheten ‘Goods Review List’⁶⁶, die de goedkeuringsprocedures voor uitvoer van goederen naar Irak versnelt en vereenvoudigt. Deze regeling werd vervolgens in VR-resolutie 1409 van 14 mei 2002 officieel gesanctionneerd en is per 30 mei 2002 van kracht geworden.

In zijn ‘State of the Union Adress’ eind januari 2002 noemde de Amerikaanse president Bush Irak als één van de landen die behoren tot de ‘as van het kwaad’. Eerder had hij op 20 september 2001, naar aanleiding van de gebeurtenissen in de VS van 11 september, in zijn toespraak in het Congres de oorlog verklaard aan het terrorisme. In dit kader duidde president Bush op verwijdering van Saddam Hoessein als machthebber in Irak. Een en ander vormde de opmaat naar talrijke speculaties over een mogelijke militaire ingreep in Irak, die de spanningen hoog deden en nog doen oplopen.

Tijdens de Arabische top te Beiroet in maart 2002 verwelkomden de Arabische leiders de hervatte dialoog tussen de VN (zie hieronder) en Irak en riepen zij op tot opheffing van de VN-sancties tegen Irak. De reeds bestaande verdeeldheid tussen de Arabische wereld en de VS over de wijze waarop Irak aangepakt diende te worden werd hiermee nog evidenter.

Op 2 en 3 juli 2002 vonden in Wenen gesprekken plaats tussen VN Secretaris-Generaal Kofi Annan en de Iraakse minister van Buitenlandse Zaken Naji Sabri. Het was de derde gespreksronde sinds het Iraakse regime – onder druk van de Amerikaanse uitlatingen over een mogelijke militaire ingreep in Irak – de dialoog met de VN in februari 2002 hervatte. Secretaris-Generaal Annan beoogde met de gesprekken een snelle terugkeer van wapeninspecteurs. Noch de derde gespreksronde in Wenen, noch de daarop volgende briefwisseling tussen Irak en de VN leverden echter een akkoord op over de terugkeer van wapeninspecteurs naar Irak.

Irak deed op 1 augustus 2002 per brief een oproep aan de VN om de bespreking over de sancties en de wapeninspecties te hervatten.⁶⁷ Irak nodigde het hoofd van UNMOVIC, Hans Blix, onder voorwaarden uit voor technische besprekingen naar Irak te komen.⁶⁸ De uitnodiging kwam op de dag dat de Amerikaanse president Bush opnieuw zijn wens uitsprak het regime van Saddam Hoessein ten val te

⁶⁶ De 332 pagina’s tellende ‘Goods Review List’ bevat goederen die (ook) voor militaire doeleinden kunnen worden gebruikt.

⁶⁷ Financial Times, 6 augustus 2002.

⁶⁸ Reuters, 1 augustus 2002.

⁶⁹ Reuters, 4 augustus 2002;

brengen. De VN sloeg de uitnodiging af, omdat de door Irak voorgestelde agenda niet in lijn was met de terzake aangenomen VN-resoluties.⁶⁹ Ondertussen gaan Amerikaanse pogingen tot 'regime change' door, onder meer door steun aan de Iraakse oppositie. In september 2002 verklaarde Irak zich bereid wapeninspecteurs van de Verenigde Naties toe te laten. Tot een militaire confrontatie is het in de verslagperiode niet gekomen.

2.3 Veiligheidssituatie

In deze paragraaf wordt achtereenvolgens ingegaan op de situatie tijdens de verslagperiode rondom de scheidslijn met Noord-Irak, de veiligheidssituatie in Zuid-Irak en de status van de no-fly zones.

Scheidslijn met Noord-Irak

Alhoewel KDP en PUK het bewind van Saddam Hoessein veroordelen, onderhouden beide partijen zekere betrekkingen met Bagdad.⁷⁰ Nadat de PUK in november 2001 openlijk een uitnodiging voor dialoog⁷¹ afwees, dreigde Saddam Hoessein met het gebruik van geweld.⁷²

Van een acute militaire dreiging vanuit Centraal- richting Noord-Irak lijkt momenteel geen sprake. Wel trekken met enige regelmaat Centraal-Iraakse legertroepen zich samen langs de grens met Noord-Irak.⁷³ Het zou reguliere Centraal-Iraakse troepen betreffen die op gezette tijden roteren. Er werd begin 2002, net als in juni 2001, wel bericht over mogelijke stationering van soldaten van de Republikeinse Garde in de nabijheid van de scheidslijn met Noord-Irak. Ook zouden meer luchtdoelraketten aan de scheidslijn gestationeerd zijn.⁷⁴ In mei 2002 zou sprake zijn van een grote samentrekking van een Centraal-Iraakse troepenmacht aan de scheidslijn.⁷⁵ Hoewel geen grootscheepse militaire aanval plaatsvond, leidde de onmiddellijke nabijheid van Centraal-Iraakse soldaten in 2001 en 2002 incidenteel wel tot schermutselingen aan de grens met Noord-Irak. Ook is er zo nu en dan sprake van overschrijding van de scheidslijn door Centraal-Iraakse troepen, onder andere medio oktober 2001 en april 2002.⁷⁶ Echter, net als eerdere troepenbewegingen resulteerde de samentrekking van het Centraal-Iraakse

⁷⁰ Zie ook de algemene ambtsberichten Noord-Irak.

⁷¹ Een soortgelijke oproep deed Saddam Hoessein in juli 2001, waarbij hij de voorwaarde stelde dat alle buitenlanders Noord-Irak dienden te verlaten, omdat zij spionnen zouden zijn. Republic of Iraq Television, 15 juli 2001.

⁷² Reuters, 12 november 2001.

⁷³ Het Centraal-Iraakse leger trekt zich samen aan de grens met Noord-Irak. Hawlati, 12 en 19 november 2001; Al-Sharq al-Awsat, 14 november 2001; BBC, 20 november 2001; Radio Free Europe, 8 februari 2002.

⁷⁴ Reuters, 22 april 2002; Agence France Presse, 23 april 2002.

⁷⁵ Al-Sharq al-Awsat, 2 mei 2002; Hawlati, 13 mei 2002.

⁷⁶ Kurdistan Observer, 12 juni 2001.

leger in 2002 uiteindelijk niet in een daadwerkelijk inval in Noord-Irak. De herhaaldelijke acties van het Centraal-Iraakse leger lijken daarom vooral een poging te zijn tot psychologische oorlogsvoering, waarmee getracht wordt de rust en de stabiliteit in Noord-Irak onder druk te zetten.

Zuid-Irak⁷⁷

In het overwegend sjiitische zuiden is sprake van een algehele sociaal-economische ontwijking van de maatschappij. Sommige waarnemers menen dat het zuiden een broedplaats voor islamitisch fundamentalisme is. De infrastructuur is er na twee oorlogen (Iran-Irak en de Golfoorlog) voor een belangrijk deel vernietigd. De water- en energievoorziening zijn ontoereikend en liggen op een veel lager niveau dan in overige delen van Centraal-Irak. Het regime in Bagdad stelt het overwegend sjiitische zuiden achter bij de rest van Centraal-Irak.

De oppositie is in militair opzicht, zoals elders in Centraal-Irak, in het zuiden vrijwel van geen betekenis. Het regime heeft geheel Centraal-Irak, inclusief de moerasgebieden, nagenoeg volledig onder controle. Leden van verzetsbewegingen hielden zich jaren schuil in de moerasgebieden, maar in de loop van 2000 lijkt het gebied als schuilplaats voor tegenstanders van het regime aan belang te hebben ingeboet. Het zuiden van Irak staat onder streng militair toezicht. De wegen worden grotendeels gecontroleerd door het Centraal-Iraakse leger, maar soms vinden 's nachts nog incidenten plaats, zij het minder dan begin 1999.⁷⁸ De autoriteiten lanceerden in 1999 een grootscheeps militair offensief tegen oppositiegroeperingen, onder meer omdat deze aanslagen pleegden.⁷⁹ Aanslagen komen zeer incidenteel nog voor.

Het vliegverbod in het kader van de zogeheten 'no fly-zones' (zie hieronder) maakt dat de Iraakse luchtmacht niet of nauwelijks kan worden ingezet tegen de voor een deel door Iran gesteunde groepen in deze gebieden. Militaire eenheden kunnen zich doorgaans wel voldoende over land verplaatsen. Overigens heeft het regime na de intifadah van 1991 ook getracht enkele lokale stammen te mobiliseren om controle over de moerasgebieden te verkrijgen.⁸⁰

In het uiterste zuiden van Irak woonachtige sjiieten en Moeras-Arabieren worden regelmatig het slachtoffer van militaire acties. Het Iraakse leger heeft de heimelijk in het zuiden aanwezige oppositiepartijen (Al-Da'wa en SCIRI) de laatste jaren

⁷⁷ Zie ook subparagraaf 3.2.3.

⁷⁸ Over intensiteit en frequentie van gewapende confrontaties zijn geen accurate gegevens beschikbaar.

⁷⁹ Zie ook subparagraaf 3.2.2.

⁸⁰ Minorities in the Middle East: Theory and Practice, Ofra Begio en Gabriel Ben-Dor, Londen, 1999, p. 162.

met grof geweld bestreden. De in Irak verboden Al-Da'wa-partij zou in Zuid-Irak beschikken over enkele duizenden leden.⁸¹

Centraal-Iraakse troepen zijn verantwoordelijk geweest voor beschietingen van woongebieden van moerasbewoners, confiscatie en vernietiging van hun huizen en eigendommen en het platbranden van agrarische gebieden.⁸² Ook het milieu heeft door het droogleggen van grote gedeelten van de zuidelijke moerassen onherstelbare schade opgelopen. Veel van wat eens een uitgestrekt gebied was met dichtbegroeid moerasland en meren is nu een zoutwoestijn.

No fly-zones

Irak heeft de 'no fly-zones', die na de Golfoorlog zowel in het noorden als in het zuiden van Irak werden ingesteld ter bescherming van de aldaar woonachtige bevolkingsgroepen, nooit erkend en is sinds de beëindiging van 'Desert Fox' hier actief tegen in verzet gekomen. Amerikaanse en Britse gevechtsvliegtuigen die in deze zones toezicht uitoefenen op het vliegverbod, zijn door Irak beschoten. Ter zelfverdediging hebben Amerikaanse en Britse gevechtsvliegtuigen Iraakse militaire doelen, waaronder radar- en luchtafweerinstanties en communicatiecentra, uitgeschakeld. In 2002 zouden reeds zeventig incidenten hebben plaatsgevonden.⁸³ Af en toe wordt bericht dat geallieerde projectielen ook civiele doelen raken, waarbij volgens officiële Iraakse bronnen soms ook doden zouden vallen. De Amerikaanse militaire autoriteiten meldden in augustus 2002 dat de acties van de vliegtuigen van de coalitie zich nooit richten op de burgerbevolking of de civiele infrastructuur.⁸⁴

2.4 Sociaal-economische situatie

Dankzij de enorme olievoorraden is de oliesector de basis van de Iraakse gecentraliseerde economie. De oliesector is net als de meeste andere belangrijke industrieën in staatshanden. De olierijkdom maakte dat Irak tot 1990 een tamelijk welvarend land was. Sinds de Golfoorlog is het echter in rap tempo bergafwaarts gegaan. In 1990 stond Irak op de 50^e plaats van de UNDP Human Development Index (HDI)⁸⁵. In 1995 was Irak gezakt naar de 106^e en in 2000 naar de 126^e plaats. Wegens gebrek aan voldoende statistische informatie is Irak in 2001 niet opgenomen in de reguliere lijst.⁸⁶

⁸¹ Reuters, 10 april 2002.

⁸² Situation of human rights in Iraq, report prepared by the Special Rapporteur, Mr. A. Mavromatis, UN Commission on Human Rights, New York, 16 januari 2001.

⁸³ CNN, Coalition Jets strike Iraqi target, 5 augustus 2002 (website cnn.com/2002/world)

⁸⁴ Reuters, 5 augustus 2002.

⁸⁵ De Human Development Index (HDI) beoordeelt de nationale prestaties van een land op het gebied van gezondheid, onderwijs en per capita BNP.

⁸⁶ In 2001 is voor het eerst een aparte lijst van landen opgesteld waarvoor onvoldoende statistische bronnen beschikbaar zijn. Irak zou volgens dit overzicht de 116e-117e plaats

Sinds de Golfoorlog zijn de economische omstandigheden en vooruitzichten slecht. De VN-sancties impliceerden een totaal verbod op de export van olie. Alleen de invoer van voedsel, medicijnen en andere humanitaire goederen was toegestaan. In 1995 is met resolutie 986 het 'Olie-voor-Voedsel-programma' aangenomen, dat in 1996 van start ging. Dit programma houdt in dat Irak een inmiddels onbeperkte hoeveelheid olie kan exporteren, in ruil waarvoor het land voor een deel voedsel en andere humanitaire goederen ter leniging van de humanitaire nood van de bevolking kan aanschaffen.⁸⁷ Een ander deel van de inkomsten uit de olie-export dient ter bekostiging van VN-instellingen die werkzaam zijn in Irak, voor de bevolking in Noord-Irak en voor herstelbetalingen aan Koeweit en andere landen die schade hebben ondervonden van de Iraakse agressie tijdens de Golfoorlog.

De humanitaire situatie in Centraal-Irak blijft zorgwekkend. De negatieve gevolgen van de VN-sancties worden versterkt doordat de Iraakse regering onvoldoende maatregelen neemt om de nood van de bevolking te verlichten. De in het kader van het 'Olie-voor-Voedsel'programma verworven gelden worden op onevenwichtige wijze besteed door de Iraakse autoriteiten. Veel geld wordt door het Iraaks regime gestoken in de economische ontwikkeling van Bagdad en het noordelijk deel van Centraal-Irak, omdat zich daar het politieke machtscentrum bevindt dat wordt gevormd door het soennitische gebied tussen Tikrit, Ramadi, Mosul en Bagdad, en omdat het gebied vruchtbaarder en het klimaat beter is. Voorts worden veel fondsen aangewend voor onder meer de veiligheids- en inlichtingendiensten, de militaire industrie, de naaste getrouwen van Saddam Hoessein en prestige-objecten.

Ten aanzien van het zuiden van Irak bestaat een bewuste rem op de economische ontwikkeling vanwege de houding van het bewind jegens de overwegend sjiitische bevolking van dat gebied. Het beeld in het zuiden is dan ook nog schrijnender dan in het noordelijke deel van Centraal-Irak. Het zuiden kent veel armoede en in sommige dorpen en streken wonen mensen nog in lemen hutten. Het grootste gedeelte van het gebied heeft te kampen met verzilting van de grond, waardoor de bodem niet langer vruchtbaar is. De bevolking wordt voorts scherp onder controle gehouden door de alom aanwezig militaire diensten. De slechte sociale en economische omstandigheden, de negatieve aandacht van de overheid voor het zuiden, de uitzichtloosheid en de strenge militaire controle waaraan dit gebied is onderworpen, zijn een voedingsbodem voor migratie.

innemen, op basis van de beschikbare informatie. Zie www.undp.org/hdr2001/Addendum4.pdf.

⁸⁷

VN-resolutie 986 stelde dat Irak slechts voor 2 miljard USD olie per zes maanden mocht exporteren. Deze werd in VN-resolutie 1284 van december 1999 opgeheven.

Schattingen laten over de afgelopen jaren een afnemende reële groei van het BNP zien.⁸⁸ Het inflatiepercentage neemt de laatste jaren weliswaar enigszins af, maar blijft hoog met een geschat percentage van 60% voor het jaar 2001. Er is een ernstig tekort aan onderdelen en onderhoudsmateriaal voor onder meer het spoorwegennet, de energiesector en olie-industrie ontstaan. Een groot deel van de infrastructuur verkeert in een deplorabele staat. Het wagenpark is zichtbaar verouderd. Er is voorts sprake van chronische ondervoeding en onvoldoende medische voorzieningen voor een deel van de bevolking, terwijl de elite in overvloed leeft. De tegenstellingen zijn vaak schrijnend. Hoewel lokaal geproduceerd voedsel in toenemende mate beschikbaar is, hebben de meeste Irakezen onvoldoende geld om deze voedselproducten aan te schaffen. Veel Irakezen zijn afhankelijk van de maandelijkse voedselrantsoenen in het kader van het 'Olie-voor-Voedsel'-programma. Bedelen door minderjarigen is per decreet verboden.⁸⁹ Ondervoeding van vooral kinderen is een algemeen voorkomend verschijnsel. Mede als gevolg hiervan is absentie van school en daarmee analfabetisme, vooral onder meisjes en vrouwen, een groeiend fenomeen, zeker in de rurale gebieden. De infrastructuur van het onderwijs bevindt zich in een deplorabele toestand. Kinderarbeid en criminaliteit onder jongeren nemen toe. Kinderen behoren net als gehandicapten tot de meest kwetsbare groepen.⁹⁰

Voorop het platteland is, mede door gebrek aan continuïteit in de electriciteitsvoorziening, sprake van gebrekkige drinkwatervoorziening en rioolwaterverwerking, waardoor verspreiding van ziektes (onder andere cholera en malaria) wordt bevorderd.⁹¹ Dit is één van de redenen dat ook de gezondheidszorg, die bovendien kampt met een tekort aan voldoende verpleegkundigen en andere paramedici, alsmede met een inadequaat immunisatieprogramma, de afgelopen jaren sterk is verslechterd. Ook het niveau van de in de laatste jaren afgestudeerde artsen is in vergelijking met de periode voor de Golfoorlog zeer laag. Bovendien bestaat er al langere tijd een tekort aan medicijnen, al is de beschikbaarheid van geïmporteerde en lokaal geproduceerde medicijnen verbeterd. Het gebrek aan medici hangt tevens samen met het vertrek van veel artsen naar het buitenland (de zogeheten 'brain drain').

De emigratie van hoger opgeleiden, onder meer naar West-Europa, heeft Centraal-Irak zowel nadelen als voordelen gebracht. De reële koopkracht is sinds 1990 schrikbarend gedaald. Voor vele ambtenaren geldt dat hun salaris niet volstaat

⁸⁸ Economist Intelligence Unit, Iraq Country Report, Londen, juni 2002. Schatting van de reële groei van het BNP voor het jaar 2001: -6%.

⁸⁹ Resolutie No. 89, 5 juni 1999, gepubliceerd in Al-Waqa'i al-'Iraqiyya No. 3778, 14 juni 1999; The Official Gazette, No. 32 Vol. 42, 11 augustus 1999.

⁹⁰ Report of the Secretary-General pursuant to par. 5 of resolution 1302 (2000), VN Veiligheidsraad, New York, 29 november 2000.

⁹¹ Report of the Secretary-General pursuant to par. 5 of resolution 1302 (2000), VN Veiligheidsraad, New York, 29 november 2000.

voor betaling van de kosten voor vervoer van huis naar hun werkplek en vice versa. Sommige mensen hebben al hun bezittingen moeten verkopen om het hoofd boven water te houden.⁹² Veel jonge mannen trouwen niet, omdat zij zich de kosten van een huwelijk en de financiële lasten van een gezin niet kunnen permitteren. De verpaupering heeft geleid tot een toename van gewone criminaliteit, voorheen een zo goed als onbekend verschijnsel in Irak. Roofovervallen en (auto-)diefstallen komen in Bagdad en elders geregeld voor.⁹³ Anderzijds vormen de buitenlandse gelden die Iraakse migranten - volgens sommige deskundigen zou de Iraakse diaspora reeds drie miljoen personen tellen – massaal naar Irak overmaken een welkome bijdrage in de inkomsten van Iraakse burgers.

De Europese Unie heeft een hulpprogramma voor Centraal-Irak ingesteld. In mei 2002 maakte de Europese Commissie een plan voor de hulp aan slachtoffers van de humanitaire crisis in Irak bekend. De Commissie stelde een bedrag van €13 miljoen beschikbaar. Sinds 1998 heeft ECHO⁹⁴ € 50 miljoen bijgedragen ter ondersteuning van kwetsbare bevolkingsgroepen in Irak. Voorts ondersteunen Nederland⁹⁵ en andere westerse landen projecten ten behoeve van de Iraakse bevolking, onder meer op het gebied van water en sanitatie, basisonderwijs, medische programma's, en ondersteuning van ontheemden.⁹⁶

Corruptie woekert, ondanks campagnes daartegen, onverminderd voort en is wijdverbreid. Anti-corruptie campagnes lijken eerder politieke doeleinden te dienen dan dat zij zijn ingegeven door een streven naar uitbanning van corruptie als ongewenst maatschappelijk verschijnsel. Een dergelijke campagne kan een middel zijn voor verdere repressie en controle en kan bijdragen tot verbreding van de machtsbasis op verschillende niveaus. Zo worden openlijke beschuldigingen van corruptie in de media gedaan om politieke tegenstanders in diskrediet of ten val te brengen. Ook op lagere niveaus kan een beschuldiging van corruptie voortvloeien uit een poging tot verbetering van de eigen machtspositie. Een slachtoffer van corruptie en andere benadeling door vertegenwoordigers van de autoriteiten heeft in beginsel de mogelijkheid de hulp in te roepen van andere (hogere) autoriteiten. Hier dient evenwel bij te worden aangetekend dat dit alleen effect zal sorteren als het slachtoffer over de juiste contacten op de juiste plaatsen beschikt.

⁹² ICRC Special Report Iraq - A decade of sanctions, ICRC, Genève, december 1999, p. 3.

⁹³ Middle East International, 7 april 2000, p. 28.

⁹⁴ European Commission – Humanitarian Aid Office.

⁹⁵ Nederland heeft sinds de Golfoorlog ruim € 45 miljoen ter beschikking gesteld voor humanitaire hulp aan de bevolking van Centraal- en Noord-Irak.

⁹⁶ Zie verder paragraaf 4.4.

Er bestaan verschillende wetten en decreten waarin de straffen voor economische delicten zijn vastgelegd. Zo kan wegens ‘destructie van de nationale economie’ de doodstraf worden opgelegd, evenals (levenslange) gevangenisstraf, beboeting en/of inbeslagname van eigendom.⁹⁷ Economische sabotage wordt bedreigd met de doodstraf of (levenslange) gevangenisstraf.⁹⁸

2.5 Samenvatting

In Centraal-Irak heerst een totalitair bewind. Er is niet of nauwelijks sprake van scheiding van wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht. De macht is exclusief in handen van president Saddam Hoessein en van een kring van volgelingen en getrouwen, waaronder leden van zijn clan en familie. De president maakt voor instandhouding van zijn alleenheerschappij gebruik van een netwerk van onder meer de Baath-partij, geheime diensten, (para-)militaire organen en aan hem gelieerde stammen.

Als gevolg van het nagenoeg volledige gebrek aan samenwerking bij uitvoering van de Veiligheidsraadresoluties, met name op het gebied van ontwapening, verkeert Irak nog immer in een internationaal isolement. De VS streven de afzetting van het regime in Bagdad na, maar worden hierin door weinigen openlijk gesteund. Desalniettemin is het sanctieregime de afgelopen periode onder druk komen te staan. In 2002 is een nieuwe regeling van kracht geworden die de goedkeuringsprocedures voor uitvoer van goederen naar Irak versnelt en vereenvoudigt. Vooralsnog is de binnenlandse veiligheidssituatie stabiel te noemen. De humanitaire en economische situatie in Centraal-Irak is bijzonder slecht.

⁹⁷ RCC-resolutie No. 135 d.d. 20 november 1996, gepubliceerd in Al-Waqa’i al-‘Iraqiyya No. 3646, Bagdad, 2 december 1996; The Official Gazette No. 14, Bagdad, 2 april 1997.

⁹⁸ Artikel 1, Wet 119, amendering van de wet op criminele procedures no. 23 van 1971, RCC-resolutie, zoals gepubliceerd in Al-Waqa’i al-‘Iraqiyya, No. 3222, Bagdad, 3 oktober 1988; The Official Gazette No. 43, Bagdad, 26 oktober 1988.

3 Mensenrechten

3.1 Juridische context

3.1.1 Verdragen en protocollen

Irak is partij bij tal van internationale mensenrechtenverdragen⁹⁹, waaronder:

- Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten;
- Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten;
- Verdrag inzake de Uitbanning van Rassendiscriminatie;
- Verdrag inzake de Voorkoming en Bestrafing van Genocide;
- Verdrag inzake de Uitbanning van alle Vormen van Discriminatie van Vrouwen;
- Verdrag inzake de Rechten van het Kind.

Irak is geen partij bij het Verdrag tegen Marteling. Evenmin is Irak partij bij het Vluchtelingenverdrag van Genève en het bijbehorende Protocol.

3.1.2 Nationale wetgeving

In de Iraakse grondwet zijn klassieke en sociale grondrechten opgenomen, zoals:

- erkenning van de nationale rechten van de Koerden en andere minderheden binnen de Iraakse eenheidsstaat;
- vrijheid van godsdienst (met dien verstande dat de islam de staatsgodsdienst is);
- vrijheid van meningsuiting en pers;
- vrijheid van vereniging en vergadering;
- verbod op discriminatie op grond van geslacht, ras, taal of religie;
- recht op arbeid;
- recht op onderwijs;
- recht op privacy en briefgeheim.

De Iraakse grondwet van 22 september 1968 trad in werking op 16 juli 1970. In 1990 werd een nieuwe constitutie ontworpen. Deze nieuwe grondwet, die 68 artikelen bevat, is echter tot op heden niet formeel in werking getreden.

Er bestaat in Centraal-Irak geen duidelijke scheiding tussen wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht. De Revolutionary Command Council oefent zowel de wetgevende als de uitvoerende macht uit. Het Iraakse parlement heeft op wetgeving geen enkele reële invloed. De RCC is in de praktijk voor alle wezenlijke beslissingen afhankelijk van voorzitter Saddam Hoessein. De president

⁹⁹

heeft overigens de bevoegdheid om elke wet bij presidentieel decreet buiten werking te stellen.

De enorme hoeveelheid regelgeving (nationale wetten, decreten, besluiten), ontstaan onder het bewind van president Saddam Hoessein, is voortdurend aan wijzigingen onderhevig. Van de officiële staatscourant¹⁰⁰ - waarin wetten, decreten, resoluties e.d. worden gepubliceerd- bestaan volgens de Speciale Rapporteur voor Irak van de Mensenrechtencommissie¹⁰¹ twee verschillende versies, waarvan er maar één publiek wordt gemaakt.¹⁰² Het islamitische recht (shari'a) heeft in Irak slechts fragmentarisch weerklank in het staatsgecodeerde recht gevonden, doch wordt in conservatieve kringen nog steeds beschouwd als een belangrijke maatstaf. In 1994 is voor het islamitische deel van de bevolking de shari'a ingevoerd voor het erfrecht, huwelijksrecht en vergelijkbare aangelegenheden.

Christenen in Centraal-Irak dienen voor het personen- en familierecht gebruik te maken van de regelgeving van hun eigen kerkgemeenschap. De actieve kerkgemeenschappen in Centraal-Irak kennen elk een eigen personen- en familierecht. Dit recht is dwingend voor alle personen die deel uitmaken van deze gemeenschap.

De overige wetgeving in Centraal-Irak is seculier van aard. Discussie over de seculiere aard van deze wetgeving is niet mogelijk. Conservatieve groeperingen in Centraal-Irak streven dan ook niet openlijk naar een bredere invoering van de shari'a in Centraal-Irak. Pogingen daartoe zouden door het regime als een staatsvijandige daad worden gezien. Arrestatie, martelingen en wellicht zelfs executie liggen dan in de lijn der verwachting.

De bescherming van de mensenrechten in Centraal-Irak is formeel keurig geregeld. Irak is partij bij vrijwel alle betreffende verdragen. Daar staat tegenover dat de strekking van binnenlandse wet- en regelgeving in veel gevallen volledig indruist tegen deze mensenrechtenbepalingen. In de praktijk worden bovendien eigen en internationale rechtsvoorschriften inzake de bescherming van de mensenrechten veelvuldig en op grove wijze geschonden.¹⁰³

¹⁰⁰ Arabisch: Al-Waqa'i al-'Iraqiyya; Engels: The Official Gazette.

¹⁰¹ Hierna ook wel genoemd: de Speciale Rapporteur.

¹⁰² Situation of human rights in Iraq, report prepared by the Special Rapporteur, Mr. A. Mavrommatis, UN Commission on Human Rights, New York, 16 januari 200, p.14.

¹⁰³ Zie paragraaf 3.3.

3.2 Toezicht

De Speciale Rapporteur voor Irak van de VN-Mensenrechtencommissie werd gedurende de verslagperiode voor het eerst in tien jaar weer door de Iraakse autoriteiten toegelaten. Tijdens diens missie in februari 2002 ontmoette de Speciale Rapporteur overwegend Iraakse autoriteiten. Om de opbouw van een dialoog met Iraakse autoriteiten niet te schaden nam de Speciale Rapporteur hiermee genoegen. Of deze opening het begin vormt van een grotere mate van transparantie mag vooralsnog worden betwijfeld.

In de verslagperiode verscheen een slotrapport van een Verdragscomité, te weten van het Comité inzake de Uitbanning van Rassendiscriminatie (CERD)¹⁰⁴. Het Comité prijst hierin het feit dat er gerapporteerd is (conform de verplichting uit hoofde van het bijbehorende Verdrag), maar betreurt de beknoptheid ervan.

De VN-Mensenrechtencommissie nam op 19 april 2002 een resolutie aan, waarin het Centraal-Iraakse regime beschuldigd werd van “all pervasive repression and appression sustained by broad – based discrimination and widespread terror”. De commissie veroordeelde het Iraakse regime vanwege “systematic violations including summary executions, political killings and torture” en constateerde dat er geen sprake was van verbetering van de mensenrechtensituatie.

Irak kent een (gouvernementele) mensenrechtencommissie. Deze commissie ontkent in het algemeen dat in Irak mensenrechten geschonden worden. Irak stelt dat, voorzover mensenrechtenschendingen in Irak zouden hebben plaatsgevonden, deze geheel te wijten zijn aan de sancties die het land zijn opgelegd. Onafhankelijke mensenrechtenorganisaties kunnen in Centraal-Irak niet vrij werken of worden er niet toegelaten.

3.3 Naleving en schendingen

3.3.1 Vrijheid van meningsuiting

Hoewel in de Grondwet van 1968 persvrijheid en vrijheid van meningsuiting zijn opgenomen, is hiervan in de praktijk geen sprake. Personen die worden beschuldigd van het uiten van het regime onwelgevallige politieke visies, of van uitspraken tegen het politiek, sociaal of economisch systeem, kunnen worden veroordeeld tot onder meer dwangarbeid. Hetzelfde geldt voor deelname aan stakingen en andere activiteiten die worden beschouwd als verstoring van de arbeidsdiscipline. Personen die volgens de geheime diensten kritisch staan

¹⁰⁴

Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Iraq, 12.4.01 (CERD/C/304/add.80)

tegenover het regime moeten met vervolging van staatswege rekening houden. Zij lopen gevaar voor lijf en leden. Het uiten van een afwijkende mening is voor Baath-leden gevaarlijker dan voor niet-leden. Omdat Baath-leden strikt zijn gehouden aan de partijlijn worden afwijkende meningen van hen nog minder getolereerd dan van anderen.¹⁰⁵

De persvrijheid in Centraal-Irak is aan enorme beperkingen onderhevig. Van onafhankelijke berichtgeving is absoluut geen sprake. De media worden gebruikt voor legitimatie van de politieke leiding en volledig gecensureerd en gecontroleerd door het ministerie van Informatie, de Baath-partij, het leger of andere vertegenwoordigers van het regime. Voor het Iraqi News Agency en de overkoepelende organisaties van schrijvers en journalisten geldt hetzelfde. Buitenlandse journalisten worden meestal 'begeleid' door vertegenwoordigers van de overheid.¹⁰⁶ Alle journalisten, Iraakse en buitenlandse, dienen geregistreerd te staan bij het Ministerie van Informatie en Cultuur. De Speciale Rapporteur ontving berichten dat de Iraakse regering families van journalisten onder druk zet om aldus kritiek op de Iraakse regering te voorkomen.¹⁰⁷

Er zijn zo'n zes officiële Arabischtalige dagbladen¹⁰⁸ en twee Engelstalige kranten¹⁰⁹, die door de Baath-partij, het leger of andere instanties van het regime worden uitgegeven. Daarnaast wordt een groot aantal tijdschriften, vakbladen en andere uitgaven gepubliceerd. Alle grotere uitgeverijen zijn staats eigendom. Toegang tot buitenlandse media is onmogelijk of zeer beperkt. Het ontvangen van buitenlandse radio- en tv-uitzendingen zoals de BBC, CNN, de speciaal op Irak gerichte programma's van Radio Free Europe¹¹⁰ en de radioprogramma's van Iraakse oppositie¹¹¹ is verboden. De autoriteiten verstoren soms de ontvangst van dergelijke zenders. Tevens is het in bezit hebben van buitenlandse dagbladen en tijdschriften niet toegestaan. Voor bladen uit de directe buurlanden¹¹² geldt dit niet.

¹⁰⁵ Zie ook subparagraaf 2.1.3.

¹⁰⁶ Iraq Country Report on Human Rights Practices - 2001, US State Department, Washington, 4 maart 2002.

¹⁰⁷ Question of the violation of human rights and fundamental freedom in any part of the world. Report of the Speciale Rapporteur on the situation of human rights in Iraq, 15 maart 2002.

¹⁰⁸ Babel (uitgegeven door Saddam Hoesseins zoon Uday); Al-Thawra (of: Al-Zawra, uitgegeven door de Baath-partij); Al-'Iraq; Al-Qadissiyya (uitgegeven door het leger); Al-Ba'th al-Riyaadhi (sportkrant); Al-Jumhuriyya.

¹⁰⁹ Voorheen de 'Baghdad Observer', sinds medio 2001 het staatsdagblad 'Iraqi News'. Sinds zomer 2002 circuleert in Centraal-Irak een tweede Engelstalig dagblad, genaamd 'Babylon'.

¹¹⁰ Die als Radio Free Iraq uitzendingen vanuit Praag verzorgt.

¹¹¹ Zoals "Liberty Radio" van het INC en "The Voice of the Future" van het INA.

¹¹² Buitenlandse kranten en bladen worden in Centraal-Irak niet te koop aangeboden in kiosken e.d. Voor zover in Centraal-Irak sprake is van geschreven pers uit buurlanden betreft het hier lectuur die is meegenomen vanuit het buitenland. Voorts worden op zeer kleine schaal buitenlandse, enigszins gedateerde, tweedehands - voornamelijk Arabischtalige - kranten bij

Recente buitenlandse boeken zijn een zeldzaamheid in Centraal-Irak.

Er zijn vier TV-stations¹¹³, die alle door de staat worden beheerd. Sinds juni 2002 is het mogelijk in Centraal-Irak satellietshotels met toegang tot veertien zenders¹¹⁴ - en geen CNN of BBC - aan te schaffen. Daartoe dient men toestemming te verkrijgen van het Ministerie van Informatie. Illegaal bezit is strafbaar met een geldboete van een miljoen dinar (€ 510) en inbeslagname van de schotel; illegaal gebruik is strafbaar met een geldboete van 1,5 miljoen dinar (€ 765), inbeslagname en een onvoorwaardelijke gevangenisstraf van zes maanden. Naar verluidt dient deze gevangenisstraf te worden uitgezeten in het beruchte Speciale Detentiecentrum te Radwaniya. Naar verluidt wordt illegaal bezit van een schotel in de praktijk niet bestraft met detentie, mogelijk wel bij recidive. Vanwege het grote netwerk waarover de veiligheids- en inlichtingendiensten beschikken, is het vrijwel onmogelijk om satellietshotels te installeren zonder dat de autoriteiten hier uiteindelijk weet van krijgen. Niettemin bezitten sommige burgers heimelijk een dergelijke schotel. Lokaal gefabriceerde schotels zouden tamelijk eenvoudig verkrijgbaar zijn.

Het bezit of gebruik van typemachine, personal computer en zwart/wit-printer is mogelijk zonder dat verdenkingen rijzen. Toestemming hiervoor van een van de veiligheidsdiensten is niet nodig. Deze apparatuur is in Centraal-Irak vrij verkrijgbaar voor degenen die over voldoende financiële middelen beschikken. Voor de aanschaf van een fax zou geen speciale toestemming (meer) nodig zijn. Aanschaf van modems,¹¹⁵ en kleurenprinters is niet zonder toestemming mogelijk.¹¹⁶ Illegaal bezit of gebruik kan tot geldboetes, inbeslagname en/of gevangenisstraf leiden. Het aantal internetaansluitingen is relatief laag, de kosten ervan relatief hoog. Legale bezitters en gebruikers van drukpersen, kopieermachines en vergelijkbare apparatuur moeten rekening houden met controles en beperkingen. Voor het bezitten van een drukpers is toestemming

boekstallen te koop aangeboden. Het aantal circulerende kranten en bladen is dus beperkt. Slechts kranten en bladen uit Syrië en Jordanië komen in Centraal-Irak op relatief grote schaal voor. Deze laten zich nauwelijks tot niet kritisch uit over president Saddam Hoessein als gevolg van (zelf-)censuur die is opgelegd door de betreffende nationale autoriteiten. Dagbladen uit Koeweit en Saoedi-Arabië circuleren nauwelijks tot niet in Centraal-Irak, mede door de (in het geval voor Saoedi-Arabië tot voor zeer kort) gesloten grenzen. Turkse en Iraanse media zijn - doordat deze niet in het Arabisch opgesteld zijn - weinig relevant in Centraal-Irak.

¹¹³ Al-Amn, Iraqi Satellite Channel, Shabab TV en Sport TV

¹¹⁴ Naast vier zenders met weinig politieke inhoud van de omliggende landen betreft het hier tien natuurzenders.

¹¹⁵ World Report 2001, Human Rights Development in Government-controlled Iraq and in Iraqi Kurdistan, Human Rights Watch, Londen, 12 december 2000.

¹¹⁶ Iraq Country Report on Human Rights Practices - 2001, US State Department, Washington, 4 maart 2002.

vereist van het Ministerie van Cultuur en Informatie.¹¹⁷ Dit geldt ook voor wereldontvangers. Gebruik zonder toestemming kan tot enkele maanden detentie leiden. Hoewel het bezit ervan in Centraal-Irak werd verboden¹¹⁸ zijn verrekijkers in winkels verkrijgbaar.

In de loop van 2000 zijn draagbare telefoons op zeer beperkte schaal zichtbaar geworden in het straatbeeld van Bagdad. Er zou sprake zijn van een netwerk met een beperkt bereik dat alleen functioneert in de hoofdstad. In 2001 werd een overeenkomst gesloten met een Chinees bedrijf voor de installatie van een groter mobiel netwerk. In september 2002 was dit nog niet operationeel. Inmiddels zijn er 23 'internetcafé's' in Irak (maart 2002), waar bezoekers na identificatie en registratie kunnen surfen.¹¹⁹ Men kan hier e-mail versturen en ontvangen, nadat men geregistreerd is en er een veiligheidsonderzoek plaats heeft gevonden. Diplomatieke vertegenwoordigingen, vestigingen van buitenlandse bedrijven en kantoren van internationale organisaties in Centraal-Irak moeten ervan uitgaan dat berichten per e-mail door de inlichtingendiensten worden onderschept.

Verzending en ontvangst van postpakketten en brieven naar/vanuit het buitenland is mogelijk. De veiligheidsinstanties openen niet zonder meer alle brieven en postpakketten, maar controle van postpakketten met röntgenapparatuur is altijd mogelijk. Er bestaat bij postkantoren een speciale afdeling, waar de verzender ongesloten brieven kan aanleveren ter controle. Ook kunnen de veiligheidsinstanties per commerciële koeriersdiensten verzonden brieven en pakketten controleren.

Irakezen in het buitenland telefoneren doorgaans geregeld met familie en vrienden in Centraal-Irak. De meeste Irakezen realiseren zich dat internationale telefoongesprekken en faxberichten door de Iraakse autoriteiten kunnen worden onderschept. Opponenten van het regime en andere Irakezen in het buitenland die in de belangstelling (menen te) staan van bijvoorbeeld de Iraakse geheime diensten, zien zich bij telefoneren of faxen naar Centraal-Irak beperkt door het feit dat zij familie en vrienden in Centraal-Irak op deze wijze (verder) in gevaar kunnen brengen. Contact met (vermeende) tegenstanders van het regime in het buitenland kan immers zonder meer leiden tot het risico van (ernstige) vervolging.¹²⁰ Ook duurzame contacten met buitenlanders in Irak zijn in principe niet toegestaan. Diegenen die uit hoofde van een functie veelvuldig contact met buitenlanders onderhouden, zijn ofwel in dienst van een van de veiligheids- of inlichtingendiensten ofwel dienen wekelijks bij een van deze diensten een rapport

¹¹⁷ Resolutie 40, gepubliceerd in *Al-Waqa'i al -'Iraqiyya*, 17 november 1999, no 46, vol 42.

¹¹⁸ De vrede die niet kwam, N. van Dam en J. Keulen, 1998, p. 130.

¹¹⁹ Vrijwel alle sensitieve en/of controversiële – in de brede zin des woords - websites zijn geblokkeerd.

¹²⁰ Zie subparagraaf 3.4.10.

in te leveren over deze contacten. Het geven van kritische en/of negatieve informatie over Irak aan buitenlanders wordt gezien als spionage en kan in de doodstraf resulteren.

3.3.2 Vrijheid van vereniging en vergadering

Zoals eerder aangegeven is oprichting van oppositiepartijen de facto onmogelijk. Naast de Baath-partij worden in feite geen andere politieke partijen toegestaan met uitzondering van enkele aan Bagdad loyale partijen.¹²¹ Lidmaatschap van niet door de regering toegestane partijen is strafbaar. Leiders van dergelijke partijen of hun familieleden riskeren langdurige detenties of de doodstraf. Niet-kaderleden van oppositiepartijen lopen minder risico dan oppositieleiders, maar vervolging kan niet worden uitgesloten. Echter, van prominente oppositiepartijen als de Da'wa-partij en de Iraqi Communist Party (ICP) lopen alle leden het risico door het regime te worden omgebracht. Met het oog op bestrijding van deze twee partijen heeft het regime speciale decreten uitgevaardigd.

Onafhankelijke vakbonden zijn niet meer toegestaan sinds 1987, toen de Wet op de Vakbondorganisatie werd uitgevaardigd. Deze houdt in dat vakbonden slechts onder de paraplu van de door de Baath-partij geleide, overkoepelende vakbeweging GFTU¹²² actief mogen zijn. Dezelfde wet verbiedt onderhandelingen over collectieve arbeidsovereenkomsten en beperkt het stakingsrecht aanzienlijk. Net als de vakbonden staan ook vrouwen-, jeugd- en studentenorganisaties volledig onder controle van de Baath-partij.

De bevolking in Centraal-Irak is voor een groot deel eenvoudigweg niet in staat om politieke oppositie te bedrijven. Jaren van economische malaise en de voortdurende angst voor mogelijke vervolging hebben veel mensen murw, vermoeid en angstig gemaakt. In het gevecht om het dagelijks bestaan is in dergelijke omstandigheden maar weinig plaats voor de 'luxe' van het voeren van politieke oppositie.¹²³ Bovendien wordt verraad financieel beloond door de autoriteiten. Oppositie wordt dan ook voornamelijk buiten Centraal-Irak bedreven. Aangenomen wordt dat in Centraal-Irak de politieke oppositie door de Iraakse autoriteiten inmiddels zo goed als volledig is geëlimineerd. Van enig risicodragend verzet tegen de Iraakse regering is naar alle waarschijnlijkheid geen sprake.

¹²¹ Zie voor deze andere partijen subparagraaf 2.3.1.

¹²² De General Federation of Iraqi Trade Unions, opgericht in 1959.

¹²³ Volgens N. van Dam in 'De vrede die niet kwam', N. van Dam en J. Keulen, 1998, pag. 110 is bovendien 'het regime in Bagdad zo goed georganiseerd dat de bevolking domweg de risico's niet neemt om het ten val te brengen, of men nu wel of niet genoeg te eten heeft.'

Voorheen heeft de Da'wa-partij geregeld aanslagen geclaimd tegen vertegenwoordigers van het regime. In de loop van 1999 daalde het aantal van dergelijke acties.¹²⁴ Ook de ICP lijkt verantwoordelijk te zijn geweest voor sporadische aanslagen op leden van de Baath-partij en de geheime diensten.¹²⁵ Aanslagen als deze komen sinds 1999 weinig frequent voor.

Het kwam in het verleden op beperkte schaal voor dat politieke opposenten van het regime slogans tegen de regering (lieten) aanbrengen op muren, vooral in de verpauperde volkswijken van Bagdad. Niet alleen degene die leuzen op muren aanbrengt, loopt risico, ook buurtbewoners kunnen worden bestraft. Oppositiebewegingen in het buitenland claimen dat zij bij tijd en wijle illegale vlugschriften en andere publicaties in Centraal-Irak verspreiden. Dit gebeurt waarschijnlijk niet op grote schaal. De hiermee gepaard gaande risico's voor degenen die verantwoordelijk zijn voor publicatie en distributie kunnen als hoog¹²⁶ worden ingeschat.

Hieronder volgt een overzicht van de belangrijkste oppositiebewegingen.

Al-Da'wa / (Hizb) Al-Da'wa al-Islamiyya (Islamic Call [Party])

Al-Da'wa¹²⁷, (Hizb) Al-Da'wa al-Islamiyya (Islamic Call [Party]), is een militante fundamentalistisch-sjiitische groepering, die in 1980 in Irak werd verboden. Men streeft naar een islamitische staat naar Iraans voorbeeld en beschouwt ayatollah Khomeini als een van de belangrijkste geestelijke leiders. Sinds 1980 kunnen leden van Al-Da'wa worden veroordeeld tot de doodstraf. Medio jaren negentig is de partij als gevolg van politieke en religieuze onenigheid uiteen gevallen in vier groepen.

Al-Da'wa claimt in Bagdad en ten zuiden van de hoofdstad aanhang en ondergrondse contacten te hebben, zowel in de steden als op het platteland. De partij opereert er op beperkte schaal. Al-Da'wa is vertegenwoordigd in Europa, Syrië en op verschillende plaatsen in Iran, alwaar verschillende Da'wa-publicaties verschijnen. De partij publiceert niet in Centraal-Irak.

Al-Da'wa maakt in Centraal-Irak geen gebruik van lidmaatschapskaarten. In het buitenland stelt men brieven en andere verklaringen op voor leden die denken deze te kunnen gebruiken ter ondersteuning van hun asielverzoek. Het kan niet worden uitgesloten dat dergelijke documenten ook tegen betaling worden opgesteld ten behoeve van personen die niet actief bij Al-Da'wa betrokken zijn geweest. Al-Da'wa maakt gebruik van schuilnamen.

¹²⁴ Zie ook paragraaf 2.3.

¹²⁵ Economist Intelligence Unit, Country Report Iraq, augustus 2000.

¹²⁶ Personen die kritiek uitoefenen op de president, diens plaatsvervanger, de RCC, de Baath-partij, de regering of het parlement lopen het risico ter dood te worden veroordeeld. Zie subparagraaf 3.3.10.

¹²⁷ Zie ook de website van deze partij www.daawaparty.com

Supreme Council for the Islamic Revolution in Iraq (SCIRI)¹²⁸ / Al-Majles Al-A'la lil Thawra al-Islamiyya fi Al- 'Iraq

Een andere oppositiebeweging van sjiitische signatuur is de in 1982 opgerichte Supreme Council for the Islamic Revolution in Iraq (SCIRI) of Supreme Assembly for the Islamic Revolution in Iraq (SAIRI). Al-Da'wa had zich bij SCIRI aangesloten net als andere sjiitische groeperingen in het verleden, inmiddels zouden slechts drie van de vier facties van Al Da'wa tot SCIRI behoren. Ook organisaties als Iraqi Mujaheddin/Movement of the Iraqi Mujaheddin, Islamic Movement in Iraq, Jund al-Imam, Islamic Action Organization, Islamic Movement for the Kurds en Islamic Scholars' Organization zouden dat hebben gedaan. SCIRI bestaat uit Iraakse vertegenwoordigers van Koerdische, Turkmeense of Fayli organisaties. Ook neemt een aantal Irakezen op persoonlijke titel plaats in de beweging. Hoewel SCIRI oorspronkelijk als overkoepelende organisatie fungeerde, speelt deze tegenwoordig vooral als zelfstandige, op zichzelf staande beweging een rol. SCIRI maakt in Centraal-Irak geen gebruik van lidmaatschapskaarten; schuilnamen komen binnen SCIRI veel voor. Men zou in geheel Centraal-Irak over ondergrondse contacten beschikken. De leider van SCIRI is Groot-Ayatollah Sayed Mohammed Baqir Al-Hakim. SCIRI beschikt over vertegenwoordiging in Genève, Londen, Wenen, Damascus en Beiroet. Naar eigen zeggen is de organisatie actief in het noorden en westen van Irak.¹²⁹ Voorts heeft SCIRI diverse radiostations en een televisiezender.

Al-Hakim heeft openlijk zijn steun betuigd aan het Amerikaanse voornemen om Saddam Hoessein te verdrijven, ondanks de pro-Iraanse koers die SCIRI doorgaans voert. Dit standpunt wordt evenwel niet door alle SCIRI-leden gedeeld; in het voorjaar van 2002 richtte een aantal leden een nieuwe beweging op, genaamd de 'Union of Iraqi Islamic Forces' (Ittehad al-Qawwat al Islamiyya al 'Iraqiyya).¹³⁰

De aan de SCIRI gelieerde militante Badr-groep¹³¹ zou activiteiten in Centraal-Irak ontplooiën, met name in het gebied tussen de steden Basra, Omara en Nasiriyya en in Al-Kut en omgeving. Naast het verzamelen van inlichtingen en het verspreiden van informatie stelt de SCIRI dat de Badr-groep aanslagen pleegt en andere tegen het regime gerichte acties onderneemt. Zo werd een raketaanval op

¹²⁸ Zie de website : www.sciri.org

¹²⁹ Iraqi Opposition leader interviewed on party, pt 2, Teheran Seda-ye Edalat, 16 juli 2001.

¹³⁰ De beweging staat onder leiding van Abul Adib. Men keert zich tegen de pro-Amerikaanse koers van SCIRI. De beweging streeft een Irak na waar de politieke macht uitsluitend in handen is van de sjiieten en het land een sjiitisch karakter krijgt. Er zou sprake zijn van samenwerking met de fundamentalistisch-islamitische Al-Da'wa partij.

¹³¹ Ook: Badr-brigade.

het presidentieel paleis in Bagdad in mei 2000 in verband gebracht met de SCIRI.¹³²

Iraqi National Congress / Al-Majles Al-Watani Al-'Iraqi

Het Iraqi National Congress (INC) werd in 1992 opgericht na bijeenkomsten te Wenen en Erbil van diverse oppositiebewegingen. Het INC fungeert als overkoepelende organisatie waarin onder meer sjiitische en soennitische Arabieren, Koerden, ex-militairen, Iraakse nationalisten en democraten vertegenwoordigd zijn. In de eerste helft van de jaren negentig beschikte de organisatie over een bolwerk in het noorden van Irak. In 1996 verdreven de troepen van Saddam Hoessein het INC echter uit Noord-Irak. De VS leveren deze organisatie financiële steun. De organisatie is gevestigd te Londen en beheerde van daaruit onder meer de televisiezender Liberty TV. Deze zender heeft in mei 2002 haar activiteiten moeten staken wegens financiële tekorten. Het INC is in Centraal-Irak slechts op zeer beperkte schaal actief.¹³³

Iraqi National Accord / Al-Wifaq (Al-Watani Al-'Iraqi)

Het Iraqi National Accord (INA) is opgericht in 1992 door Iyad Alawi. Centraal-Iraakse gedeserteerde militairen en functionarissen uit de veiligheidsdiensten hebben zich in het Iraqi National Accord verenigd. Ook deze organisatie ontvangt financiële steun van de VS. Voorts zouden Saoedi-Arabië, Koeweit en het Verenigd Koninkrijk het INA hebben gesteund. In 1996 wisten de Centraal-Iraakse veiligheidsdiensten deze organisatie binnen te dringen, waarna tientallen leden geëxecuteerd en circa 100 leden gearresteerd werden. Het INA is in Centraal-Irak slechts op zeer beperkte schaal actief.

Iraqi Communist Party¹³⁴ / Al-Hizb Al-Shuyu'i Al-'Iraqi

De in 1934 opgerichte Iraqi Communist Party (ICP) speelde vanaf begin jaren veertig en met name eind jaren vijftig een belangrijke rol in de Iraakse politiek. Met het aan de macht komen van de Baath-partij in de jaren zestig werd de ICP verboden en met geweld onderdrukt. Na in de jaren zeventig met toestemming van de Iraakse regering als officiële partij te hebben gefungeerd werd de communistische partij in 1980 door president Saddam Hoessein opnieuw verboden.

De partij beschikt over verschillende vertegenwoordigingen buiten Centraal-Irak, onder meer in Noord-Irak, Syrië en het Verenigd Koninkrijk. De partij onderhoudt in Noord-Irak normale banden met de KDP en PUK. In Londen is het Centre for

¹³² Economist Intelligence Unit, Country Report Iraq, Londen, augustus 2000.

¹³³ Reuters 2 mei 2002, www.fas.org/irp/world/parz/inc.htm, www.inc.org.uk, Middle East Intelligence Bulletin vol. 3 nr. 4, april 2001, Laurie Mylroie "The United States and the Iraqi National Congress"

¹³⁴ Zie de website van de ICP: www.iraqcp.org. Zie ook Algemeen Ambtsbericht Noord-Irak, oktober 2001.

Human Rights van de ICP gevestigd. De ICP zou betrokken zijn geweest bij aanslagen in Centraal-Irak op leden van de Baath-partij en de geheime diensten.

*Overige oppositiepartijen*¹³⁵

De Kurdistan Democratic Party (KDP) en Patriotic Union of Kurdistan (PUK) besturen het de facto autonome Noord-Irak.¹³⁶

3.3.3 Vrijheid van godsdienst en overtuiging

Volgens de Grondwet is de islam de staatsgodsdienst. Andere godsdiensten kunnen worden beleden, voorzover zij niet indruisen tegen het staatsbelang. Het Iraakse ministerie van Religieuze Stichtingen en Aangelegenheden (Wizara al-Awqaf wa al-Shu'un al-Dinniyya) ziet toe op onder meer religieuze publicaties en op benoemingen van religieuze ambtsdragers.

Verandering van geloofsrichting heeft in Centraal-Irak naar het voorkomt geen gerechtelijke consequenties. Overgang van islam naar een ander geloof is echter bijzonder ongebruikelijk en zal negatieve consequenties hebben: apostasie in een traditioneel bepaalde sociale omgeving leidt tot sociaal isolement en kan in een enkel geval zelfs gevaar voor lijf en leden inhouden. Er zijn gevallen bekend waarbij afvallige moslims met de dood werden bedreigd door personen uit hun omgeving. Ook zijn incidentele gevallen bekend waarbij moslims die door anderen van geloofsafval waren beschuldigd, zonder enig bewijs en zonder aanklacht door lokale, lagere politiefunctionarissen werden gedetineerd.¹³⁷ Actieve bekering bewerkstelligen van moslims naar het christendom is verboden.¹³⁸

Bekering tot de islam is mogelijk en betrekkelijk eenvoudig. De overstap is vaak gebaseerd op praktische overwegingen of persoonlijk gewin. Bekering tot de islam kan bijvoorbeeld kansen op de arbeidsmarkt vergroten. Voor de overstap naar de islam dient men een geloofsgetuigenis af te leggen in het bijzijn van minimaal twee getuigen ten overstaan van een vooraanstaande geestelijke. Deze geestelijke (said, imam of sheikh) wijzigt– indien nodig – de naam in een islamitische naam. Hiervan maakt hij een schriftelijke verklaring op. Wettelijke registratie van de overgang naar de islam is niet verplicht. Het oorspronkelijke geloof kan voorts worden behouden.

¹³⁵ In de voorgaande alinea's van deze subparagraaf worden enkel de belangrijkste Iraakse oppositiegroeperingen besproken.

¹³⁶ Zie verder Algemeen Ambtsbericht Noord-Irak oktober 2001.

¹³⁷ Zie ook: US Department of State, Iraq International Religious Freedom Report, 26 oktober 2001.

¹³⁸ Zie verder onder 'christenen'.

Indien sprake is van wettelijke registratie - bijvoorbeeld wanneer iemand overstapt naar de islam ten behoeve van een huwelijk of echtscheiding - dan dient de schriftelijke verklaring van de geestelijke door de rechtbank voor familiezaken officieel te worden gewaarmerkt en geregistreerd. Op basis van deze gewaarmerkte verklaring worden de gegevens van de betrokkene (diens voornaam en geloof) zoals die tot dat moment in de registers van de burgerlijke stand stonden vermeld, overeenkomstig aangepast. Aan de hand van deze nieuwe gegevens worden de identiteits- en nationaliteitskaart gewijzigd. Mannen dienen tenslotte nog circumcisie te ondergaan.

Door de Iraakse staat erkende niet-islamitische godsdiensten kunnen hun familierechtelijke aangelegenheden in principe naar eigen religieus recht regelen. Kerkgenootschappen kunnen bijvoorbeeld huwelijken sluiten die na inschrijving bij de Burgerlijke Stand als rechtsgeldig zullen worden beschouwd door de Iraakse staat. Ook echtscheiding en erfrecht zijn veelal in religieuze wetgeving vastgelegd. De Iraakse overheid heeft echter in een aantal decreten nadere bijzonderheden vastgelegd die betrekking hebben op familierechtelijke aangelegenheden. Deze decreten vormen soms een aanvulling op religieuze regelgeving (zowel islamitisch als christelijk). Zo heeft het Ministerie van Justitie bijvoorbeeld begin februari 2002 een decreet doen uitvaardigen waarin is opgenomen dat echtscheiding niet langer mogelijk is 'enkel' wegens mishandeling of belediging.¹³⁹

Er lijkt sprake van islamisering van de Centraal-Iraakse samenleving. Onder meer als gevolg van de verslechterde levensomstandigheden zoekt de bevolking in toenemende mate haar toevlucht in de islam. De massale emigratie van de doorgaans seculiere middenklasse sinds 1991 heeft ook bijgedragen aan deze ontwikkeling. De overheid tracht, uit pragmatische overwegingen, met diverse maatregelen de islamiserende bevolking aan zich te binden. Getracht wordt de president naast Arabisch leider ook als islamitisch leider profiel te geven.

Sjiïeten

In Irak bestaat van oudsher een spanning tussen soennieten en sjiïeten.¹⁴⁰ Deze spanning berust veel minder op godsdienstige verschillen dan op politieke machtsverhoudingen en tribale achtergronden. Hoewel numeriek in de meerderheid bevinden de sjiïeten zich naar verhouding in een economisch en politiek ondergeschikte positie ten opzichte van de soennieten. Dit is het gevolg van een ontwikkeling die werd ingezet tijdens de Ottomaans-Turkse heerschappij in Irak.¹⁴¹ De - soennitische - Turken steunden voornamelijk op het soennitische volksdeel in Irak. Ook in het onderwijs werden de Iraakse sjiïeten vroeger

¹³⁹ Al-Sharq al-Awsat, 6 februari 2002.

¹⁴⁰ Zie ook voetnoot 5.

¹⁴¹ Zie ook The Arabs, Peter Mansfield, 1981, p. 425.

achtergesteld.¹⁴² Het Britse mandaat over Irak bracht in deze situatie geen verandering. Het was uiteindelijk de machtsovername van de Baath-partij die aanvankelijk een einde maakte aan deze discriminatie. In 1963, toen de Baath-partij voor het eerst aan de macht kwam, was de meerderheid van de partijleiding sjiitisch. Later werden in een machtsstrijd binnen de partijtop de sjiieten uitgeschakeld en kregen soennieten de machtige posities.¹⁴³ Hoewel ook sjiieten Baath-kaderfuncties kunnen bekleden, is ondervertegenwoordiging in het politieke machtsbestel nog immer evident. Armoede komt onder het sjiitische deel van de bevolking van Centraal-Irak naar verhouding veel voor. De sjiitische meerderheid is vooral in sloppenwijken in en ten zuiden van Bagdad woonachtig, ook wel Saddam City genoemd.

Sommige Iraakse orthodoxe moslims en vooral sjiieten achten het seculiere systeem van de regering in Bagdad voor een deel strijdig met de islam, een opvatting die mede ten grondslag lag aan de oprichting van de Da'wa-partij en enkele andere oppositiegroeperingen. Deze werden korte tijd na het uitbreken van de islamitische revolutie in Iran in 1979 verboden. De sjiitische leider ayatollah Sayed Mohammed Baqir al-Sadr werd in 1980 vermoord. Een aantal belangrijke oppositiebewegingen van sjiitische signatuur verenigde zich vervolgens in de Supreme Council for the Islamic Revolution in Iraq.¹⁴⁴

Zoals gesteld speelden de sjiieten een grote rol bij de opstand (intifadah) in het zuiden in 1991. Na de opstand werden vele verdachte sjiieten gearresteerd en standrechtelijk geëxecuteerd. Als bevelhebber van de Republikeinse Garde zou Hoessein Kamil Hassan al-Majid, de later samen met zijn broer naar Jordanië uitgeweken schoonzoon van Saddam Hoessein¹⁴⁵, verantwoordelijk zijn geweest voor massa-arrestaties, -executies en foltering¹⁴⁶ na het neerslaan van de sjiitische opstand begin 1991. Hierbij werden ook de sjiitische heiligdommen geschonden.

Sinds 1998 is in toenemende mate sprake van onderdrukking van het sjiitisch leiderschap en naaste medewerkers.¹⁴⁷ Het regime in Bagdad vreest het gezag van de sjiitische leiders om het gewone volk te mobiliseren. Sjiitisch-religieuze radio- en televisie uitzendingen, publicaties, begrafenissen, feestdagen, bedevaartstochten en massabijeenkomsten zijn verboden of aan beperkingen onderhevig. Dit geldt eveneens voor sjiitische scholing en opleiding¹⁴⁸,

¹⁴² N. van Dam in De vrede die niet kwam, N. van Dam en J. Keulen, 1998, p. 123.

¹⁴³ Ibidem

¹⁴⁴ Zie subparagraaf 3.3.2.

¹⁴⁵ Beide schoonzons van Saddam Hoessein werden na terugkeer in Irak vermoord. Zie ook subparagraaf 2.1.2.

¹⁴⁶ In onder meer Najaf, Kerbala en Hilla.

¹⁴⁷ Zie verder het Algemeen Ambtsbericht Centraal-Irak van 9 april 2001.

¹⁴⁸ UN Commission on Human Rights, Situation of human rights in Iraq, report prepared by the Special Rapporteur, Mr. A. Mavrommatis, New York, 16 januari 2001.

Uitlening door moskee-bibliotheken van religieus-sjiitische boeken is verboden of slechts beperkt toegestaan. Op de staatstelevisie en –radio kunnen geen programma’s van sjiitische signatuur worden uitgezonden.¹⁴⁹ Dit in tegenstelling tot bijeenkomsten van de soennitische soefibeweging, die openlijk plaats kunnen vinden. Ook trachtte het regime de laatste tien jaar met bestuurlijke en andere maatregelen de sjiitische islam aan banden te leggen. Daarnaast werd getracht het traditionele sjiitische leiderschap te elimineren door streng toezicht van de veiligheidsdiensten en door arrestaties en liquidaties. Zo werden in 1999 ayatollah Mohammed Sadeq Al-Sadr en diens twee zonen vermoord. De autoriteiten beperkten vervolgens mogelijke sjiitische oppositie door middel van massa-executies en –arrestaties. Circa vierduizend sjiitische families werden in de loop van 1999 en 2000 uit Bagdad verdreven door de Iraakse autoriteiten als vergelding voor de ongeregelheden na de dood van ayatollah Al-Sadr.¹⁵⁰ Amnesty International ontving voorts meldingen van arrestaties, foltering en executies van volgelingen van ayatollah Al-Sadr.¹⁵¹

De Speciale Rapporteur voor Irak van de VN-Mensenrechtencommissie heeft diverse berichten ontvangen over de dood van vooraanstaande sjiitische geestelijken. In mei 2001 werden twee sjiitische geestelijken, Abdulsattar Abed-Ibrahim-al Mausami en Ahmad al-Hashemi, door de Iraakse autoriteiten geëxecuteerd omdat zij hadden gesteld dat de Iraakse regering betrokken was bij de moord op een sjiitische geestelijke in 1999 en de moorden op vier ingenieurs van de Electricity Board vanwege het aannemen van steekpenningen.¹⁵² In juni 2001 overleed ayatollah Hoessein Bahr Al-Aloam tien dagen nadat hij geweigerd had publiekelijk aan de regionale leiding van de Baath-partij steun te betuigen over de benoeming van Qusay Hoessein. De geestelijke zou dood gevonden zijn in zijn studeerkamer. Het stoffelijk overschot was met spoed weggevoerd om begraven te worden. Autopsie werd niet toegestaan en de begrafenis vond plaats onder streng toezicht. Volgens de Iraakse autoriteiten was de geestelijke overleden aan een hartaanval.¹⁵³

Het regime in Bagdad heeft betrokkenheid bij de verschillende aanslagen op sjiitische geestelijken ontkend. Niettemin kan worden gesteld dat het regime in Bagdad er veel aan gelegen is om ontluikende opstandigheid onder de sjiieten onmiddellijk de kop in te drukken.

¹⁴⁹ 2000 Annual Report on International Religious Freedom: Iraq, US State Department, Washington, 5 september 2000.

¹⁵⁰ US State Department, Country Reports on Human Rights Practices 2001, Washington, 4 maart 2002.

¹⁵¹ Amnesty International, Iraq. “Systematic torture of political prisoners”, Londen, augustus 2001; Amnesty International, Iraq: Stop the torture, 15 augustus 2001.

¹⁵² US State Department, Country Reports on Human Rights Practices 2001, Washington, 4 maart 2002.

¹⁵³ AFP, 23 juni 2001; Al-Sharq al-Awsat, 26 juni 2001.

Tijdens de viering van de belangrijkste sjiiitische feestdag, Ashura, in maart 2002 in de plaats Kerbala zouden de deelnemers door de veiligheidstroepen op hardhandige wijze zijn mishandeld. In de algemene paniek die hierop uitbrak zou ten minste een tiental deelnemers zijn gedood.

Sinds het voorjaar van 2001 beschouwen de autoriteiten de veiligheidssituatie in het zuiden van Irak als stabiel. Het sjiiitische verzet, onder meer actief in de moerasgebieden, zou (vrijwel) volledig geëlimineerd zijn. Voorzover bekend vinden er geen anti-regeringsgezinde acties meer plaats in Zuid-Irak. Het gebied – met name het gebied ten oosten van de moerasgebieden, aan de grens met Iran, vanaf Kut tot aan Basra en de strook gelegen ten westen van het moerasgebied, van Basra via Nasriyah tot aan Kut - staat onder zware militaire controle en is nagenoeg geheel ingericht met militaire kampen veiligheidsposten. De steden Kut, Amara en Basra staan onder strenge militaire controle.¹⁵⁴

Christenen

Schattingen omtrent het aantal christenen in Irak lopen uiteen van 600.000 tot anderhalf miljoen.¹⁵⁵ In de meeste grote steden bevinden zich christelijke gemeenschappen. In Mosul en Bagdad wonen grote christelijke gemeenschappen. Mede vanwege de naar verhouding onder christenen veel voorkomende emigratie komt het aantal christenen in geheel Irak waarschijnlijk niet boven het miljoen uit. In Centraal-Irak zijn naar schatting niet meer dan 800.000 christenen woonachtig. Het aantal christenen in geheel Irak is in vergelijking met de periode voorafgaand aan de Golfoorlog sterk gedaald tot circa drie procent, doordat veel christenen – vooral vlak na de Golfoorlog - het land hebben verlaten.

Christenen in Centraal-Irak zijn vrij om hun geloof te belijden en erediensten te houden. Zij worden er niet vervolgd louter vanwege hun geloof. Er is in Centraal-Irak evenmin sprake van systematische achterstelling van christenen, al spreken sommigen van indirecte discriminatie vanwege wetgeving die de christelijke bevolkingsgroep zwaarder treft. Een voorbeeld hiervan zijn de beperkingen op de verkoop van alcohol¹⁵⁶, die in handen is van christelijke zakenlieden.

¹⁵⁴ Zie ook paragraaf 2.3.

¹⁵⁵ Bij schattingen van het aantal christenen in Irak dient men rekening te houden met het feit dat velen nog staan geregistreerd bij plaatselijke kerken en instanties, terwijl zij in feite - al dan niet illegaal - het land hebben verlaten, of zich elders (van Noord-Irak naar Centraal-Irak) in het land hebben gevestigd. Cijfers van kerkelijke vertegenwoordigers kunnen ook om andere redenen hoger uitkomen dan de werkelijke aantallen zijn. In verband hiermee kan veelal niet meer dan worden geschat naar de aantallen, waarbij soms een boven- en een ondergrens moeten worden gehanteerd die nogal uiteen kunnen lopen.

¹⁵⁶ Agence France Presse, 3 augustus 1999; Jordan Times, 4 augustus 1999.

De sociaal-economische positie van christenen is traditioneel redelijk tot goed, doch recentelijk aan verslechtering onderhevig. De christelijke kerken, organisaties en instellingen onderscheiden zich, doordat zij van oudsher goed zijn georganiseerd. Christenen bekleden in Irak posities in alle geledingen van de maatschappij. Vooropgesteld dat men zich als Arabier heeft laten registreren en tevens Baath-lid is, kunnen ook hoge maatschappelijke posities worden verworven. Als voorbeeld kan dienen Tariq Aziz, een Chaldeeus christen die de functie van vice-premier vervult. Er zijn ook christelijke ministers en hoge ambtenaren. De laatste jaren echter is een tendens waarneembaar die minder christenen op dergelijke hoge posities laat zien. In het 250-koppige parlement worden twee zetels door christenen bekleed. Er zijn ook nogal wat christenen aangesloten bij de Baath-partij. In de plaats Qara Qush¹⁵⁷ is een relatief groot deel van de meer dan 20.000-koppige christelijke bevolking Baath-aanhanger. Er zijn ook christenen werkzaam bij de Republikeinse Garde en de geheime diensten.

Christenen worden, net als andere Irakezen, opgeroepen voor vervulling van hun militaire dienstplicht, ook indien zij een religieus ambt bekleden. Indien zij een officiersrang willen bereiken, dienen zij een verklaring af te leggen dat zij Arabier zijn en moeten zij Baath-lid zijn. Er zijn vele christenen die officiersrangen en kaderfuncties bekleden binnen de strijdkrachten.

Hun betere economische positie maakt dat christenen over het algemeen eerder geneigd en in staat zijn het land te verlaten vanwege de economische crisis en de slechte vooruitzichten.¹⁵⁸ Een deel van de christelijke minderheid in Centraal-Irak voelt daarnaast een toenemende sociale druk in een overwegend islamitische maatschappij. Christenen die Centraal-Irak verlaten met de bedoeling asiel aan te vragen kloppen voor vertrek soms bij de kerkelijke instanties aan met een verzoek om doopcificaten en andere documenten. Ook is er een levendige handel in christelijke geboortecificaten die, naar verluidt, verband houdt met de opvatting dat dergelijke documenten in het westen het verkrijgen van een vluchtelingen- of andere verblijfsstatus vergemakkelijken.¹⁵⁹

Als gevolg van emigratie uit Centraal-Irak van voornamelijk (jonge) christelijke mannen, kent de christelijke bevolkingsgroep naar verhouding meer vrouwen. Veel christelijke vrouwen zien zich genoodzaakt een islamitische man te huwen. Aangezien interreligieuze huwelijken weinig gebruikelijk zijn, zal een christelijke vrouw onder zware druk komen te staan om zich tot de islam te bekeren.

Hoewel de geestelijke leiders van verschillende godsdiensten goede onderlinge contacten lijken te onderhouden, bespeuren sommige waarnemers onder sommige

¹⁵⁷ Gelegen nabij Mosul.

¹⁵⁸ Eerder waren de oorlogen oorzaak van eenzelfde ontwikkeling.

¹⁵⁹ Dit laatste kan impliceren dat niet-christenen zich in het westen als christen uitgeven.

segmenten van de bevolking een antipathie tegen het christelijk geloof. Er lijkt sprake van een toename van anti-christelijke oproepen uit fundamentalistisch-islamitische hoek. Onder invloed van deze conservatieve trend en ter voorkoming van onrust onder de bevolking heeft de Centraal-Iraakse overheid de laatste jaren een aantal maatregelen genomen die het islamitische karakter van Irak moeten benadrukken.

Ten aanzien van christelijk onderwijs, huwelijksrecht en eigendomsrechten voor christelijke kerken bestaan enkele beperkingen. Zo is het voor christenen niet mogelijk om op scholen onderwijs in een andere taal dan het Arabisch te ontvangen. In 1981 werden christelijke scholen verplicht onderwijs in de Koran te geven, in het kader van het overheidsbeleid dat gericht was op versterking van de nationale Iraakse identiteit. Dit beleid ging ten koste van de culturele rechten van christenen. Onderwijs in klassieke (liturgische) talen en in de diverse varianten van hun moderne spreektaal kan veelal slechts in kerkverband plaatsvinden.

Geloofsverandering van de islam naar het christendom komt in Centraal-Irak zelden voor. Vaak gaat geloofsafval gepaard met emigratie om eventuele problemen in Centraal-Irak te ontlopen. Veelal worden bekeerlingen tot het christendom buiten Centraal-Irak gedoopt. In een aantal gevallen verkiest men in Centraal-Irak te blijven en het christelijk geloof zo min mogelijk openlijk kenbaar te maken en te belijden. Er zijn gevallen bekend waarbij tot het christendom bekeerde moslims in Bagdad slechts in zeer beperkte kring uitkomen voor hun bekering en kerkbezoek beperken om zo min mogelijk op te vallen. De christelijke kerken zullen zich er voor hoeden bekeerlingen aan te moedigen al te openlijk blij te geven van hun bekering, omdat dit ook voor de kerken repercussies kan hebben. Zo kunnen kerken worden beschuldigd van aanzetten tot apostasie, indien bijvoorbeeld blijkt dat als moslim geregistreerde kinderen in de praktijk belijdende christenen zijn geworden.

Actieve bekering bewerkstelligen van moslims tot het christendom is verboden en kan tot zeer ernstige problemen leiden voor degenen die erbij betrokken zijn. Hoewel het zeer lage aantal gevallen het niet mogelijk maakt vast te stellen welke straffen staan op proselitisme, moet rekening worden gehouden met een aantal jaren gevangenisstraf. Christelijke bekeringsactiviteiten, die in Centraal-Irak net als in veel andere islamitische landen niet zijn toegestaan, komen voorzover bekend in de praktijk echter niet of zeer weinig voor.

Indien een christelijke man overgaat tot de islam, zullen zijn (minderjarige) kinderen door de Centraal-Iraakse overheid automatisch worden aangemerkt als eveneens toegetroten tot de islam. Indien een islamitische man huwt met een christelijke vrouw zal laatstgenoemde onder zware druk staan zich tot de islam te bekeren. De kinderen uit een dergelijk huwelijk worden als moslims beschouwd, al bestaat er een regeling waarbij zij op latere leeftijd alsnog voor het christendom

kunnen kiezen. Een huwelijk tussen een christelijke man en een islamitische vrouw is verboden. De man zal zich eerst tot de islam moeten bekeren.

Er zijn berichten bekend van tegenwerking door ambtenaren van de burgerlijke stand bij het registreren van de christelijke geloofsovertuiging. Het betrof hier de registratie van kinderen van christelijke ouders. Indien een van de christelijke ouders zich bekeert tot de islam, dan registreren de autoriteiten diens kinderen ook als moslim. Pas bij het bereiken van de leeftijd van achttien jaar kunnen kinderen hun registratie ongedaan laten maken binnen drie maanden. Na het verstrijken van deze termijn is verandering niet meer mogelijk. Door tegenwerking wordt het tijdig wijzigen van de registratie wel eens bemoeilijkt.

In het gesprek van de Speciale Rapporteur met de christelijke leiders in februari 2002 werden twee punten van zorg naar voren gebracht. Het eerste betrof het feit dat kinderen van christelijke ouders automatisch geregistreerd worden als moslim indien de ouders besloten hadden zich te bekeren tot de islam. De christelijke leiders gaven aan ervan overtuigd te zijn dat de discussies met de overheid tot een compromis zouden leiden. Ten tweede lieten de christelijke leiders weten in bespreking te zijn met de regering over de wettelijke plicht voor christenen hun kinderen Arabische namen te geven.¹⁶⁰ In april 2002 is dit decreet aangevuld; pasgeborenen kon een islamitische, Arabische, Koerdische of 'andere' naam gegeven worden. Het begrip 'andere' is niet nader omschreven en laat in de praktijk ruimte voor interpretatie van de ambtenaar die de pasgeborene inschrijft. Volgens christelijke leiders zijn christenen in het algemeen vrij hun godsdienst uit te oefenen.¹⁶¹

Chaldeeërs en Assyriërs vormen samen veruit de grootste groep christenen in Irak. Zij hebben zich in de jaren zestig als gevolg van de toen heersende onveiligheid in Noord-Irak in groten getalen in Bagdad gevestigd. Daardoor is het christelijke element in Bagdad zeer sterk vertegenwoordigd.

In bijlage 2 wordt een overzicht gegeven van de in Irak aanwezige christelijke kerken.

¹⁶⁰ UN Commission on Human Rights, Report of the Special Rapporteur, Andreas Mavrommatis, on the situation of human rights in Iraq, document nr. E/CN.4/2002/44, New York, 15 maart 2002.

¹⁶¹ UN Commission on Human Rights, Report of the Special Rapporteur, Andreas Mavrommatis, on the situation of human rights in Iraq, document nr. E/CN.4/2002/44, New York, 15 maart 2002.

Yezidi's

Het geloof van de yezidi's, wel foutief aangeduid als duivelsaanbidders¹⁶², bevat elementen van verschillende godsdiensten uit de regio, zoals Mazdeïsme¹⁶³, jodendom, christendom en islam.¹⁶⁴ In hun geloof neemt Malak Ta'us, de engel Pauw, een belangrijke plaats in. De voornamelijk in de omgeving van Mosul en Jabal Sinjar woonachtige yezidi's beschouwen zichzelf meestal als van Koerdische etniciteit en spreken het Kurmanji-Koerdisch. Sommige yezidi's daarentegen menen dat zij etnisch verschillen van de Koerden. Zonder dat daarvoor een historische basis bestaat, beschouwt de Iraakse regering hen als Arabisch.¹⁶⁵ Schattingen over de omvang van hun populatie in geheel Irak lopen op tot 300.000. De gemeenschap is in Centraal-Irak voornamelijk gevestigd in Bagdad, Mosul, Ba'shiga, Ba'adri, Ain Sifni/Sjeichan en het gebied rondom Jabal Sinjar. Het noorden van Irak is het historische centrum van de yezidi's, maar er zijn ook gemeenschappen in Turkije, Iran, Syrië en Armenië.¹⁶⁶ Hun heiligdom bevindt zich in Noord-Irak, Lalish, ten noorden van Ain Sifni. De yezidi's in de Jabal Sinjar zijn in de periode 1965 tot 1987 slachtoffer geweest van de arabiseringscampagnes, waarbij zij hun woonplaatsen moesten verlaten. Woningen werden daarbij vernietigd of ingenomen door leden van Arabische stammen. Yezidi's in de Sjeichan-vallei¹⁶⁷ werden in de periode 1975 – 1987 slachtoffer van vergelijkbare praktijken. Veel yezidi's hebben Centraal-Irak verlaten, hetgeen de geloofsgemeenschap heeft doen slinken. Yezidi's worden thans niet (meer) vervolgd vanwege hun religie.

Mandeeën (Sabeeën)

De Mandeeën (of Sabeeën)¹⁶⁸ vormen een groep gelovigen die zich beschouwen als directe afstammelingen van de volgelingen van Johannes de Doper. De Mandeeën erkennen niet Christus maar Johannes de Doper als de echte geloofsverkondiger. Zij geloven in God, de engelen en Adam en beschouwen zich niet als christenen. De theologie van de Mandeeën, die zowel christelijke als niet-christelijke elementen bevat, wordt als niet eenduidig beschouwd.¹⁶⁹ De doop staat

¹⁶² Zij worden ook wel als 'vuuraanbidders' aangeduid of parsen, parsi's of gebers genoemd (uit: Volken en Stammen, Arabische wereld, C. Glauemans, 1975).

¹⁶³ Ook wel naar de stichter Zoroaster (of Zarathoestra) Zoroastrianisme genoemd. Het Mazdeïsme is een oud-Perzische godsdienst gebaseerd op een ordening van de verschijnselen in paren van begrippen die in tegenstelling tot elkaar staan, maar evenzeer elkaars component vormen. (Volken en Stammen, Arabische wereld, C. Glauemans, 1975).

¹⁶⁴ Albert Hourani, A History of the Arab Peoples, 1991, p. 185.

¹⁶⁵ US State Department, Iraq Country Report on Human Rights Practices - 2001, Washington, 4 maart 2002.

¹⁶⁶ Minority Rights Group International, World Directory of Minorities, Londen, 1997.

¹⁶⁷ Deze vallei ligt momenteel grotendeels in Noord-Irak.

¹⁶⁸ Ook wel Sabeeën, Mandaeërs of Mandese baptisten genoemd.

¹⁶⁹ Britse ministerie van Binnenlandse Zaken, Country Information & Policy Unit, Iraq Country Assessment, 1 maart 1998; Winkler Prins encyclopedie 1990, deel 9, pp. 167/8; Minority Rights Group International, World Directory of Minorities, Londen, 1997.

centraal in de religieuze rituelen.¹⁷⁰ In Centraal-Irak is hun geloof als een aparte godsdienst erkend. De taal die zij van oorsprong spreken is het Mandeës.¹⁷¹ Omdat de kennis van deze taal voor een deel van de Mandeese gemeenschap verloren is gegaan worden jonge Mandeeën aangespoord aan cursussen Mandeës deel te nemen.

De Mandeeën, die soms ook naar etniciteit kunnen worden onderscheiden, hebben hun oorspronkelijke woongebied in het zuiden van Irak en Iran. Aanvankelijk leefden de Mandeeën in het zuiden tussen de sjiitische gemeenschap. Momenteel leeft een groot aantal van hen in Bagdad. Naar schatting wonen er in totaal circa 50.000 Mandeeën in Irak, waarvan zo'n 15.000 in Bagdad. Hier bevinden zich ook de belangrijkste tempel¹⁷² en een locatie aan de Tigris voor doop en andere rituelen. De Mandeese gemeenschap kan openlijk religieuze bijeenkomsten organiseren en publicaties verspreiden. De Mandeese gemeenschap in Bagdad beschikt over een eigen sociale vereniging. In Nasiriyya zijn nog zo'n 2 tot 3.000 Mandeeën woonachtig, terwijl in de nabij Bagdad gelegen provincie Diyala circa 150 families zouden wonen. Verder bevinden zich kleine tot zeer kleine Mandeese gemeenschappen in Basra, Kirkuk, Mosul, Al-Kut, Ramadi en Falluja. Volgens de Mandeese religieuze leiding zijn er geen Mandeeën woonachtig in Kerbala, Najaf en Kufa.

De economische positie van de Mandeeën is van oudsher naar verhouding goed te noemen, aangezien velen van hen afkomstig zijn uit geslachten van goud- en zilversmeden.¹⁷³ Onder hen bevindt zich ook een aantal prominente Baath-leden. In het verleden hadden veel Mandeeën communistische sympathieën die mogelijk verklaren dat sommigen nu nog banden onderhouden met de Iraakse communistische oppositie in het buitenland.

Huwelijken met niet-Mandeeën zijn in beginsel niet mogelijk. Indien Mandeeën toch besluiten te huwen met moslims of christenen, dan kunnen zij ervoor kiezen de godsdienst van hun huwelijkspartner officieel over te nemen. Hun nieuwe geloof kan in hun documenten worden vermeld. Van gedwongen besnijdenissen en bekering tot de islam is voor zover bekend geheel geen sprake.

Het kan voorkomen dat individuele Mandeeën in Zuid-Irak het slachtoffer worden van pesterijen en discriminatie van de kant van de overwegend sjiitische bevolking. Ook gebeurt het dat rijkere Mandeeën het slachtoffer worden van afpersing. Afhankelijk van hun positie kunnen zij hiertegen de hulp van de

¹⁷⁰ Albert Hourani, *A History of the Arab Peoples*, 1991, p. 185.

¹⁷¹ Volgens linguïstische classificatie wordt het Mandeës gerangschikt tussen Hebreeuws en Aramees. Het Mandeës gebruikt de letters van het Assyrisch alfabet.

¹⁷² De Mandeese gemeenschap spreekt zelf eerder van 'The House of Knowledge'.

¹⁷³ De oorspronkelijk uit de moerasgebieden afkomstige Mandeeën hadden de reputatie goede timmerlieden en kanobouwers te zijn, voordat zij in de vijftiger jaren naar Bagdad trokken.

autoriteiten inroepen. De Mandeëen hebben evenwel geen vervolging te lijden louter op grond van hun godsdienst. Zo had president Saddam Hoessein in februari 2001 een ontmoeting met prominente leiders van de Mandeese gemeenschap¹⁷⁴. Daarbij zouden toezeggingen zijn gedaan met betrekking tot de bouw van een nieuwe tempel in Bagdad. Ook zou de president hebben beloofd dat hun status, die gelijk is aan die van moslims en christenen, gehandhaafd zou blijven.

Joden

Voor de proclamatie van de staat Israël in 1948 kende Irak een bloeiende joodse gemeenschap van ongeveer 130.000 zielen. In 1950 en 1951 verliet 90 procent van de Iraakse joden het land.¹⁷⁵ In de jaren zeventig en tachtig volgden nog vele duizenden.

Schattingen van het huidig aantal joden in Centraal-Irak lopen uiteen van minder dan vijftig tot tweeduizend. Het betreft voornamelijk in Bagdad, Basra en Mosul woonachtige ouderen. Zij zijn vrij in het uitoefenen van hun godsdienst, ofschoon synagoges gesloten zijn en eventuele contacten (met joodse groeperingen) in het buitenland aan beperkingen onderhevig zijn. Zij zouden niet beschikken over een rabbijn. De kennis van de joodse liturgie en het Hebreeuws zou beperkt zijn. In Bagdad is het Joods Administratief Centrum gevestigd, alwaar de persoonsregistratie wordt bijgehouden van de gemeenschap en hun bezittingen in Irak. Ook zijn de bezittingen van gevluchte/geëmigreerde joden er geregistreerd. Dit kantoor staat onder controle van de veiligheids- en inlichtingendiensten. Joden worden, door het tegen Israël gekante regime, in het algemeen extra in de gaten gehouden. Er bestaan echter voorzover bekend geen formele restricties ten aanzien van opleidingen en beroepen. Ook bestaan er geen formele restricties met betrekking tot reizen naar het buitenland. Reizen naar Israël is Irakezen niet toegestaan. Iraakse joden komen wel voor permanente vestiging in Israël in aanmerking, maar kunnen alleen via een derde land naar Israël vanwege het Iraakse verbod op reizen naar Israël.

Shabak

De naar schatting 20.000 zielen tellende Shabak vormen een heterodox-sjiitische sekte, waarvan de godsdienst pre-islamitische elementen bevat. De Shabak zijn zeer gesloten over hun religie. Zij kennen een heilig boek, Buyruk of Kitab al-Managib. De Shabak gebruiken als omgangstaal een Koerdisch dialect, maar beschikken van oudsher eveneens over ook een eigen liturgische taal. Naar etniciteit worden de Shabak meestal als Koerdisch, maar door sommigen als Arabisch beschouwd.

¹⁷⁴ Al-Thawrah, 11 februari 2001; Babil, 11 februari 2001; Reuters, 11 februari 2001.

¹⁷⁵ The Arabs, Peter Mansfield, 1978, pp. 427-8.

Zij zijn voornamelijk werkzaam in de landbouw in een aantal dorpen ten oosten van Mosul.¹⁷⁶ Ook ten noorden van Mosul wonen Shabak. De eveneens ten noorden van Mosul woonachtige Bajalan¹⁷⁷ lijken sterk verwant te zijn met de Shabak, al beschikken de soennitische Bajalan in tegenstelling tot de Shabak over duidelijke stamverbanden.¹⁷⁸ Overigens onderhouden de Shabak goede betrekkingen met de yezidi's en zouden zij bedevaartstochten maken naar yezidische heiligdommen.

Er zijn geen recente gegevens bekend over vervolging van leden van deze minderheid louter vanwege hun (vermeende) etnische of religieuze achtergrond. Wel is bekend dat een aantal Shabak in het verleden net als Koerden slachtoffer is geweest van vernietiging van woningen en deportaties.

Kakais

De Kakais¹⁷⁹ of Ahl i-Haqq¹⁸⁰ vormen een 30.000 zielen tellende sekte¹⁸¹ waarvan de leden veelal meertalig zijn: hun eigen taal is van oorsprong het Macho, maar zij gebruiken ook het Arabisch, Koerdisch en Turkmeens. Zij zijn afkomstig uit Daquq en omgeving. Er zijn ook Kakais woonachtig nabij Khanaqin. De uit Eski Kalak afkomstige Sarli¹⁸² beschouwen zichzelf ook als Kakais; het onderscheid tussen beiden bestaat erin dat de Sarli door huwelijken veelal verwant zijn aan de Shabak. De weinig bekende godsdienst van de Kakais is een mengsel van heterodoxe islam en pre-islamitische elementen. De gemeenschap is vrij gesloten. De Kakais kunnen worden beschouwd als een etnische groep, maar worden ook als Arabisch, Koerdisch of Turkmeens aangemerkt.^{183 184}

Er zijn geen gegevens bekend over vervolging van leden van deze minderheid louter vanwege hun (vermeende) etnische, linguïstische of religieuze achtergrond. Wel is bekend dat een aantal Kakais in het verleden net als Koerden slachtoffer is geweest van deportaties of gedwongen hervestiging.

¹⁷⁶ Minority Rights Group International, World Directory of Minorities, Londen, 1997.

¹⁷⁷ Ook wel Bajwan genoemd. Deze groep is afkomstig uit de Khosar-vallei ten noorden van Mosul.

¹⁷⁸ M. Leezenberg, The Shabak and the Kakais: Dynamics of Ethnicity in Iraqi Kurdistan, Amsterdam, 1997.

¹⁷⁹ Ook wel 'Karkaiya' genoemd.

¹⁸⁰ Hetgeen staat voor 'Mensen/Volk van de Waarheid'.

¹⁸¹ De meeste Kakais wonen in Iran. Daarnaast zijn er Kakais in Noord-Irak (Arbil en oorspronkelijk ook Halabja) en Azerbajan. Schattingen van het totaal aantal Kakais wereldwijd variëren van enkele tienduizenden tot meer dan twee miljoen.

¹⁸² Ook wel Sarlu genoemd. Zelf gebruikt men liever de naam Kakais.

¹⁸³ Minority Rights Group International, World Directory of Minorities, Londen, 1997.

¹⁸⁴ M. Leezenberg, The Shabak and the Kakais: Dynamics of Ethnicity in Iraqi Kurdistan, Amsterdam, 1997.

3.3.4 Bewegingsvrijheid

Binnenland

Het binnenlands personenverkeer is aan vele controles onderhevig. Het is vrijwel ondenkbaar dat Centraal-Iraakezen zonder de juiste documenten (als identiteitspapieren of documenten die betrekking hebben op het vervullen van dienstplicht) gedurende langere tijd binnen Centraal-Irak kunnen reizen of Centraal-Irak kunnen verlaten. Iraakse burgers hebben voor het reizen binnen Centraal-Irak echter geen aparte vergunning nodig.

Op uitvalswegen rondom de grote steden wordt het inkomende en uitgaande verkeer bij controleposten op documenten en vracht gecontroleerd. Ook is er sprake van mobiele controleposten en in de buurt van verder afgelegen plaatsen kleinere controleposten. Het komt zeer geregeld voor dat men zonder daadwerkelijke controle van documenten een controlepost kan passeren. De controle van inzittenden van Centraal-Iraakse voertuigen is bij sommige controleposten niet altijd even nauwgezet; in sommige gevallen wordt niet naar identiteitspapieren gevraagd. Veel voertuigen worden doorgewuifd. Doorwuiven kan bijvoorbeeld gebeuren tussen Bagdad en Mosul¹⁸⁵, maar is minder waarschijnlijk tussen de hoofdstad en Kirkuk, waar naar verhouding intensief wordt gecontroleerd. De bezetting van controleposten is afhankelijk van de (verwachte) problemen in het gebied. In gebieden waar nauwelijks problemen worden verwacht, wordt doorgaans volstaan met beperkte presentie van politie e.d. De personele bezetting en de wapenuitrusting is zwaarder op plaatsen en/of momenten waar onrust heerst of wordt verwacht. Zo waren de controles strenger dan gewoonlijk op 28 april 2002, toen in het gehele land de jaarlijkse festiviteiten ter gelegenheid van de 65^e verjaardag van de president plaatsvonden. Op sjiiitische feestdagen is de presentie van geheime diensten bij moskeeën en op de toegangswegen naar steden als Kerbala en Najaf zwaarder. Strengere controle geldt ook voor gebieden en plaatsen die van militair, politiek of strategisch belang zijn: hier zal in plaats van de reguliere politie sprake zijn van aanwezigheid van militairen en/of geheime diensten.¹⁸⁶ Zo waren de militairen op de controlepost op de uitvalsweg van Kerbala naar de Saoedische grens in het verleden relatief zwaar bewapend. Het is echter ook denkbaar dat vanwege specifieke omstandigheden en redenen bepaalde afdelingen van de Fedayeen Saddam of de Baath-partij (al dan niet tijdelijk) aanwezig zijn op controleposten. Soms zijn controleposten in het geheel niet bemand, of slechts door een enkele soldaat.

De transportmogelijkheden in Centraal-Irak zijn goed. Er zijn talloze bus-, trein- en taxiverbindingen tussen alle regio's in het land. Naast vervoer over de weg is er treinverkeer, onder meer tussen Basra en Bagdad, alsmede tussen de hoofdstad en

¹⁸⁵ Tussen Bagdad en Mosul bevinden zich minstens vier controleposten, waarvan twee bij Tirkrit. Tussen Bagdad en Al-Kut bevinden zich twee controleposten.

¹⁸⁶ Istikhbarat en/of Al-Amn al-'Amm.

Mosul. Eind 2000 zijn er binnenlandse lijnvluchten ingesteld tussen de hoofdstad en zowel Basra als Mosul.¹⁸⁷ De verbinding wordt onderhouden met vliegtuigen van Iraqi Airways.

Tussen Centraal-Irak en Noord-Irak

Personenverkeer voor gewone burgers tussen Centraal-Irak en de Koerdische enclave is zonder meer mogelijk, net als vervoer van goederen. Vanuit Centraal-Irak wordt geregeld naar Noord-Irak gereisd (en vice versa) om redenen van familiebezoek, werk, studie, medische behandeling, sport etc. Er is een voetbalcompetitie waaraan teams uit geheel Irak deelnemen. Wetenschappers uit Bagdad zijn verbonden aan universiteiten in Noord-Irak en reizen geregeld op en neer.¹⁸⁸ Personen die in Noord-Irak wonen of er (van oorsprong) vandaan komen, alsook personen wier familie er woont of er vandaan komt, kunnen doorgaans zonder speciale toestemming tussen Centraal- en Noord-Irak reizen. Veel Irakezen uit Noord-Irak reizen naar Kirkuk of Mosul om daar een paspoort aan te vragen.

Ook inwoners van Centraal-Irak die geen aantoonbare banden hebben met Noord-Irak kunnen vrij gemakkelijk een bezoek brengen aan de door KDP en PUK gecontroleerde gebieden. Zo kunnen bijvoorbeeld ‘dagjestoeristen’ uit Centraal-Irak naar Noord-Irak reizen, als zij hiervoor een aparte, tamelijk eenvoudig te bemachtigen toestemming verkrijgen. Dergelijke toestemmingen zijn vaak niet noodzakelijk, als men voor zijn werk van Centraal-Irak naar Noord-Irak wil reizen. Net als vrijwel alle andere documenten kunnen dergelijke vergunningen ook met steekpenningen worden verkregen. In de praktijk betekent dit dat aan de scheidslijn tussen Centraal- en Noord-Irak vrijwel geen personen worden teruggestuurd.

Er is ook verkeer van vertegenwoordigers van het Centraal-Iraakse regime die PUK- en KDP-gebied bezoeken voor overleg over waterhuishouding en andere praktische aangelegenheden. Er is ook sprake geweest van bezoeken van PUK- en KDP-kader aan Bagdad, tot op het niveau van PUK- en KDP-bewindslieden. Zo heeft een van de hoogste KDP-functionarissen, premier Nechirvan Barzani, de Iraakse hoofdstad bezocht voor overleg met de Iraakse regering. Van belang is dat de Noord-Iraakse de facto autoriteiten geen afscheiding maar een federaal Irak voorstaan.¹⁸⁹

De scheidslijn tussen Centraal- en Noord-Irak wordt aan Centraal-Iraakse kant goed bewaakt: het Centraal-Iraakse leger is ten zuiden van deze lijn duidelijk

¹⁸⁷ Hoewel Basra en Mosul in de zogeheten ‘no fly-zones’ liggen, ondervinden deze vluchten geen hinder van Britse en Amerikaanse zijde aangezien het burgervluchten betreft. De ‘no fly-zone’ is enkel gericht op het voorkomen van handelingen van de Iraakse luchtmacht.

¹⁸⁸ Der Spiegel, 12 februari 2001.

¹⁸⁹ Zie de algemene ambtsberichten over Noord-Irak.

aanwezig evenals leden van geheime diensten. De controles bij de Centraal-Iraakse doorgangsposten op de scheidslijn van het door Bagdad gecontroleerd gebied met de noordelijke enclave zijn niet overal even streng. Waar bij de ene overgang de militaire aanwezigheid groot is, kan men elders eenvoudig de grens met Noord-Irak passeren. Ook buiten de grensplaatsen zijn diverse controleplaatsen of wegversperringen, veelal op de hoofdwegen van Mosul naar het noordelijke gebied. Vooral ten noorden en noordoosten van Mosul is de militaire presentie zeer groot.

Alle personen die de scheidslijn passeren, ondergaan aan beide zijden een veiligheidscontrole. De identiteitskaarten van alle inzittenden worden gecheckt; daarbij wordt gekeken of zij niet op de 'zwarte lijst' staan van personen die door Bagdad worden gezocht. Hierbij wordt ook nagegaan wat voor beroep betrokkene heeft. Er wordt speciaal gelet op militaire functies en andere beroepen die relevant kunnen zijn voor de staatsveiligheid. In het algemeen wordt bij de persoonscontrole uitgekeken naar personen tegen wie uit politieke overwegingen of uit oogpunt van veiligheid bezwaren bestaan. Er wordt daarentegen niet in het bijzonder gecontroleerd op deserteurs of dienstplichtontduikers. Toch kan routinecontrole ertoe leiden dat men stuit op identiteitsbewijzen en papieren die verband houden met vervulling van (verdere) dienstplicht. Zo kan het voorkomen dat dienstplichtontduikers en deserteurs die naar Noord-Irak willen uitwijken, worden aangehouden. Indien passanten echter niets met militaire zaken of politiek van doen hebben, hoeven zij geen problemen te verwachten.

Bij de controle zijn onder meer de geheime diensten en de douane betrokken. Ook militairen, politie en vertegenwoordigers van de Baath-partij kunnen bij de controles een rol spelen. Auto's en persoonlijke bezittingen worden goed gecontroleerd op smokkelwaar. Het wordt slechts beperkt toegestaan om met een privé-auto van Centraal- naar Noord-Irak te reizen. Vracht- en tankwagens mogen de scheidslijn passeren, net als taxi's. Vele honderden taxi's passeren dagelijks de scheidslijn. Voor doorvoer van goederen zouden op dit moment minder restricties dan voorheen gelden. Smokkel vindt nog steeds plaats; soms wordt op smokkelaars geschoten als zij illegaal de scheidslijn trachten te passeren. Illegale overschrijding van de scheidslijn komt voor.

Omkoping is zeer gebruikelijk; functionarissen verwachten doorgaans een in de Arabische cultuur wel gebruikelijke 'baksheesh' voor hun diensten, bijvoorbeeld op de wegen Kirkuk-Erbil en Kirkuk-Sulaymaniyya. Personen wier documenten niet in orde zijn, kunnen in sommige gevallen door omkoping van grenswachters toch de scheidslijn oversteken. De bedragen die daarbij moeten worden betaald kunnen flink oplopen. Vrouwen en kinderen worden minder gecontroleerd en lastiggevalen. In het algemeen worden niet-Koerden die van Centraal- naar Noord-Irak reizen strenger gecontroleerd dan Koerden. Veel functionarissen aan de scheidslijn zijn van Arabische afkomst.

Hoewel de scheidslijn in beginsel door iedere Irakees kan worden gepasseerd, is een groot deel van de passanten van Koerdische origine. Aan de PUK- of KDP-kant van de scheidslijn worden zij over het algemeen minder streng gecontroleerd. Ook zakenlieden die de scheidslijn passeren zijn vaak Koerden; er zijn weinig Arabische handelaren die tussen Centraal- en Noord-Irak op en neer reizen.

Tussen Kirkuk en Erbil bevinden zich ten minste zeven controleposten. In het verleden waren er nog meer. Er zouden thans op deze route ten minste vijf checkpoints zijn in regeringsgebied: één bij de uitreis vanuit Kirkuk-stad, één bij de inreis in Altunkopri, één bij de uitreis uit Altunkopri en twee aan regeringszijde voor de scheidslijn met KDP-gebied. Vervolgens zijn er diverse checkpoints aan KDP-kant. Tussen Mosul en de overgang naar Erbil in Noord-Irak bij Zaql bevinden zich doorgaans drie controleposten. Voor de laatste Centraal-Iraakse post aan de rivier bij Zaql, die de eigenlijke scheiding tussen Centraal- en Noord-Irak vormt, bevindt zich een strook 'niemandsland' van ongeveer vijf kilometer. Aan de overzijde van de rivier bevindt zich de eerste KDP-controlepost. Voorzover bekend is er niet of nauwelijks sprake van incidenten bij de controleposten.

Buitenlands personenverkeer

Er is in theorie alleen incidenteel internationaal vliegverkeer mogelijk, omdat de vliegvelden in Centraal-Irak voor internationaal verkeer zijn gesloten als gevolg van het VN-luchtembargo. In de praktijk wordt evenwel geregeld op Bagdad gevlogen, al dan niet met toestemming van de VN. Vóór de aanslagen in de VS op 11 september 2001 was zelfs sprake van een toename van het aantal lijnvluchten. De controle van reizigers die vanaf Saddam International Airport naar het buitenland vertrekken is streng. Op weg van Bagdad naar het vliegveld passeert men een checkpoint. Vervolgens zijn er diverse controles van bagage en documenten, alsmede een fouillering. Documentcontrole vindt plaats door middel van computers; eenieder wordt geregistreerd. Veiligheidsdiensten zijn zichtbaar aanwezig.

Het meeste personenverkeer van Centraal-Irak naar het buitenland vindt over land (weg en spoor) plaats, via Jordaanse, Syrische en Iraanse grensposten, of via Noord-Irak naar Turkije, en eventueel naar Syrië of Iran. Grenspassage zonder authentiek ogende documenten is onwaarschijnlijk. Valse documenten op naam van niet bestaande personen kunnen worden herkend door computerchecks met de centrale bestanden.

Indien men over voldoende fondsen beschikt voor de kosten van aanschaf van reisdocumenten en vervoer, en men niet geregistreerd staat bij politie, justitie, geheime diensten e.d., dan is het in beginsel geen probleem om het land te verlaten. Wel gelden in een aantal gevallen uitreisrestricties. Zo worden reizen naar het buitenland van technici werkzaam in de militaire industrie en personen

met kennis van militair gevoelige informatie in beginsel niet toegestaan. Ook voor artsen, juristen, ingenieurs en militairen met een officiersrang gelden beperkingen, net als voor journalisten, kunstenaars, schrijvers, dichters, wetenschappers en ambtenaren van onder meer het ministerie van Informatie. In het algemeen geldt dat toestemming voor internationale reizen van ambtenaren afhankelijk is van hun positie. Voor sommige functies geldt dat een speciale toestemming is vereist. Voor ambtenaren en militairen die naar het buitenland reizen, kan toestemming lang op zich laten wachten, ook als zij ambtshalve reizen. Ondanks de officiële beperkingen blijken veel schilders en andere kunstenaars evenwel geregeld naar het buitenland te reizen. Van artsen, docenten, studenten e.d. die het buitenland moeten bezoeken, wordt soms een waarborgsom geëist, die bij terugkeer wordt gerestitueerd.¹⁹⁰ De hoogte van de waarborgsom varieert van 1 tot 2 miljoen Iraakse dinar (€ 510 tot € 1.020)

Er zijn berichten dat het regime in Bagdad een verbod heeft ingesteld op een gezamenlijke reis naar het buitenland van echtelieden.¹⁹¹ Mogelijk wordt hiermee bedoeld op een decreet, waarin wordt bepaald dat personen in bepaalde beroepsgroepen (artsen, professoren, ingenieurs) die naar het buitenland reizen, minimaal één gezinslid in Irak zouden dienen achter te laten. Dergelijke maatregelen zouden als drukmiddel dienen om zeker te stellen dat betrokkenen weer terugkeren naar Irak. Van de andere kant worden onder meer technici en ingenieurs aangemoedigd in het buitenland nieuwe kennis en ervaring op te doen, om na een aantal jaren naar Centraal-Irak terug te keren.

Men kan bij uitreis slechts een beperkte hoeveelheid valuta meenemen.¹⁹² Tot voor kort bestond er een officieel verbod op medeneming van meer dan USD 50 (€ 49) bij uitreis¹⁹³. Volgens een Iraaks persbericht zijn de Iraakse autoriteiten voornemens dit bedrag te verhogen naar USD 200 (€ 198).¹⁹⁴ Naast het bedrag in dollars kan een kleine hoeveelheid Iraakse dinars en een vijf gram goud en waardevolle persoonlijke bezittingen uitgevoerd worden.

Vrouwen tot de leeftijd van 45 jaar kunnen sinds 1995 Irak niet meer onbegeleid verlaten. Ook kan het voorkomen dat het Iraakse vrouwen niet wordt toegestaan voor gezinshereniging naar het buitenland te reizen. Het is Iraakse burgers formeel niet toegestaan meer dan twee maal per jaar een buitenlandse reis te maken.

De verschillende formele uitreisrestricties hoeven in de praktijk weinig waarde te hebben, indien men beschikt over de juiste contacten, of indien men de juiste

¹⁹⁰ US State Department, Iraq Country Report on Human Rights Practices - 2001, Washington, 4 maart 2002.

¹⁹¹ Reuters, 1 februari 2001.

¹⁹² US State Department, Iraq Country Report on Human Rights Practices – 2001, Washington, 4 maart 2002.

¹⁹³ Associated Press, 4 juni 1999.

¹⁹⁴ Jordan Times, 3 november 2002.

personen steekpenningen betaalt. Dit laatste wil echter geheel niet zeggen dat men louter op basis van omkoping grensposten kan passeren; personen tegen wie gereede verdenkingen bestaan, zullen er ongetwijfeld worden aangehouden, waarbij de kans zeer groot is dat geld en bezittingen worden afgenomen.

In onder meer het Iraaks nationaal paspoort is de bepaling opgenomen die Iraakse staatsburgers in het buitenland verplicht zich iedere zes maanden te laten registreren bij een Iraaks consulaat of een Iraakse ambassade. Deze bepaling wordt voorzover bekend zeer beperkt nageleefd. Er zijn geen gevallen bekend van Irakezen die na terugkeer in Centraal-Irak in de problemen kwamen omdat zij zich niet aan deze bepaling zouden hebben gehouden.

Illegale uitreis

Iraakse wetgeving¹⁹⁵ bepaalt dat illegale in- of uitreis strafbaar is met een aantal jaren gevangenisstraf, inbeslagneming van alle persoonlijke bezittingen en betaling van een geldboete. Onder meer personen die een hoge functie hebben bekleed in de militaire industrie, dienen bij illegale uitreis rekening te houden met zwaardere straffen, variërend van foltering en jarenlange detentie tot executie. Hun worden vaak additionele vergrijpen ten laste gelegd.

De wet wordt echter niet strikt nageleefd; andere Irakezen die hun land illegaal verlieten en officieel vanuit Jordanië naar Irak zijn teruggestuurd zijn niet vervolgd. Dagelijks wijzen de Jordaanse autoriteiten Irakezen uit. Het betreft honderden personen per jaar. Sommige Irakezen hebben zonder noemenswaardige problemen opnieuw naar Jordanië kunnen reizen. Aantallen zijn niet bekend.

In juni 1999 besloot de RCC per decreet¹⁹⁶ tot een ‘generaal pardon’ voor personen die illegaal waren uitgereisd. Sinds de bekendmaking van dit decreet zijn enkele duizenden (meest Arabische) Irakezen vanuit Iran teruggekeerd¹⁹⁷. De meesten van hen hadden, net als vele Iraakse krijgsgevangenen, eerder in Iran asiel aangevraagd¹⁹⁸ nadat zij Irak in de periode 1990 - 1996 hadden verlaten. De Iraakse ambassade te Teheran verzorgde hen snel en zonder veel procedurele en administratieve besommeringen van de benodigde documenten. UNHCR ondersteunt de vrijwillige repatriëring van Iraakse vluchtelingen vanuit Iran. In Zuid-Irak komt iedere twee weken vanuit Iran een groep vrijwillige terugkeerders de grens over, onder toezicht van UNHCR. Er zijn geen berichten over vervolging of andere problemen van de zijde van de overheid, die deze personen na terugkeer

¹⁹⁵ Artikel 8, lid 1 t/m 3 (met amendementen) van de Iraakse paspoortwet, nummer 55, jaargang 1959.

¹⁹⁶ Iraq Revolutionary Council, decree 110, 28 juni 1999 (werkvertaling van de in het Arabisch gestelde originele tekst); Agence France Presse, 4 juli 1999; Jordan Times, 5 juli 1999 en 24 juli 2000.

¹⁹⁷ Iraqi News Agency, 12 juli 2000.

¹⁹⁸ Zie ook subparagraaf 3.3.8.

zouden hebben ondervonden. In de afgelopen drie jaar ging het in totaal om circa 7.000 mensen.

Irakezen die vanuit Jordanië naar Centraal-Irak worden uitgezet worden doorgaans volgens het decreet van juni 1999 behandeld. Na verhoor wordt men vrijgelaten. De illegale grensoverschrijding in het verleden heeft geen negatieve gevolgen. Waarnemers menen dat de Irakezen in het buitenland desondanks weinig waarde toekennen aan de tekst van het decreet. Sommigen beschouwen de amnestieregeling als een poging van het regime te voorkomen dat Irakezen in het buitenland zich bij de oppositie aansluiten. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken verklaarde in juli 2001 dat Iraakse burgers die het land illegaal hebben verlaten een paspoort kunnen verkrijgen bij Iraakse ambassades in het buitenland, indien vastgesteld kan worden dat zij het Iraakse burgerschap bezitten. Deze regeling staat in verband met genoemd RCC-decreet van 1999.¹⁹⁹ De aanvraagformulieren worden per diplomatieke post naar de Algemene Veiligheidsdienst, verantwoordelijk voor het uitgeven van paspoorten, doorgestuurd. Hierop volgen administratieve controle en een veiligheidsonderzoek. Indien uit het veiligheidsonderzoek blijkt dat de aanvrager niet als staatsvijandig persoon wordt aangemerkt dan wordt het paspoort opgemaakt. Deze wordt vervolgens verzonden naar de betreffende ambassade waar de betrokkene het paspoort kan halen.

Op basis van een RCC-resolutie van oktober 1999²⁰⁰ kunnen Irakezen onder meer worden bestraft wegens illegale uitreis met een gevangenisstraf van maximaal tien jaar en inbeslagname van eigendom. Volgens de wet worden vergelijkbare straffen opgelegd aan diegenen die zich hieraan medeplichtig maken.²⁰¹ In de praktijk blijft illegale uitreis onbestraft.

Centraal-Irakezen in het buitenland

De minister van Buitenlandse Zaken Naji Sabri kondigde eind oktober 2002 maatregelen aan t.a.v. buiten Irak woonachtige Irakezen. Met ingang van 20 oktober 2002 kunnen Irakezen, al dan niet genaturaliseerd tot een andere nationaliteit, voordelen worden geboden als gratis scholing, visumvrijstelling, investeringsmogelijkheden in Centraal-Irak en verruiming van huwelijksmogelijkheden. Ook is de in oktober 2002 aangekondigde amnestie voor Iraakse en Arabische gevangenen van toepassing op in het buitenland woonachtige Irakezen.²⁰²

¹⁹⁹ Al-Thawrah, 26 juli 2001.

²⁰⁰ Resolutie 191 van 12 oktober 1999, opgenomen in Al-Waqa'i al-'Iraqiyya no. 3797 van 25 juni 1999, en in The Official Gazette of the Republic of Iraq van 5 januari 2000.

²⁰¹ US State Department, Iraq Country Report on Human Rights Practices –2001, Washington, 4 maart 2002.

²⁰² Baghdad Iraqi Satellite Channel Television, 'Iraqi foreign minister interviewed on benefits of amnesty to Iraqi expatriates benefit from amnesty.', 28 oktober 2002. Zie ook subparagraaf 3.4.7. Zie voor de algemene amnestie subparagraaf 3.3.6.

Hieronder wordt ingegaan op het personenverkeer en de verbindingen met een aantal (buur)landen.

Jordanië

Op 12 december 2001 heeft Royal Jordanian de vluchten op Bagdad heropend (thans vier maal per week). Er bestaat normaal grensverkeer tussen Irak en Jordanië, dat zich vooral beperkt tot de Jordaans-Iraakse grens bij Trebiel²⁰³, waar naar schatting twee- tot drieduizend reizigers per dag passeren.²⁰⁴ De Iraakse controle aan deze grens is inmiddels volledig geautomatiseerd. Men beschikt over een verbinding met centrale computerbestanden in Bagdad. Gegevens van personen die de grens passeren worden in de computer ingevoerd. Aangenomen moet worden dat men beschikt over lijsten van personen die worden gezocht door de autoriteiten. Het kan worden uitgesloten dat door justitie, politie of geheime diensten gezochte personen deze grenspost legaal kunnen passeren. De Iraakse en Jordaanse grensautoriteiten bij Trebiel werken nauw met elkaar samen waardoor ook illegale grensoversteek bemoeilijkt wordt.

Het komt geregeld voor dat Irakezen in geval van twijfel over bijvoorbeeld hun identiteit of hun documenten door de Iraakse autoriteiten bij Trebiel worden teruggestuurd naar Bagdad. Pas als zij zich opnieuw ter controle hebben gepresenteerd bij de Amn al-'Amm in de hoofdstad en daarvan aan de Iraakse grensbewakingsautoriteiten te Trebiel bewijs kunnen overleggen waaruit blijkt dat geen bezwaar bestaat tegen hun uitreis, zullen zij kunnen uitreizen naar Jordanië. Dit bewijs bestaat doorgaans uit een stempel onder de uitreisvergunning in het paspoort. Dit soort stempels kan ook met behulp van steekpenningen worden bemachtigd.

Indien Irakezen de Iraakse controle zijn gepasseerd kunnen zij met een geldig paspoort doorgaans zonder veel problemen tot Jordanië worden toegelaten. Er bestaat geen Jordaanse visumplicht voor Irakezen. Zie verder het algemeen ambtsbericht Irakezen in Jordanië van 12 oktober 2001.

Sinds oktober 2002 zouden de Jordaanse autoriteiten het toelatingsbeleid t.a.v. Irakezen hebben aangescherpt. Naar verluidt zouden personen, vooral mannen, jonger dan veertig jaar alleen worden toegelaten indien zij in de ogen van de Jordaanse autoriteiten zeer dringende redenen hebben om Jordanië te bezoeken. Ook vrouwen en mannen ouder dan veertig jaar zouden – hoewel in mindere mate – niet eenvoudig Jordanië in kunnen reizen. De Jordaanse autoriteiten zouden voorts sinds kort slechts eenmalig een visum van drie maanden verstrekken, dat niet meer met drie maanden verlengd kan worden.

²⁰³ Trebiel wordt ook Terbiel genoemd.

²⁰⁴ Ondanks het gevaar van mijnenvelden wordt de grens met Jordanië ook illegaal overschreden. Assistentie van mensensmokkelaars en lokale bedoeïenen is daarbij onontbeerlijk.

Iran

Grensverkeer tussen Centraal-Irak en Iran is mogelijk, maar vindt beperkt plaats. Iraanse pelgrims reizen onder meer naar de heilige sjiietische plaatsen Kerbala en Najaf via de grensovergang bij Qasr-e Shirin/Khusravi (Iran) en Mundhiriyya (nabij Khanaqin in Centraal-Irak). Bij Mundhiriyya zijn computerfaciliteiten aanwezig en vindt computergeregisteerde controle plaats.

Voorts is voor repatriëring van in Zuid-Iran verblijvende Iraakse vluchtelingen een zuidelijke grenspost geopend bij Shalamsha, 550 km ten zuiden van Bagdad. Deze post is slechts eens in de veertien dagen op woensdag geopend. Deze grensposten zijn 24 uur per dag bemand, maar zijn niet doorgaand geopend. Ook ander personenverkeer en goederentransport vinden plaats via deze grensposten. Overigens zijn er ook zeer geregeld vluchten op Bagdad met pelgrims vanuit Iran.

Ondanks het gevaar van mijnevelden vinden tussen Centraal-Irak en Iran ook illegale grensoverschrijding en smokkel plaats. In de verslagperiode vonden besprekingen plaats tussen de Iraakse en de Iraanse autoriteiten over aanleg van een nieuwe spoorverbinding tussen Bagdad en Teheran en het herstel van de onderlinge vliegverbindingen.

Syrië

Tussen Centraal-Irak en Syrië zijn inmiddels drie officiële grensposten geopend. De meest gebruikte is de meest zuidelijke overgang van Al-Walid op de weg Damascus-Bagdad bij de grensplaats Tenf.²⁰⁵ Daarnaast is er op de grotendeels langs de Eufraat gelegen weg van Bagdad naar Deir el-Zour een minder drukke grenspost met aan Iraakse kant faciliteiten bij Abu al-Kamal/Al-Qa'im. De derde grenspost (Al-Sa'da - Rabi'a / Al-Ya'arobiyya - Tall Kujik) bevindt zich op de weg Mosul-Qamishli in het noorden van Centraal-Irak. Er is sprake van levendig verkeer, dat voor een belangrijk deel bestaat uit vrachtvervoer. Parallel aan de autoweg van Mosul naar Qamishli bevindt zich een spoorweg die wekelijks wordt gebruikt voor de sinds juni 2000 opnieuw ingestelde treinverbinding Mosul-Aleppo. Iraakse controle van reisdocumenten vindt plaats in het plaatselijke stationsgebouw op ongeveer een kilometer van de grens.

De Iraakse grenscontrole bij deze grensposten is vergelijkbaar met de hierboven genoemde grenspost bij Trebiel: men beschikt over uitgebreide computersystemen, inclusief aansluiting op centrale bestanden. Gezochte personen zullen de grens niet legaal kunnen passeren.

²⁰⁵

Jordan Times, 9 mei 1999.

Vermeldenswaard is ook de vliegverbinding (vijf keer per week)²⁰⁶ tussen Bagdad en Damascus.

Sinds mei 2001 is in Syrië een nieuw toegangsbeleid voor inreizende Irakezen van kracht. Met een geldig Iraaks paspoort, afgegeven door de autoriteiten in Bagdad of door een Iraakse ambassade, kunnen Irakezen Syrië inreizen zonder enige visumverplichting of - zoals voorheen voor Irakezen gold – goedkeuring van de Syrische veiligheidsdiensten. Zij mogen drie maanden verblijven zonder de verplichting zich te melden bij de Syrische gezagsdragers. Indien men langer dan drie maanden wil verblijven dient een verblijfsvergunning te worden aangevraagd bij de Syrische autoriteiten. Bovendien kan door de Syrische overheid politiek asiel worden verleend aan onder andere leden van de Iraakse oppositie.²⁰⁷ Personen die hiervoor in aanmerking komen vallen geheel buiten de nieuwe regelgeving voor inreizende Irakezen en krijgen een aparte status. Voor zover bekend hebben veel leden van de Iraakse oppositie tijdelijke – vaak diplomatieke - Syrische paspoorten gekregen. In het kader van het nieuwe inreisbeleid kregen Irakezen die reeds in Syrië verbleven de mogelijkheid tot eind 2001 een verblijfsvergunning aan te vragen. Waarschijnlijk betrof het hier Irakezen die om medische redenen, voor studie of werk in Syrië verbleven. Het is overigens niet waarschijnlijk dat alle in Syrië woonachtige Irakezen (30.000 à 40.000) met de nieuwe regelgeving daadwerkelijk een verblijfsvergunning konden verkrijgen. In het stadsbeeld van Damascus is in 2002 een groter aantal Iraakse taxi 's waar te nemen vergeleken met 2001. Dit wijst op intensiever reisverkeer en een grotere instroom van Irakezen naar Syrië.

Het is gebleken dat de Syrische autoriteiten de termijn van drie maanden tot negen maanden verlengen voor Irakezen indien deze kunnen aantonen dat zij een aanvraag bij UNHCR hebben lopen. In de praktijk blijkt dat in het geval van aanvragen voor gezinshereniging het verblijf kan worden verlengd.

Koeweit

Na de Golfoorlog is geen sprake meer geweest van vrij personenverkeer tussen Koeweit en Irak. Tot 1995 waren legale grensoverschrijdingen mogelijk voor Irakezen die op basis van vrijwilligheid of een 'deportation order' naar Irak terugkeerden. Iraakse medewerking aan dergelijke terugkeer-regelingen werd in 1995 stopgezet en de grensovergang is sindsdien zo goed als gesloten. Er zijn geen gevallen bekend van Irakezen die recentelijk naar Koeweit zijn gevlucht.

²⁰⁶ De frequentie van deze vluchten wisselt voortdurend. Tijdens de verslagperiode van dit algemeen ambtsbericht vonden er lange tijd dagelijks vluchten plaats.

²⁰⁷ Deze vorm van politiek asiel houdt geen verband met UNHCR-regelingen.

Saoedi-Arabië

De grens bij Arar die sinds de Golfoorlog gesloten was, is 31 oktober 2002 officieel heropend. Tot voorheen was de grens slechts voor transporten van het VN Olie voor Voedsel-programma en voor Iraakse pelgrims opengesteld. Volgens de Iraakse autoriteiten zouden begin 2002 rond de 14.000 Iraakse pelgrims op bedevaart naar Mekka gaan. Velen legden de tocht per bus af.²⁰⁸ Bij Arar wordt een VN-kantoor opgezet t.b.v. controles op invoer in het kader van het Olie voor Voedsel-programma.

Bahrein, Verenigde Arabische Emiraten

Sinds augustus 2001 is het voor Irakezen mogelijk de Verenigde Arabische Emiraten (VAE) in te reizen tegen betaling van een 'entry visa fee' à USD 125 (€ 124). Deze visa zijn tenminste twee maanden geldig. Ook is er veerboot tussen de Zuid-Iraakse havenstad Umm Qasr en Dubai en Bahrein.²⁰⁹ Er vindt verder legale en illegale scheepvaart plaats tussen Dubai (VAE) en Irak.²¹⁰

Israël

Reizen naar Israël is voor alle Irakezen – ook Iraakse joden - verboden en zal, naar moet worden aangenomen, tot beschuldiging van bijvoorbeeld landverraad of spionage en daarmee mogelijk tot de doodstraf leiden.

Turkije

Op 20 juli 2001 zijn na twintig jaar de treindiensten tussen Irak en Turkije, via Syrië, hervat. Deze wekelijkse dienst gaat van Bagdad naar Gaziantep. In november 2002 was er sprake van twee chartervluchten tussen Istanboel en Bagdad (v.v).

Maleisië, Indonesië

Er is een directe bootverbinding tussen Irak (de haven van Umm Qasr) en Maleisië en Indonesië²¹¹.

Documenten

Personen die niet voorkomen in de registers van politie, justitie, veiligheidsdiensten etc. kunnen bij de officiële instanties doorgaans zonder veel problemen documenten bemachtigen die nodig zijn voor binnen- en buitenlandse reizen. Het komt voor dat men tegen betaling, al dan niet tijdelijk, van dergelijke registers wordt afgevoerd. Dit laatste is echter minder waarschijnlijk voor personen tegen wie zeer ernstige verdenkingen bestaan. Door omkoping van ambtenaren van de burgerlijke stand - waarbij het om grotere bedragen gaat dan de

²⁰⁸ Reuters, 5 februari 2002; Radio Free Europe/Radio Liberty, 8 februari 2002.

²⁰⁹ Reuters, 27 december 2000; Jordan Times, 28 december 1999.

²¹⁰ Economist Intelligence Unit, Country Report Iraq, Londen, augustus 2000.

²¹¹ Al-Thawrah, 2 augustus 2001; Iraq Press, 26 juli 2001.

gebruikelijke ‘baksheesh’ - is uitgifte mogelijk van vrijwel alle gangbare documenten met al dan niet authentieke gegevens of foto's, ook voor personen die niet op legale wijze aan documenten kunnen komen.²¹² Het is evenmin een probleem om originele, onbewerkte documenten te bemachtigen door omkoping van ambtenaren. Dergelijke door omkoping verkregen documenten, al dan niet voorzien van authentieke gegevens en foto's, zijn niet te onderscheiden van documenten die wel volledig legaal zijn uitgegeven en de juiste gegevens bevatten. Aldus kunnen documenten die alle kenmerken van authenticiteit vertonen toch niet authentiek zijn. Voor de meeste documenten²¹³ uit Centraal-Irak geldt dat op basis van authenticiteitsonderzoek daarom alleen een onderscheid kan worden gemaakt tussen authentiek ogende documenten enerzijds en vervalsingen anderzijds. Louter op basis van documenten kan de identiteit niet worden vastgesteld.

Originele en vervalste documenten worden aangeboden via illegale handel in Centraal-Irak²¹⁴, Noord-Irak²¹⁵, Jordanië²¹⁶ en Syrië. Ook Nederlandse en andere buitenlandse paspoorten en reisdocumenten, visa en VN-documenten kunnen door personen uit Centraal-Irak worden bemachtigd, zowel in Irak als daarbuiten.

Bij de systematiek van tenaamstelling kan onderscheid worden gemaakt tussen enerzijds het gebruik van voor- en geslachtsnamen (veelal de naam van de stam, clan, subclan of een verwijzing naar de geboorteplaats) en anderzijds het gebruik van een namenreeks die bestaat uit de eigen naam, de naam van de vader en de naam van de grootvader. De praktijk wijst uit dat voor registratie bij de burgerlijke stand gebruik gemaakt wordt van beide systematieken. De namenreeks wordt weliswaar als voldoende beschouwd, maar indien men over een geslachtsnaam beschikt, dient deze te worden geregistreerd. Iraakse autoriteiten achten het wenselijk dat staatsburgers zich laten registreren onder tenminste drie namen.²¹⁷

Iraaks paspoort

²¹² Het op deze wijze verkrijgen van documenten van militaire instanties is doorgaans moeilijker dan van bureaus van burgerlijke stand.

²¹³ Het betreft onder meer militaire documenten, arrestatiebevelen, gerechtelijke documenten (vonnissen, executiebevelen, e.d.), geboorte- en nationaliteitsaktes, huwelijksakten, onteigeningspapieren, uitreisvergunningen, paspoorten en identiteitskaarten.

²¹⁴ Het is algemeen bekend dat men in Bagdad alle benodigde papieren kan kopen die nodig zijn voor een enkele reis naar Amman

²¹⁵ Courier International No. 539, 1 – 7 maart 2001.

²¹⁶ De Jordaanse politie heeft enkele malen illegale handelaren in Iraakse documenten gearresteerd. Deze opereerden nabij het Hashmi-plein in het centrum van Amman.

²¹⁷ Naar verluidt zou de toevoeging van de naam van clan of stam aan de persoonsnaam zijn afgeschaft. Iraakse autoriteiten en dagelijkse praktijk bevestigen echter dat bij registratie de naam van clan of stam toegevoegd kan worden aan de persoonsnaam.

Om van Centraal-Irak naar het buitenland te reizen²¹⁸ dient men over een paspoort te beschikken. Ook heeft men een uitreisvergunning ('exit permit') nodig. Tot voor kort diende men tevens een uitreisbelasting ('exit tax') van 400.000 Iraakse dinar (€ 204) (200.000 ID (€ 102) voor kinderen tot twee jaar; 300.000 ID (€ 153) voor overige minderjarigen) te betalen.^{219 220}

Tot begin 2002 bestond deze vergunning uit een groot zegel dan wel een klein inlegvel dat in het paspoort werd geniet. Indien men geen (tijdig) gebruik maakte van deze vergunning was annulering mogelijk. Dit gebeurde met een stempel met de tekst 'battal/cancelled', geplaatst half op het zegel/inlegvel, half op de betreffende bladzijde in het paspoort. Tegen een meerbedrag van 10.000 Iraakse dinar (€ 5) kon men vervolgens een nieuwe vergunning krijgen. Sinds begin 2002 is een nieuw model uitreisvergunning in de vorm van een sticker in gebruik.

Vanaf de meerderjarige leeftijd van achttien jaar komt een Iraaks onderdaan zelfstandig in aanmerking voor een paspoort. Tot deze leeftijd worden kinderen bijgeschreven in het paspoort van een van de ouders, gewoonlijk de vader, al is het vanaf het vijftiende jaar mogelijk een eigen paspoort te verwerven indien ouders of wettelijke voogden hiertoe een verzoek indienen. Tot de leeftijd van 45 jaar heeft de vrouw voor de aanvraag van een paspoort de toestemming nodig van haar echtgenoot en indien zij ongehuwd is, van haar vader, broer of wettelijk voogd. Het paspoort wordt afgegeven door de Dienst Paspoorten, die onder het ministerie van Binnenlandse Zaken ressorteert. Deze dienst heeft vestigingen in diverse steden van Irak. In Bagdad zijn verschillende bureaus gevestigd.

Om voor een paspoort in aanmerking te komen, moeten naast vier pasfoto's van de aanvrager, in de regel de volgende documenten worden overgelegd:

- nationaliteitsbewijs/kaart ('shahada jinsiyya')
- identiteitsbewijs/kaart²²¹
- woonplaatsbewijs/adreskaart
- voedselkaart
- militaire verklaring van geen bezwaar (alleen voor mannen)
- werkgeversverklaring van geen bezwaar
- verklaring beëindiging overheidsdienst (indien van toepassing)
- door aanvrager opgemaakte en ondertekende verklaring omtrent beroepsuitoefening en juistheid verstrekte gegevens.

²¹⁸ Voor een beschrijving van de terugkeer vanuit het buitenland van voormalige asielzoekers zij verwezen naar subparagraaf 3.4.8.

²¹⁹ Reuters, 1 februari 2001.

²²⁰ Jordan Times, 3 november 2002.

²²¹ De Iraakse autoriteiten werken momenteel aan een nieuw model identiteitskaart ('bitaqa muwahhada') met uniek persoonsnummer. De 'bitaqa muwahhada' moet naar verluidt op termijn dienen ter vervanging van het nationaliteitsbewijs ('shahada al-jinsiyya') en de huidige identiteitskaart ('hawiyya al-ahwal al-madaniyya').

De paspoortaanvraag vindt plaats door middel van een speciaal formulier dat wordt ingevuld door een ambtenaar van de paspoortdienst. Ondanks ogenschijnlijk eenduidige regelgeving zijn de procedures per kantoor van de paspoortdienst wisselend. Nadat gecontroleerd is of aanvrager voorkomt op een 'zwarte lijst' en de echtheid van de overgelegde bescheiden is geverifieerd, beslist uiteindelijk de Amn al-'Amm of aan betrokkene een paspoort wordt verstrekt. Een paspoort wordt afgegeven met een geldigheidsduur van vier jaar, die eenmaal kan worden verlengd met nog een periode van vier jaar. De tenaamstelling kan als volgt zijn opgebouwd: eerste voornaam van aanvrager/voorna(a)m(en) van vader, grootvader en/of overgrootvader/familienaam.

Ten slotte kan nog worden opgemerkt dat van iedere paspoortaanvrager een paspoort-persoonsdossier wordt aangelegd. In de praktijk kunnen in individuele gevallen afwijkingen van de algemene regels en gebruiken bij afgifte van paspoorten (en andere documenten) voorkomen.

Enkele jaren geleden gaf Irak een nieuw, goedkoper paspoort uit dat veel eenvoudiger was na te maken dan het oude model. Zo ontbrak een kinegram en werd een goedkopere papiersoort gebruikt. Dit type wordt niet meer verstrekt. In maart 2002 hebben de Iraakse autoriteiten een nieuw paspoort ingevoerd, dat bij het serienummer een H draagt en een geldigheidsduur heeft van acht jaar. Verlenging is naar verluidt niet mogelijk. Paspoorten met serienummer M zijn sinds 16 maart 2002 niet meer geldig, terwijl paspoorten met serienummer N geldig zijn tot 16 maart 2003.

Veel paspoorten worden, nadat zij zijn gebruikt voor een reis van Centraal-Irak naar Jordanië, verkocht, waarna zij voor hergebruik in onder meer Noord-Irak opduiken.²²²

Overigens dient te worden opgemerkt dat een paspoort uitsluitend afgegeven wordt indien men voornemens is naar het buitenland te reizen. Het merendeel der Iraakse burgers bezit geen paspoort, hetzij omdat zij geen concrete plannen hebben om naar het buitenland te reizen, hetzij omdat de veiligheids- en inlichtingendiensten (of eventueel andere overheidsdiensten) de persoon in kwestie hiervoor geen toestemming verlenen. Diverse beroepsgroepen hebben een uitreisverbod (zie hierboven).

Deportaties

In Centraal-Irak bestaat een beperkte vrijheid van vestiging. Sinds 1988 zouden circa 400.000 tot 500.000 Koerden en Turkmene uit hun oorspronkelijke

²²²

Courier International No. 539, 1 – 7 maart 2001.

woonplaats zijn verdreven.²²³ Dit is onderdeel van de arabiseringspolitiek van het bewind in Bagdad, waarbij Arabieren worden bevoordeeld boven andere etnische groeperingen. Zo worden Koerden, Turkmenen en Assyriërs uit met name Kirkuk en omgeving, en in mindere mate uit Makhmur, Khanaqin, Sjeikhan, Douz, Mosul, Sinjar, Khormatu²²⁴ en andere delen van het noorden van Centraal-Irak, onder druk gezet om hun woningen te verlaten. Deels worden zij gedwongen te kiezen voor vestiging in Noord-Irak of elders in Centraal-Irak.²²⁵ Tegelijkertijd worden etnisch-Arabische Irakezen gestimuleerd zich in Kirkuk te vestigen.²²⁷ Zij kunnen vaak rekenen op een toelage en een woning. Ook worden Arabische sjiïeten gestimuleerd of gedwongen naar het noorden van Centraal-Irak te verhuizen. Het oogmerk hiervan lijkt het eenvoudiger controleerbaar te maken van de olierijke regio bij Kirkuk.²²⁸

Zo zouden de autoriteiten in januari 2002 grond hebben onteigend van enkele honderden Koerdische boeren op de vlakte tussen Kirkuk en Erbil en deze vervolgens aan loyale Arabische stammen hebben toegewezen. De Koerden zouden daarop een aanval hebben ingezet en de Arabische families hebben verjaagd. Ook zou een poging van het leger de grond te heroveren zijn getrotseerd. De autoriteiten richten zich vooral op de regio's Kirkuk en Mosul. In andere van oorsprong Koerdische regio's zouden thans geen gedwongen verhuizingen meer plaatsvinden.

Het deportatiebeleid is weinig selectief; soms treft het personen die nog niet zeer lang en zonder vestigingsvergunningen²²⁹ e.d. in armere wijken met slechte voorzieningen hebben gewoond. Mensen die al generaties lang in het betreffende gebied wonen blijven echter niet altijd gespaard. Ook familieleden van veronderstelde tegenstanders van het centrale bewind, families waarvan leden in het buitenland of in Zuid- of Noord-Irak verblijven en personen waarvan

²²³ UN General Assembly, Situation of Human Rights in Iraq. Note by the Secretary General., New York, 13 september 2001.

²²⁴ Human Rights Watch, World Report 2001, Human Rights Development in Government-controlled Iraq and in Iraqi Kurdistan, Londen, 12 december 2000.

²²⁵ Al-Sharq al-Awsat, 9 oktober 1999.

²²⁶ In hun nieuwe woonplaats in Centraal-Irak worden zij geconfronteerd met het probleem dat zij om in aanmerking te komen voor voedselrantsoenen moeten aantonen dat zij daar minstens zes maanden hebben gewoond.

²²⁷ Hierbij is het naar verluidt enkele malen voorgekomen dat deze hun nieuwe woningen na verloop van tijd met winst van de hand doen, om vervolgens terug te keren naar hun oude woonomgeving.

²²⁸ Zie ook: Amnesty International, Iraq – Victims of Systematic Repression, Londen, 24 november 1999, p. 17.

²²⁹ Voor elke verhuizing in Centraal-Irak dient vooraf bij de autoriteiten, inclusief de veiligheidsdiensten, toestemming te worden verkregen. Na het verkrijgen van de toestemming kan pas worden verhuisd. Vervolgens dient men zich te registreren bij de Mukhtar.

familieleden zich in detentie bevinden kunnen worden gedeporteerd. Eveneens komen families waarvan leden door het regime zijn omgebracht in aanmerking. Daarnaast komt het voor dat familieleden van dienstplichtontduikers en deserteurs of van criminelen worden gedwongen hun huizen te verlaten en te verhuizen naar elders in Irak. Personen met banden in Noord-Irak, veelal Koerden en Turkmenen, geven er in dergelijke omstandigheden veelal de voorkeur aan naar PUK- of KDP-gebied uit te wijken. Van hen worden regelmatig bezittingen in beslag genomen, terwijl het Koerden die bereid zijn naar Zuid-Irak te vertrekken, zou zijn toegestaan om roerende zaken te behouden. Zij zouden ook op ondersteuning van de autoriteiten kunnen rekenen bij vestiging in het zuiden.

In veel gevallen wordt men onder druk gezet met de bedoeling dat men uit eigen beweging besluit tot vestiging elders in Irak. Zo komt het voor dat men wordt geconfronteerd met afpersing, willekeurige boetes, belastingen, heffingen etc., of dat men het slachtoffer wordt van intimidatie, waarbij de autoriteiten bijvoorbeeld aangeven te twijfelen aan de loyaliteit van betrokkenen of hun familieleden aan de Iraakse staat. Ook worden families onder druk gezet, omdat een mannelijk gezinslid naar Noord-Irak is uitgeweken om de dienstplicht te ontlopen. Soms wordt het personen verboden onroerend goed te kopen, of wordt men verplicht aan etnische Arabieren te verkopen. Aldus ontstaat een situatie waarbij men zich gedwongen ziet tot vestiging elders. Vanwege de overeenkomsten in taal, cultuur en traditie geven de meeste families er de voorkeur aan te vertrekken naar Noord-Irak, waar in veel gevallen familieleden wonen. Per maand zouden twintig tot dertig van dergelijke deportaties plaatsvinden.

Ook bewoners van Bagdad die niet over de vereiste vestigingsvergunning beschikken, kunnen het slachtoffer worden van gedwongen verhuizingen. De autoriteiten beogen hiermee de hoofdstedelijke voorzieningen en openbare diensten te ontlasten. Dit lot kan ook criminelen, bedelaars en prostituees treffen. Bekend is dat verschillende christelijke families die in de afgelopen jaren zonder de vereiste verhuisvergunning naar Bagdad waren verhuisd, gedwongen werden de hoofdstad te verlaten. Zij weken uit naar Noord-Irak.

3.3.5 **Rechtsgang**

De rechterlijke macht in Centraal-Irak is globaal als volgt georganiseerd²³⁰:

- rechtbanken van eerste aanleg²³¹;

²³⁰ Britse ministerie van Binnenlandse Zaken, Iraq, Country Assessment, Londen, 1 maart 1998, en rapportages van de Speciale Rapporteur, met name het rapport van 10 maart 1998.

²³¹ De rechtbanken van eerste aanleg kennen twee vormen: 'hogere' rechtbanken (unlimited courts) en 'lagere' rechtbanken (limited courts). De hogere rechtbanken zijn in bepaalde gevallen de beroepsinstantie voor de lagere rechtbanken. De lagere rechtbank heeft één rechter. Er zijn verschillende 'rechtbankkamers'. Zie ook verderop in deze subparagraaf.

- hoven van beroep (in ten minste vijf districten: Bagdad, Basra, Hilla/Babil, Kirkuk, Mosul);
- het Hof van Cassatie (Bagdad).

Voor rechtsgeschillen tussen burgers en de Iraakse overheid bestaat een aparte administratieve rechtsgang.

Voor de behandeling van overtredingen door militairen zijn er aparte militaire rechtbanken. In gebieden waar strijd wordt geleverd kunnen tijdelijke militaire rechtbanken worden opgericht. De hoogste militaire rechterlijke instantie is het Militaire Hof van Cassatie.

Daarnaast zijn er speciale veiligheidsrechtbanken voor veiligheidsdelicten, maar ook bepaalde commune delicten. Deze rechtbanken hebben de bevoegdheden van de in 1991 opgeheven revolutionaire rechtbanken overgenomen. Ze hebben jurisdictie bij spionage, verraad, vreedzaam politiek protest, smokkel, illegale valutahandel, en drugsmokkel.²³² Ook belediging van het staatshoofd en zijn familie, de regering of de Baath-partij kunnen door de veiligheidsrechtbanken worden behandeld. De leiding van deze rechtbanken is in handen van militaire officieren. In tegenstelling tot de zittingen van de reguliere rechtbanken vindt de behandeling van zaken bij de speciale veiligheidsrechtbanken in het algemeen achter gesloten deuren plaats. De kans op een onafhankelijke en onpartijdige procesgang is (nog) kleiner dan bij reguliere rechtbanken. Vooral het recht op hoger beroep wordt met voeten getreden. Vonnissen of verslagen van zittingen van de speciale rechtbanken worden niet opgesteld of niet verstrekt. Vonnissen en verslagen van reguliere rechtbanken dienen volgens de Centraal-Iraakse wetgeving verstrekt te worden, hetgeen in reguliere gevallen doorgaans geschiedt.

Er zijn geen speciale shari'a-rechtbanken. Reguliere rechtbanken kunnen de shari'a echter wel toepassen bij familierechtelijke zaken.

Bij commune delicten heeft men tot op zekere hoogte recht op juridische waarborgen zoals voorarrest, een advocaat, voorgeleiding aan een rechter, hoor- en wederhoor, bezoek van familieleden. Bij als gevoelig aangemerkte zaken (politiek, militair of religieus) is dit niet het geval. In die gevallen is de rechtspleging in hoge mate willekeurig.

Volgens de Iraakse grondwet is de rechterlijke macht onafhankelijk. In de praktijk blijken geld en macht rechterlijke uitspraken vaak te kunnen beïnvloeden. Zoals eerder gesteld kan het Presidentieel Bureau verregaande invloed uitoefenen op de rechtbanken.²³³ Hetzelfde geldt voor de minister van Binnenlandse Zaken. Ook de

²³² US State Department, Iraq Country Report on Human Rights Practices- 2001, Washington, 4 maart 2002.

²³³ US State Department, Iraq Country Report on Human Rights Practices -1999, Washington, 25 februari 2000, p. 10.

Baath-partij oefent invloed uit op de rechterlijke macht.²³⁴ Veelvuldig wordt gebruik gemaakt van de mogelijkheid om wetten buiten werking te stellen, rechters te ontslaan en anderszins in de rechtspraakprocedure in te grijpen. Het komt vaak voor dat rechtbanken in Centraal-Irak zware straffen opleggen voor vaag omschreven strafbare feiten die door de autoriteiten breed kunnen worden geïnterpreteerd, terwijl ook politieke opportuniteit en zelfs toeval een rol kunnen spelen²³⁵. Voor identieke vergrijpen kunnen zeer verschillende strafmaten worden toegepast. Van rechtseenheid is geen sprake.

Het Iraaks recht biedt in bepaalde gevallen bescherming aan Baath-leden en medewerkers van veiligheidsdiensten die staatsvijanden vervolgen en daarbij ernstig lichamelijk letsel veroorzaken. Medewerkers van de veiligheidsdiensten kunnen bij decreet aanspraak maken op vrijstelling van strafrechtelijke vervolging als zij bij opsporingsactiviteiten deserteurs ombrengen.²³⁶

3.3.6 Arrestaties en detenties

Een geringe verdenking kan al aanleiding zijn voor arrestatie en detentie. Opvallend is de willekeur die de autoriteiten betrachten. Volgens algemeen aanvaarde internationale maatstaven kan een significant percentage van alle arrestaties en detenties in Centraal-Irak willekeurig worden genoemd. Voor de goede orde: dit wil niet zeggen dat men zonder reden wordt gearresteerd of gedetineerd. Er is evenwel geen sprake van de hierbij behorende waarborgen. Arrestaties kunnen plaatsvinden door politie, leger, geheime diensten en speciale afdelingen van de Baath-partij.²³⁷ Vaak is sprake van samenwerking met de mukhtar²³⁸, maar arrestatieprocedures kunnen verschillen. De geheime diensten reiken zelden of nooit arrestatiebevelen uit. Arrestanten weten soms niet door welke instantie zij worden gearresteerd, ook omdat de leden van de arrestatieteams vaak niet in uniform gekleed gaan.²³⁹ Er is zeker niet altijd sprake van onderlinge coördinatie tussen tot arrestatie bevoegde instanties. Vaak hebben arrestanten en gedetineerden geen of beperkte toegang tot familieleden en advocaten. Familieleden zijn in veel gevallen niet op de hoogte van het lot van arrestanten en

²³⁴ UN Commission on Human Rights, Situation on Human Rights in Iraq, report prepared by the Special Rapporteur, Mr A. Mavrommatis, New York, 16 januari 2001.

²³⁵ In subparagraaf 3.4.5 wordt aangegeven dat de straf op desertie kan variëren van een lichte disciplinaire straf tot executie.

²³⁶ US State Department, Iraq Country Report on Human Rights Practices – 2001, Washington, 4 maart 2002.

²³⁷ Amnesty International, Victims of Systematic Repression, Londen, 24 november 1999.

²³⁸ De mukhtar is een soort dorps- of wijkhoofd.

²³⁹ Amnesty International, Victims of Systematic Repression, Londen, 24 november 1999.

gedetineerden²⁴⁰ en durven uit angst voor represailles niet naar hen te informeren.²⁴¹

Een in Centraal-Irak door de autoriteiten veelvuldig toegepast instrument is de arrestatie van familieleden van personen tegen wie een verdenking bestaat of die om andere redenen worden gezocht.²⁴² Ouders, kinderen, broers, zussen en echtgenoten lopen het risico te worden gegijzeld of anderszins onder druk gezet, veelal om familieleden te dwingen zich aan te geven of op een andere manier met de autoriteiten mee te werken. In veel gevallen is sprake van verdenking van lidmaatschap van een oppositiegroep.²⁴³ Ook collectieve arrestaties komen voor.

Iedere provincie beschikt over minimaal één gevangenis. Bovendien bestaan er vele geheime detentiecentra. In en nabij Bagdad bevindt zich een aantal beruchte gevangenissen, waaronder de Abu Gharib gevangenis die ten westen van de hoofdstad aan de snelweg naar Ramadi is gelegen. In deze gevangenis is sprake van overvolle cellen en gebrekkige sanitaire voorzieningen. Nabij Bagdad bevindt zich ook de gevangenis van Al-Radwaniyya. In deze twee gevangenissen wordt naar verluidt op grote schaal mishandeld en gemarteld. Ook executies en verdwijningen zouden er hebben plaatsgevonden.

De gevangenis van Al-Rashidiyya, gelegen aan de Tigris ter hoogte van Taji²⁴⁴, zou zijn uitgerust met folterkamers.²⁴⁵ Hetzelfde geldt naar verluidt voor de gevangenissen van onder meer Abu Gharib, Baladiat, Makasib en Radwaniyyah²⁴⁶.

De voorzieningen in de vaak overvolle Iraakse gevangenissen op het gebied van onder meer voeding en gezondheidszorg zijn slecht.²⁴⁷ Vaak zijn gevangenen voor adequate voeding aangewezen op hun familie. Het Internationale Rode Kruis en haar zusterorganisaties worden niet of beperkt toegelaten tot gevangenissen. In de Abu Gharib-gevangenis mogen de meeste politieke gevangenen geen bezoek ontvangen. Personen die er vanwege commune delicten zijn gedetineerd, kunnen wel bezoekers ontvangen, hetgeen voor hen ook noodzakelijk is omdat zij geen of weinig voedsel ontvangen van de gevangeniskeuken. Overigens dienen bezoekers een deel van het meegebrachte voedsel af te staan ten behoeve van het gevangenispersoneel.

²⁴⁰ Ibidem.

²⁴¹ US State Department, Iraq Country Report on Human Rights Practices – 2001, Washington, 4 maart 2002.

²⁴² In Duitstalige documenten wordt hiervoor de term ‘Sippenhaft’ gehanteerd.

²⁴³ Zie ook subparagraaf 3.4.10.

²⁴⁴ Gelegen op enkele kilometers ten noordwesten van Bagdad.

²⁴⁵ US State Department, Iraq Report on Human Rights Practices -2001, Washington, 4 maart 2002.

²⁴⁶ Ibidem

²⁴⁷ Ibidem.

Volgens een onbevestigd bericht overleden in april en mei 2001 dertig gevangenen nadat zij als proefkonijn werden gebruikt ten behoeve van de ontwikkeling van giftige stoffen.²⁴⁸

De Speciale Rapporteur bracht tijdens zijn missie in Centraal-Irak een bezoek aan een vrouwengevangenis en de gevangenis Abu Gharib, vergezeld door vertegenwoordigers van de Iraakse autoriteiten. Hij meldt dat hij een positieve indruk kreeg van de omstandigheden in de vrouwengevangenis. In de Abu Gharib-gevangenis zouden zich 9000 gevangenen bevinden. De Speciale Rapporteur omschreef de sectie 'lichte straffen' als "...almost appalling".²⁴⁹

In juni 2000 zouden ruim tweehonderd gedetineerden zijn vrijgelaten op grond van een speciaal decreet en na betaling van een aanzienlijk geldbedrag.²⁵⁰ Het zou personen betreffen die minstens de helft van hun straf hadden uitgezeten. Politieke gevangenen die een veiligheidsrisico opleveren voor de autoriteiten komen niet voor een dergelijke afkoopregeling in aanmerking.

Op 5 augustus 2002 vaardigde de RCC een amnestieregeling uit die betrekking had op personen die strafrechtelijke delicten hebben gepleegd. Deze zouden in aanmerking komen voor strafvermindering of vervroegde invrijheidstelling. Personen die veroordeeld waren vanwege drugsdelicten, roof met doodslag of moord, spionage en politiek gevoelige delicten kwamen voor deze amnestie niet in aanmerking.²⁵¹

Op 20 oktober 2002 werd een algemene amnestie voor Iraakse en Arabische gevangenen en gearresteerden afgekondigd, die geldt voor zowel militairen als burgers, in Irak en in het buitenland, inclusief politieke gevangenen, dienstweigeraars, personen die ter dood veroordeeld zijn en langgestraften, ongeacht de status van de aanklacht of rechtszaak. Ook bij verstek veroordeelden vallen hieronder. Zij zijn vrijgesteld van verdere vervolging. De amnestieregeling geldt niet voor personen die vanwege spionage voor de VS en/of Israël veroordeeld zijn. Ook zijn moordenaars die geen regeling hebben kunnen treffen met de familie van hun slachtoffers (de familie mag bezwaar aantekenen tegen diens vrijlating) en dieven die de gedupeerden niet financieel schadeloos stellen uitgezonderd van amnestie. De amnestie geldt evenmin voor anderen dan Irakezen en Arabieren, zoals Turken en Iraniërs. Naar schatting zou de amnestie

²⁴⁸ ANP, overgelopen wetenschapper bevestigt biologisch arsenaal Irak, september 2001

²⁴⁹ UN Commission on Human Rights, Report of the Special Rapporteur, Andreas Mavrommatis, on the situation of human rights in Iraq, document nr. E/CN.4/2002/44, New York, 15 maart 2002.

²⁵⁰ Jordan Times, 30 juni 2000.

²⁵¹ RCC-resolutie no. 152, 5 augustus 2002.

honderdduizend personen betreffen. Beruchte gevangenen als Abu Gharib zouden nagenoeg leeg zijn na de afkondiging van de amnestie.²⁵²

Op 31 oktober 2002 volgde een decreet dat inhield dat gevangenen die onder de amnestie vielen in geval van recidive tot een dubbele straf worden veroordeeld.

Behalve op legale wijze is het onder bepaalde omstandigheden denkbaar dat men zich door middel van corruptie kan vrijkopen zoals het mogelijk is dat men in ruil voor betaling wordt afgevoerd van lijsten van gezochte personen e.d., aan gevangenschap kan ontkomen of van arrestatie gevrijwaard blijft. Ook 'ontsnapping' uit een gevangenis door omkoping is in het verleden mogelijk gebleken.²⁵³ Het is niet aannemelijk dat dit mogelijk is voor personen tegen wie verdinkingen van zeer ernstige aard bestaan, zoals opposanten van het regime. Hierbij dient bedacht te worden dat Irak zes onafhankelijk van elkaar opererende en efficiënte veiligheids- en inlichtingendiensten kent. Ofschoon corruptie in Irak wijdverbreid is, vindt dit niet plaats zonder dat genoemde diensten hier weet van hebben en dit dus feitelijk gedogen. Alle handelingen van Iraakse overheidsdiensten worden door deze diensten nauwlettend gecontroleerd. Corruptie die op concrete wijze de staatsveiligheid kan bedreigen is binnen de inlichtingen- en veiligheidsdiensten een zeldzaam verschijnsel. Als politieke tegenstanders van het bewind zich vrij zouden kunnen kopen, is het immers niet onwaarschijnlijk dat zij zich vroeg of laat tegen het Iraakse bewind en de haar loyale ambtenaren zullen keren. Dit zou een bedreiging vormen voor de machtsbasis van genoemde diensten.

Een andere reden waarom corruptie in deze diensten zeldzaam is, is gelegen in de wijze waarop ze georganiseerd zijn. Informatie en bevoegdheden worden slechts in beperkte mate aan de ondergeschikte niveaus verschaft. Hierdoor zijn individuele beambten vaak niet in de gelegenheid om politieke opposanten tijdig te waarschuwen voor bijv. arrestatie of hen vervroegd in vrijheid te stellen. Slechts hoge ambtenaren zijn hiertoe in de gelegenheid. Deze zullen er echter wel voor waken om de aandacht op zich te vestigen door corrupte handelingen te plegen die de staatsveiligheid bedreigen. Dit zou, bij ontdekking, zeer ernstige gevolgen kunnen hebben. Vanwege interne controle zal corruptie nimmer langdurig onopgemerkt kunnen blijven. De financiële voordelen wegen daarom niet op tegen de concrete risico's.

Het bovenstaande impliceert dat corruptie slechts wordt gedoogd indien de staatsveiligheid niet in het geding is. Gedetineerden zullen zich in het algemeen

²⁵² John F. Burns, 'Hussein and mobs virtually empty Iraq's prisons' in: New York Times, 21 oktober 2002. AFP, 'Irak wil verbannen Irakezen terughalen', 21 oktober 2002. AFP, Reuters, DPA, 'Alle gevangenen in Irak vrijgelaten', 21 oktober 2002. Reuters, 'Iraqi jails virtually emptied by Saddam pardon', 21 oktober 2002. UNOHCI, 'Bagdad grants general amnesty to all prisoners', 20 oktober 2002.

²⁵³ Iraq – Victims of Systematic Repression, Amnesty International, Londen, 24 november 1999, p. 7.

kunnen vrijkopen indien zij zonder toestemming in het bezit waren van een aangesloten satellietshotel, verboden commerciële videobanden hebben verhandeld of zich aan de dienstplicht hebben onttrokken. Ook is het relatief eenvoudig om in ruil voor smeergeld allerlei officiële documenten te verkrijgen. Corruptie zal daarentegen geen soelaas bieden indien de desbetreffende handeling serieus van aard is. Hierbij kan worden gedacht aan (onder meer): het ontplooiën van verboden politieke activiteiten, het bezitten van anti-regeringsgezinde lectuur, het uitoefenen van openlijke kritiek op het bewind en betrokkenheid bij een staatsgreep. Daarnaast worden ook bepaalde commune delicten als serieus beschouwd, zoals (onder meer) wapenbezit, moord en geweldpleging. Overigens geldt dat er zich in dit schemergebied altijd uitzonderingen op het bovenstaande zullen kunnen voordoen.

3.3.7 Mishandeling en foltering

Mishandeling en foltering vinden in Centraal-Irak systematisch en op grote schaal plaats.²⁵⁴ Volgens de Iraakse wet is verminking door onder meer amputatie en brandmerking mogelijk, hoewel de grondwet foltering verbiedt. Verminking als straf is niet officieel afgeschaft.

Deserteurs en dienstplichtontduikers werden van 1994 tot 1996 in de regel bestraft met amputatie van een oor en brandmerking van het voorhoofd.²⁵⁵ Algemeen bekend is de geseling van het voltallige Iraakse nationale voetbalteam na het verlies van een kwalificatiewedstrijd voor de wereldcup. Deze zou op instigatie van Saddam Hoesseins zoon Uday, hoofd van het Iraaks Olympisch Comité, hebben plaatsgevonden in juli 1997. Na de uitschakeling van Irak tijdens de Aziatische voetbalkampioenschappen in Libanon eind 2000 zou Uday Saddam Hoessein drie spelers hebben laten mishandelen tijdens een driedaagse hechtenis.²⁵⁶

Mishandeling en foltering vinden over het algemeen plaats onder verantwoordelijkheid van de verschillende geheime diensten of speciale afdelingen van de Baath-partij. Naar verluidt zijn functionarissen vanaf het niveau dat vergelijkbaar is met dat van onderofficier het meest betrokken bij mishandeling en foltering. Waar mishandeling ook door militairen en

²⁵⁴ Zie ook: Amnesty International, Iraq – Victims of Systematic Repression, Londen, 24 november 1999, p. 9.

²⁵⁵ Volgens RCC-decreet 115 van 25 augustus 1994, in werking getreden op 5 september van dat jaar. Vanaf 1996 werd deze straf in de praktijk niet meer toegepast. Overigens geldt volgens de tekst van het decreet dezelfde straf voor degenen die deserteurs of dienstplichtontduikers verborgen houden of een onderduikplaats bieden.

²⁵⁶ Saddam's Son Terrorizes Soccer Team, The Iraq Foundation/Human Rights Alliance, Washington, 8 november 2000.

politiefunctionarissen wordt uitgevoerd, moet foltering grotendeels tot het domein van de geheime diensten en speciale Baath-afdelingen worden gerekend.

In gevangnissen worden volgens voormalige gedetineerden de volgende martelmethoden toegepast: ‘... branding, electric shocks administered to the genitals and other areas, beating, pulling out of fingernails, burning with hot irons and blowtorches, suspension from rotating ceiling fans, dripping acid on the skin, rape, breaking of limbs, denial of food and water, extended solitary confinement in dark and extremely small compartments, and threats to rape or otherwise harm family members and relatives...’²⁵⁷ De Speciale Rapporteur meldde eind 2000 marteling door onder meer elektrische schokken, slaan en verkrachting.²⁵⁸ Voorts werd er door verschillende bronnen melding van gemaakt dat critici van het regime de tong werd afgesneden.²⁵⁹ Amnesty International heeft gemeld dat politieke gevangenen ‘... are subjected to the most brutal forms of torture. The bodies of those executed had evident signs of torture, including the gouging out of the eyes ...’. Ook noemt Amnesty International onder meer: ‘... cigarette burns ... piercing of hands with an electric drill ... mock executions ...’²⁶⁰

3.3.8 Verdwijningen

Het regime in Bagdad heeft zich vaak schuldig gemaakt aan verdwijningen.²⁶¹ Volgens de Speciale Rapporteur blijft Irak het land met het hoogste aantal verdwijningen gemeld bij de Working Group on Enforced and Involuntary Disappearances.²⁶² Ongeveer 16.500 personen zouden in de periode 1990 - 1999 zijn verdwenen²⁶³, waaronder vele Koerden en sjieten, maar ook Koeweiti's die na de Golfoorlog vermist bleken.²⁶⁴

Ten tijde van de oorlog met Iran was er sprake van verdwijningen van Fayli-Koerden en andere Irakezen met Iraanse achtergrond. Zij zouden lange tijd incommunicado zijn gehouden in de Abu Gharib-gevangenis.²⁶⁵ Het aantal

²⁵⁷ US State Department, Iraq Country Report on Human Rights Practices - 2001, Washington, 4 maart 2002.

²⁵⁸ UN Press Release, Introductory Statement,, Special Rapporteur on Human Rights Situation in Iraq, United Nations, 25 oktober 2000.

²⁵⁹ US State Department, Iraq Country Report on Human Rights Practices – 2001, Washington, 4 maart 2002.

²⁶⁰ Zie ook: Amnesty International, Iraq – Victims of Systematic Repression, Londen, 24 november 1999, p. 9.

²⁶¹ UN Commission on Human Rights, Situation of human rights, interim report submitted by the Special Rapporteur, Mr. M. van der Stoel, Genève, 14 oktober 1999.

²⁶² Ibidem.

²⁶³ Human Rights Watch, World Report 1999, Londen, januari 1999, p. 1.

²⁶⁴ UN Commission on Human Rights, Situation of human rights in Iraq, interim report submitted by the Special Rapporteur, Mr. M. van der Stoel, Genève, 14 oktober 1999.

²⁶⁵ Ibidem.

verdwijningen van Irakezen met een Iraanse achtergrond is niet bekend. In het verleden was ook sprake van groepsgewijze verdwijningen van Koerden, yezidi's en sjiieten.²⁶⁶ De Speciale Rapporteur en mensenrechtenorganisaties als Amnesty International en Human Rights Watch maakten in de laatste rapportages geen melding van verdwijningen in de verslagperiode.²⁶⁷

3.3.9 Buitengerechtelijke executies en moorden

Er kan van worden uitgegaan dat in Centraal-Irak de afgelopen jaren sprake is geweest van een groot aantal politieke en buitengerechtelijke executies en moorden door het regime. Ook in de verslagperiode verschenen talrijke berichten van executies.

De Speciale Rapporteur beschikt over lijsten met slachtoffers van buitengerechtelijke executies en moorden, waaruit kan worden afgeleid dat zij werden verdacht van lidmaatschap van oppositiegroepen, betrokkenheid bij acties tegen het regime of aanslagen op vertegenwoordigers van het bewind. Deze lijsten indiceren dat naar verhouding veel leden van etnische minderheden het slachtoffer zijn geworden van executie.

Verschillende bronnen meldden bovendien moordaanslagen op leden van Iraakse oppositiegroepen, zowel in binnen- als buitenland, terwijl er uit onder meer Zuid-Irak meldingen zijn geweest van gevallen van vergiftiging van opposenten van het regime in Bagdad. Vaak is er overigens geen duidelijk onderscheid te maken tussen gerechtelijke (voltrekkingen van de doodstraf na een gerechtelijk vonnis daartoe) en buitengerechtelijke executies.²⁶⁸

Naast het vuurpeloton (of anderszins doodschieten), ophanging, doodmartelen en elektrocutie zijn in een aantal gevallen buitengerechtelijke executies gepleegd door gefingeerde auto-ongevallen²⁶⁹ en vergiftiging met thallium. Ook zijn regelmatig

²⁶⁶ Ibidem

²⁶⁷ UN Commission on Human Rights, Situation on human rights in Iraq, report prepared by the UN Special Rapporteur, Mr. A. Mavrommatis, 16 januari 2001. UN General Assembly, Situation of Human Rights in Iraq. Note by the Secretary General, New York, 13 september 2001. UN Commission on Human Rights, Report of the Special Rapporteur, Andreas Mavrommatis, on the situation of human rights in Iraq, document nr. E/CN.4/2002/44, New York, 15 maart 2002. Human Rights Watch, World Report 2001, Human Rights Development in Government-controlled Iraq and in Iraqi Kurdistan, Londen, 2002. Amnesty International, "Systematic torture of political prisoners", Londen, augustus 2001. Amnesty International, Iraq: Stop the torture, 15 augustus 2001.

²⁶⁸ Zie ook: Amnesty International, Iraq – Victims of Systematic Repression, Londen, 24 november 1999, p. 12.

²⁶⁹ UN Press Release; Introductory Statement, Special Rapporteur on Human Rights Situation in Iraq, United Nations, 25 oktober 2000; UN Commission on Human Rights, Situation of

doden gevallen bij het openen van het vuur door (veiligheids-)troepen op menigtes. Soortgelijke schendingen kwamen op grotere schaal voor in verband met de moord op ayatollah Mohammed Sadeq Al-Sadr in 1999.²⁷⁰ In het algemeen wordt bij buitengerechterlijke executies of moorden uitgegaan van betrokkenheid van één of meer van de verschillende geheime diensten en van speciale afdelingen van de Baath-partij.

Het komt voor dat familieleden de kosten van de executie moeten betalen. Het stoffelijk overschot wordt soms bij familieleden afgeleverd, waarbij vaak verbod op een religieuze begrafenis volgt. Ook worden lichamen van geëxecuteerden op onbekende begraafplaatsen achtergelaten.

3.3.10 Doodstraf

In het algemeen geldt dat geen duidelijkheid bestaat over de schaal waarop in Irak doodstraffen worden uitgesproken en voltrokken. Over uitspraak en voltrekking van de doodstraf wordt niet of nauwelijks informatie verstrekt door de Iraakse autoriteiten. Wel is bekend dat de doodstraf in Centraal-Irak kan worden uitgesproken op grond van een groot aantal resoluties, decreten, wetten en dergelijke. Onder andere Amnesty International heeft gerapporteerd over een aantal RCC-decreten op basis waarvan de doodstraf kon worden voltrokken. Dit betrof zaken als autodiefstal, smokkel, vervalsing van militaire documenten, sabotage van de nationale economie en valsemunterij, onttrekking aan de dienstplicht, het smeden van complotten tegen de staat, spionage, lidmaatschap van een oppositiepartij en het in gevaar brengen van de staatsveiligheid²⁷¹. Daarnaast kan men ter dood worden veroordeeld bij moord, handelingen gericht tegen de nationale eenheid en onafhankelijkheid, verstoring van de economische structuur, verspreiding van het zionisme of de vrijmetselarij, verraad van militaire geheimen, samenwerking met vijandelijke staten, gewelddadige aanvallen op het bestuurlijk systeem en andere vergrijpen. Degenen die kritiek uitoefenen op de president, diens plaatsvervanger, de RCC, de Baath-partij, de regering of het parlement, lopen het risico ter dood te worden veroordeeld.²⁷² Ook drugsdelicten kunnen leiden tot de doodstraf.

human rights in Iraq, interim report submitted by the UN Special Rapporteur, Mr. A. Mavrommatis, New York, 14 augustus 2000.

²⁷⁰ Zie subparagraaf 3.3.3.

²⁷¹ Amnesty International, Iraq – Victims of Systematic Repression, Londen, 24 november 1999; Amnesty International, Annual Report 2000, Londen, 2000.

²⁷² Volgens een brief van Amnesty International Nederland aan de Stichting Vluchtelingenwerk d.d. 8 april 1998 houdt RCC-resolutie 840 van 4 november 1986 in, dat in geval van een ernstige of opruiende belediging de doodstraf zal worden toegepast.

(Ex-)Baath-leden kunnen de doodstraf krijgen als zij hun lidmaatschap van of actieve betrokkenheid bij een andere politieke partij verzwijgen. Ook kan men wegens prostitutie en sounteneurschap met de dood worden bestraft.²⁷³

Voorts kan worden aangenomen dat tegenwoordig voor een groot aantal, in zwaarte min of meer met smokkel te vergelijken (meest economische) delicten de doodstraf kan worden uitgesproken. Het betreft onder andere vervalsing, omkoping, oplichting en illegale handel en bezit van medicijnen.

Volgens verschillende berichten hebben in de verslagperiode diverse ‘prison cleansing’ campagnes plaatsgevonden, hetgeen betekent dat grote aantallen ter dood veroordeelden ook daadwerkelijk geëxecuteerd werden. Andere gevangenen lopen eveneens het risico slachtoffer van dergelijke ‘zuiveringen’ te worden. Voltrekking van de doodstraf kan in Centraal-Irak geschieden door de kogel, ophanging, wurging of elektrocutie.

Volgens het Wetboek van Strafrecht kan de doodstraf enkel aan meerderjarigen worden opgelegd. Dat betekent echter niet automatisch dat het bewind zich hier in de praktijk aan gehouden voelt. Bij commune delicten waarvoor volwassenen de doodstraf kunnen krijgen, zal bij minderjarigen worden volstaan met een gevangenisstraf. Het regime zal er echter niet voor terugdeinzen om minderjarigen om het leven te brengen indien zij handelingen hebben verricht die als een concrete bedreiging van de staatsveiligheid worden gezien. Overigens is ook bekend dat minderjarigen om het leven zijn gekomen na zware mishandeling, teneinde de ouders (meestal de vader) een bekentenis af te dwingen of de ouders (de vader) te straffen voor bepaalde verrichtingen. Dit laatste kan zich (incidenteel) voordoen indien de vader voortvluchtig is en door het regime als staatsgevaarlijk opposant wordt beschouwd.

3.4 Positie van specifieke groepen

3.4.1 Koerden

De meeste van de drie tot vijf miljoen over het algemeen soennitische Iraakse Koerden wonen in Noord-Irak. Er zijn echter ook veel Koerden woonachtig in het noorden van Centraal-Irak en in Bagdad. De Koerden in Centraal-Irak spreken overwegend het Sorani-Koerdisch. Nabij Mosul wordt het Badinan-dialect²⁷⁴ veel gebruikt. Een aanzienlijk deel van de Koerdische bevolking ziet in het streven naar pan-Arabisme en Arabisch socialisme van de Baath-regering een bedreiging van

²⁷³ RRC-resolutie 234, 30 oktober 2001, zoals opgenomen in Al-Waqa’i al-‘Iraqiyya, 5 november 2001.

²⁷⁴ Ook wel Badini- of Badinanidialect genoemd. Dit dialect is vergelijkbaar met het in Turkije gesproken Kurmanji. Het Kurmanji moet onderscheiden worden van het Kirmanji, dat doorgaans als verzamelnaam voor meerdere Koerdische dialecten wordt gebruikt.

de Koerdische identiteit en zelfstandigheid. Een groot deel van de Iraakse Koerden heeft sinds jaar en dag naar een zekere mate van autonomie gestreefd. Dit streven is in de loop der tijd door het regime in Bagdad systematisch en veelal met harde hand bestreden. Het feit dat de Koerden ook zijn gevestigd in de olierijke gebieden nabij Kirkuk speelt daarbij een rol.

Toch wordt de Koerdische minderheid in de Iraakse grondwet erkend. Koerden kunnen in vrijwel alle geledingen van de maatschappij zijn vertegenwoordigd en belangrijke posities innemen binnen het Centraal-Iraakse staatsbestel, inclusief de geheime diensten. Nu en dan komt het voor dat een Koerd als minister wordt benoemd. Volgens sommigen zijn dergelijke benoemingen evenwel eerder van praktische of symbolische aard dan dat op deze wijze andere bevolkingsgroepen worden betrokken bij de centrale besluitvorming. Zo is toegang tot hoge militaire functies voor leden van de Koerdische minderheid slechts in uitzonderingsgevallen weggelegd. Alleen indien betrokkenen aantoonbaar voldoende loyaal aan het regime zijn, kan sprake zijn van toetreding tot hogere officiersrangen. De kans hierop is veel groter indien men behoort tot een aan het regime gelieerde Koerdische stam. Militaire kaderopleidingen worden strikt gecontroleerd door het veiligheidsapparaat. Derhalve treft men weinig Koerden aan onder officieren van hogere rangen. Deze situatie deed zich ook reeds voor ten tijde van de Iraans-Iraakse oorlog. Voor aanvang van de oorlog tussen Irak en Iran werden Koerdische mannen niet opgeroepen voor vervulling van de dienstplicht daar aan hun loyaliteit aan de regering in Bagdad getwijfeld werd.

De arabiseringspolitiek²⁷⁵ van het Centraal-Iraakse regime, waarbij Arabieren worden bevoordeeld boven andere etnische groepen, heeft veel Koerden getroffen. Zo zijn bijvoorbeeld als gevolg van gemengde huwelijken veel Koerden ‘gearabiseerd’ alsmede door deportaties uit delen in het noorden van Centraal-Irak. Ofschoon veel Koerden – evenals andere niet-Arabische etnische groepen - slachtoffer zijn geworden van de arabiseringspolitiek van het regime in Bagdad, is er in zijn algemeenheid geen sprake van vervolging van Koerden louter vanwege hun etniciteit.

3.4.2 Fayli-Koerden en Irakezen van Iraanse afkomst

De Fayli-Koerden vormen een bevolkingsgroep met een eigen Koerdisch dialect en zijn van oorsprong woonachtig in het grensgebied tussen Iran en Irak. Hun religie is, in tegenstelling tot de overige Koerden die vrijwel alle soennitisch zijn, overwegend de sjiiitische islam, die ook in Iran wordt beleden. Om diverse redenen hebben in de eerste decennia van de twintigste eeuw omvangrijke migraties van delen van deze bevolkingsgroep naar Noord- en (met name) Centraal-Irak

²⁷⁵

Zie over dit onderwerp 3.3.4 onder ‘deportaties’

plaatsgevonden. De meerderheid van de Fayli-migranten heeft zich hierbij in Bagdad gevestigd.

In de jaren 1970-1971 en 1980-1981 deporteerde het Baath-regime grote aantallen personen van Iraanse nationaliteit of afkomst - waaronder ook de Fayli-Koerden - naar Iran. Deze personen vormden in de ogen van de Iraakse autoriteiten een gevaar voor de staatsveiligheid. Hun betrokkenheid bij oppositiegroeperingen en de grote economische en maatschappelijke invloed van deze groep speelden hierbij een rol. Vele jonge Fayli-mannen werden gevangen gezet. Circa de helft van de Fayli-bevolking is niet gedeporteerd en achtergebleven in Irak.

Het grootste deel van de naar Iran gedeporteerde Iraakse Fayli-Koerden woont in de steden van West-Iran en in Teheran. Een klein deel bevindt zich in kampen. Uit Irak gedeporteerde Fayli-Koerden en Irakezen van Iraanse afkomst die zijn geregistreerd, ontvangen steun van UNHCR.

Van de naar Iran gedeporteerde Fayli's konden aldaar slechts degenen die banden met Iran konden aantonen de Iraanse nationaliteit verwerven. Een klein deel werd erkend als vluchteling en kreeg een wit boekje, dat onder andere recht op verblijf, werk en een vluchtelingenpaspoort gaf. Het overgrote deel van de gedeporteerde Fayli-Koerden in Iran kreeg de status van onvrijwillige migrant en ontving een zogenaamde groene kaart, die recht op legaal verblijf en het recht op het aanvragen van een werkvergunning geeft. Degenen die na 1992 zijn gearriveerd, krijgen geen legale status in Iran, maar worden in de praktijk min of meer gedoogd.

Terugkeer naar Centraal-Irak is voor Fayli-Koerden en Irakezen van Iraanse origine in principe niet mogelijk.

Zie verder het algemeen ambtsbericht Fayli-Koerden en Irakezen van Iraanse afkomst van 3 oktober 2001.

3.4.3 Moeras-Arabieren

De naar schatting 500.000 overwegend sjjiitische Moeras-Arabieren woonden oorspronkelijk in de moeras- en merengebieden nabij Eufraat en Tigris in Zuidoost-Irak²⁷⁶. Dankzij de ontoegankelijkheid van hun gebied hebben de Moeras-Arabieren eeuwenlang een tamelijk onafhankelijk bestaan geleid. Traditioneel hielden zij zich bezig met landbouw, veeteelt en visserij. Onder hen bevindt zich een minderheid van veehouders ('ma'dan').

²⁷⁶

In de omgeving van Amara, Nasiriyya, Basra en Qurna.

Na de sjiiitische opstand in Zuid-Irak van 1991 trachtte Saddam Hoessein de controle over de moerasgebieden te vergroten, onder meer door grootschalige drainageprogramma's. Volgens een NGO-rapport uit maart 2002 hebben deze programma's inmiddels geleid tot verwoesting van de zelfvoorzienende economie van dat gebied, teloorgang van het ecosysteem en het vertrek van tienduizenden inwoners. De moerassen zelf zouden nu nog slechts vijftien procent van het oorspronkelijke oppervlakte omvatten. Van de 250.000 oorspronkelijke bewoners zijn er meer dan 200.000 uit het gebied verdreven²⁷⁷.

3.4.4 Turkmenen

De Turkmeense minderheid, die grotendeels in het noorden van Centraal-Irak (Bagdad, gouvernoraten Kirkuk, Mosul en Diyala) en in Noord-Irak (in Arbil) woont, gebruikt haar eigen aan het Turks verwante taal. Dit Turkmeens wordt geschreven in het Arabisch schrift. Turkmenen zijn overwegend soenniet. De culturele identiteit van de enkele honderdduizenden tot een miljoen Turkmenen²⁷⁸ wordt in de Iraakse grondwet niet erkend. In Centraal-Irak gelden beperkingen voor het gebruik van hun taal, cultuur en eigendomsrechten, ook in gebieden waar zij een meerderheid vormen. Turkmenen zijn in bepaalde beroepsgroepen (artsen, juristen, ambtenaren, kleermakers, musici, kunstenaars) relatief sterk vertegenwoordigd. Binnen de Centraal-Iraakse politie is een aantal Turkmenen werkzaam op hoge posities. Ook kunnen Turkmenen tot minister worden benoemd.

Turkmeense families in Kirkuk en omgeving zijn regelmatig het slachtoffer van deportaties.²⁷⁹ Er is echter geen sprake van vervolging van Turkmenen louter vanwege hun etniciteit.

3.4.5 Dienstplichtigen/militairen

Strijdkrachten

Schattingen over de omvang van de strijdkrachten in Centraal-Irak lopen op tot ongeveer 400.000 manschappen, die vooral zijn ingedeeld bij de landmacht. Het reguliere leger is opgebouwd uit de landmacht - bestaande uit vijf legerkorpsen - de luchtmacht, de marine en de Republikeinse Garde – bestaande uit twee korpsen. Het reguliere leger valt formeel onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie van Defensie. In oorlogstijd wordt de verantwoordelijkheid formeel overgedragen aan de Generale Staf. In de praktijk draagt het Militaire Bureau van de Baath-partij

²⁷⁷ US Department of State: Iraqi regime devastates environment of Marsh Arabs, 24 april 2002. Hierin wordt onder andere verwezen naar de website van de ngo Assisting Marsh Arabs and Refugees op www.amarappeal.com

²⁷⁸ Britse ministerie van Binnenlandse Zaken, Iraq Country Assessment, Londen, 1 maart 1998.

²⁷⁹ Zie subparagraaf 3.3.4, onder 'deportaties'.

echter de verantwoordelijkheid voor de reguliere strijdkrachten. Saddam Hoessein is de enige maarschalk in Irak. Overigens behoort de Speciale Republikeinse Garde niet tot het reguliere leger.

Voor het behalen van de officiersrang dient de militaire academie te worden doorlopen. Binnen het reguliere leger wordt men geacht minimaal drie jaar in een bepaalde rang te dienen alvorens men bevorderd kan worden. Indien men als dienstplichtig soldaat een officiersrang bekleedt (hetgeen het geval kan zijn na afronding van een academische opleiding) dient men minimaal vier jaar in een bepaalde rang te dienen alvorens men bevorderd kan worden. Er zijn gevallen bekend van dienstplichtigen die pas vanaf de rang van kapitein om de vier jaar bevorderd werden en waarbij men in de laagste twee officiersrangen (luitenant eerste en tweede klas) om de drie jaar bevorderd werd.

Binnen de veiligheids- en inlichtingendiensten kan men aanmerkelijk sneller bevorderd worden. Hoe sneller men binnen deze diensten wordt bevorderd, hoe loyaler men wordt aangemerkt. Deze loyaliteit is veelal gebleken via specifieke handelingen (zoals concrete betrokkenheid bij het elimineren van anti-regeringsgezinde personen). Naar verluidt beschikt men vanaf de rang van kolonel (aqeed) over concrete beslissingsbevoegdheid. Lagere officiersrangen hebben vooral een uitvoerend karakter.

Clientelisme speelt een belangrijke rol in het Iraakse leger. In de praktijk blijken vele Iraakse militairen tot hoge functies benoemd te worden op basis van stam- of familiebanden of connecties op regeringsniveau zonder de militaire academie te hebben doorlopen. Anderen maken promotie door bijvoorbeeld ontplooiing van specifieke vaardigheden tijdens de dienstdienst.

Het grootste deel van de reguliere krijgsmacht wordt gevormd door dienstplichtige militairen. In de ogen van Saddam Hoessein vormt het reguliere leger een potentiële bedreiging voor zijn macht. De president zal het reguliere leger niet snel belasten met gevoelige opdrachten daar hij weinig vertrouwen in deze krijgsmacht heeft. De traditionele legeronderdelen (waaronder de Republikeinse Garde) genieten minder macht en invloed dan de veiligheids- en inlichtingendiensten, waarop Saddam voor het instandhouden van zijn machtspositie vertrouwt. Tegenwoordig dient een drietal officieren – de political guidance officer van de desbetreffende divisie, de lokale vertegenwoordiger van de Baath-partij en een officier van de militaire inlichtingendienst - toestemming te geven voor troepenverplaatsingen.

Naast reguliere eenheden van landmacht, luchtmacht en marine bestaan in Irak de volgende (para-)militaire milities en andere organisaties, voor een deel belast met speciale taken:

a. Fedayeen Saddam

De Fedayeen Saddam²⁸⁰ vormen een in het midden van de jaren negentig door Saddam Hoessein opgericht paramilitair apparaat²⁸¹ dat een aantal veiligheidstaken heeft. Deze taken zouden met name zijn gericht op het nemen van preventieve maatregelen ter voorkoming van onlusten of protesten tegen het regime. De fedayeen dienen echter ook duidelijk propagandadoeleinden. Schattingen van de omvang van de fedayeen lopen uiteen van 5.000 tot 60.000 manschappen.²⁸² De fedayeen waren voorheen matig georganiseerd en de strijders niet altijd even goed opgeleid. De laatste twee jaar zijn de Fedayeen Saddam beter uitgerust en inmiddels verdienen zij een naar Iraakse maatstaven ruim salaris. Er zijn ook enkele elite-eenheden. De fedayeen staan onder aanvoering van Saddam Hoesseins zoon Uday, die de fedayeen gebruikt voor zijn politieke en financiële belangen.²⁸³ Van de Fedayeen Saddam maken zowel soennieten als sjiieten deel uit. In de zuidelijke steden Najaf, Kerbala, Amara, Nasiriyya en Basra bevinden zich diverse brigades van de Fedayeen Saddam die daar gedeeltelijk de taken van de plaatselijke politie hebben overgenomen.

Rekrutering vindt niet plaats volgens telkens identieke, rigide procedures. Toch lijkt het in het algemeen uiterst onwaarschijnlijk dat er vaker dan incidenteel rekruten worden gedwongen om toe te treden tot de fedayeen, aangezien er voldoende jonge mannen zijn die graag willen toetreden tot deze eenheid. De redenen hiervoor zijn dat voorzieningen en soldij op een hoger niveau liggen dan bij reguliere eenheden van de strijdkrachten. Ook propaganda voor de fedayeen op onder meer televisie speelt een rol: het stoere imago van commandotraining en gevechtssporten spreekt nogal wat jongeren aan. Een gewapend fedayeen-lid heeft in sommige kringen status; sommige jongeren beschouwen de fedayeen als een elite-eenheid. De in zwarte uniform gestoken paramilitair met Kalashnikov-geweer maakt indruk op veel Iraakse jongeren. Leden mogen hun wapens mee naar huis nemen. Volgens een onbevestigd persbericht mogen fedayeen executies zonder voorafgaande rechtszaak voltrekken.²⁸⁴

Veel jongeren worden via bij de Baath-partij aangesloten docenten van scholen en universiteiten gerekruteerd. Gedwongen toetreding kan hierbij incidenteel

²⁸⁰ Fedayeen is een begrip dat wordt gehanteerd voor commando's of leden van stoottroepen. De letterlijke betekenis van fedayeen is 'zij die zich opofferen'. Analoog hieraan kan aan Fedayeen Saddam de betekenis 'zij die zich opofferen voor Saddam' worden toegekend.

²⁸¹ Al-Waqa'i al-Iraqiyya, No. 3633, 2 september 1996; Iraqi Official Gazette, No. 46 van 12 november 1996 (betreffende Law No. 12 of 1996 - Saddam Commando's). Ondanks deze officiële datum is het mogelijk dat de Fedayeen Saddam al eerder zijn opgericht. Persbericht van Agence France Presse van 28 mei 1996 en 23 mei 2000 spreken van eind 1994; de Iraakse krant Al-Thawra van 11 september 1997 noemt 6 oktober 1994 als oprichtingsdatum.

²⁸² Agence France Presse, 23 mei 2000. Al-Sharq al-Awsat, 25 oktober 2000.

²⁸³ Reuters, 31 december 2000; Associated Press, 31 december 2000.

²⁸⁴ Al-Sharq al-Awsat, 25 oktober 2000.

voorkomen, maar is bijvoorbeeld ook denkbaar als men door een leider van de eigen stam onder druk wordt gezet, of als men heeft aangetoond over bijzondere (onder meer fysieke) capaciteiten te beschikken. Bij weigering toe te treden kan niet worden uitgesloten dat men de kans loopt te worden opgepakt en gemarteld. Op gedwongen aspiranten kan ook psychische druk worden uitgeoefend. Het zou voorkomen dat jongeren vluchten of onderduiken om aan de Fedayeen Saddam te ontkomen. Vroegtijdige uittreding zal mogelijk niet worden geaccepteerd en kan op problemen stuiten, zoals arrestatie, intimidatie of fysiek geweld. De ernst van de problemen hangt af van de specifieke omstandigheden.

Ook meisjes en jonge vrouwen kunnen toetreden tot de Fedayeen Saddam, bijvoorbeeld tot de zwart-geüniformeerde ninja's. Het kan niet volledig worden uitgesloten dat ook in het geval van meisjes en jonge vrouwen in beperkte mate sprake kan zijn van gedwongen toetreding.

Eind 2000 / aanvang 2001 zouden enkele zuiveringen hebben plaatsgevonden binnen het officierskorps van de Fedayeen Saddam. Hierbij zouden vooral sjiiitische officieren het doelwit zijn naar aanleiding van twijfels over hun loyaliteit. Het officierskorps van de Fedayeen Saddam zou recentelijk grotendeels uit soennitische Arabieren bestaan.

b. Republikeinse Garde (Al-Haras al-Jumhuri)

De Republikeinse Garde (Al-Haras al-Jumhuri), die de loyale ruggengraat van de Iraakse strijdkrachten vormt, kan als een elitekorps worden beschouwd. Het is niet duidelijk uit hoeveel manschappen de eenheid bestaat. Afhankelijk van de bron varieert de omvang van achtduizend manschappen²⁸⁵ tot circa 80.000 manschappen die voor een groot deel zijn gerekruteerd uit soennitische kringen in de provincies Bagdad, Ninawa en Tikrit. Van oudsher houden zich veel leden van de soennitisch Arabische stammen Al-Dulaimi en Al-Juburi binnen de Republikeinse Garde op. Er zijn ook christelijke gardisten.

De Republikeinse Garde bestaat uit zes divisies en is daarmee aanzienlijk kleiner dan vóór de Golfoorlog, toen de eenheid ook over meer middelen kon beschikken.²⁸⁶ Eén van de hoofdtaken is beveiliging van plaatsen die Saddam Hoessein bezoekt.²⁸⁷ Verder is de militaire bewaking van alle steden behalve Bagdad in de handen van de Republikeinse Garde. De Garde voerde in het verleden een aantal belangrijke militaire opdrachten uit, onder meer tijdens de invasie in Koeweit in 1990 en bij de onderdrukking van de opstanden van Koerden en sjiieten in het voorjaar van 1991. Het belang van de Republikeinse Garde is sindsdien echter afgenomen.

²⁸⁵ Economist Intelligence Unit, Country Report, 3rd quarter 1999, Londen, 1999.

²⁸⁶ Ibidem.

²⁸⁷ Ook de geheime dienst Al-Amn al-Khass is met bescherming van de president belast. Zie subparagraaf 2.1.3.

De gardisten staan onder bevel van Saddams zoon Qusay, en zijn georganiseerd in een noordelijk en een zuidelijk commando. Uitrusting en salariëring van deze elite-eenheid zijn beter dan bij de reguliere eenheden van het Iraakse leger.

Mede vanwege het prestige en de privileges zijn er over het algemeen voldoende vrijwilligers voor de Republikeinse Garde. Toetreding is veelal pas mogelijk na een aanbeveling door geheime diensten of door de Baath-partij. Toch kan niet geheel worden uitgesloten dat sommige rekruten worden gedwongen toe te treden tot de Republikeinse Garde.

c. Speciale Republikeinse Garde (Al-Haras al-Jumhuri al-Khass)

Bij de Speciale Republikeinse Garde is van gedwongen toetreding ogenschijnlijk geen sprake. De paramilitaire Speciale Republikeinse Garde heeft een zeer elitair karakter, is onder meer voor beveiligingstaken ondergebracht op terreinen behorend bij de presidentiële paleizen en is in feite de gewapende arm van de Speciale Veiligheidsdienst. Uitrusting en soldij zijn nog beter dan bij de reguliere Republikeinse Garde.

De Speciale Republikeinse Garde staat onder supervisie van Qusay Saddam Hoessein²⁸⁸ en staat onder rechtstreeks commando van het presidentiële bureau. De schattingen over de omvang van de Speciale Republikeinse Garde lopen uiteen van tien- tot twintigduizend man. De Speciale Republikeinse Garde bestaat voornamelijk uit soennieten. Sjiieten worden niet toegelaten. De eenheid, naar verluidt in 1995²⁸⁹ opgericht, zou uit minstens vier brigades bestaan. Rekruten komen onder meer uit Tikrit, Baiji, Al-Sharqat en kleine plaatsen ten zuiden en westen van Mosul en nabij Bagdad.²⁹⁰

h. Presidentiële Garde (Himaya Riasiya)

De Presidentiële Garde zou worden geleid door de president zelf en bestaat uit ruim duizend manschappen, die verantwoordelijk zijn voor de persoonlijke beveiliging van Saddam Hoessein. Leden van de Presidentiële Garde, die net als de Speciale Republikeinse Garde gelegerd zijn op terreinen bij presidentiële paleizen, hebben bijzondere privileges. Officieren worden gerekruteerd uit Tikrit-kringen en hebben een zeer goede salariëring.

d. Koerdische milities ('Jash')

Aan het regime van Saddam Hoessein gelieerde Koerdische milities²⁹¹ - in de volksmond denigrerend 'Jash' of 'Jahsh' ('Ezeltjes') genoemd - zijn nog immer actief in Centraal-Irak, vooral in en nabij Mosul.

²⁸⁸ Economist Intelligence Unit, Country Report, 3rd quarter 1999, Londen, 1999.

²⁸⁹ Economist Intelligence Unit, Country Report, 3rd quarter 1999, Londen, 1999.

²⁹⁰ Ibidem.

²⁹¹ Deze speciale Koerdische strijdkrachten stonden onder verschillende namen bekend. In de jaren zestig en zeventig werden zij meestal 'ruiters van Salaheddin' of kortweg 'ruiters' ('Forsan' of 'Fursan') genoemd. In de jaren tachtig werden zij aangeduid als 'light brigades'

Na de intifadah van 1991 zijn grote groepen Jash overgelopen naar het Koerdische verzet. De KDP en de PUK gaven de milities een ‘generaal pardon’. De Jash werden daar in de bestaande militaire structuren opgenomen of lieten zich ontwapenen. Voorzover bekend heeft deze overstap niet of nauwelijks tot vergeldingsmaatregelen of afrekeningen geleid. Deze voormalige Jash ondervinden in Noord-Irak doorgaans geen problemen doordat zij deel uitmaken van sterke stammen, die zich - indien nodig - weten te verdedigen en te handhaven in het gebied (zie ook ambtsbericht Noord-Irak).

Vanaf 1996 zou het regime in Bagdad hebben getracht de oude milities nieuw leven in te blazen. In 1998 zou een aantal van oudsher aan Bagdad loyale Koerdische stammen hiertoe zijn benaderd. Een paar Koerdische pro-Saddam Hoessein milities zijn er bekend, die positief gereageerd hebben, waarvan één stam onder leiding staat van een lid van de Zibar-stam en één onder leiding van een lid van de Herki-stam. De Jash werken samen met onder meer politie, veiligheidsdiensten en leger.

Allereerst zijn de Jash belast met spionage-activiteiten. Zij dienen er met name op toe te zien dat vanuit de lokale Koerdische bevolking in het noorden van Centraal-Irak geen anti-regeringsgezinde opvattingen worden verkondigd of anti-regeringsgezinde activiteiten worden ondernomen. Onder deze activiteiten worden ook contacten met de KDP of de PUK begrepen. Voorts worden de milities, zij het in een ondersteunende rol, ingezet bij deportaties van Koerden uit het noorden van Centraal-Irak naar het de-facto autonome Noord-Irak of naar Zuid-Irak. Ook dienen zij, in samenwerking met Centraal-Iraakse ordetroepen, de orde in de regio waar zij actief zijn te handhaven.

Vanwege het militaire karakter van deze Jash-milities en de autoritaire cultuur in Centraal-Irak gaan enkele van de genoemde milities zich regelmatig te buiten aan machtsmisbruik en (buitensporig) geweld. Hierbij moet met name gedacht worden aan het intimideren, bedreigen en afpersen van de lokale Koerdische bevolking. Er zijn echter ook Jash-milities die zich tegenover de lokale bevolking coulanter opstellen. Voorzover bekend worden, in tegenstelling tot voorheen, de milities niet meer samengesteld louter op basis van clan- en stamverbanden, maar wordt er ook op individuele basis deelgenomen. Privileges en financieel gewin kunnen als belangrijkste motieven voor deelname worden beschouwd.

e. Volksleger (Al-Jaish al-Sha'bi)

Naar aanleiding van de crisis tussen de VN en Irak in januari 1998²⁹² riep de Iraakse regering burgers op om zich vrijwillig aan te melden voor het - reeds in

of ‘light forces’. Het betrof brigades lichte infanteristen die langs tribale lijnen werden samengesteld: clan- en stamleiders werden benaderd om mannen te leveren. De hoofden van de vele tientallen ruitbrigades werden adviseurs (‘mushtashar’) genoemd.

²⁹²

Zie subparagraaf 2.1.2.

1970 opgerichte - Volksleger. Iraakse mannen en vrouwen van alle leeftijden verzamelden zich vanaf 1 februari 1998 voor een dagelijkse militaire training van twee à drie uur in scholen en buurtgebouwen. Ook later werden nog berichten ontvangen over dergelijke trainingen²⁹³. Veel studenten doorlopen een elementaire training bij dit Volksleger tijdens vakanties. Selectie vindt plaats met behulp van registers van het voedselbonnendistributiesysteem. Het volksleger is gedemobiliseerd en wordt alleen nog voor noodgevallen opgeroepen. Trainingen vinden nog wel plaats. Het volksleger is feitelijk vervangen door het Jerusalem Liberation Army.

f. Saddams Welpen (Ashbal Saddam)

Sinds halverwege de jaren tachtig ondergaan tienduizenden tieners enkele weken militaire en andere training in zomerkampen door heel Centraal-Irak. Het betreft de eerste militaire training van Iraakse schooljongens in de leeftijd van twaalf tot zeventien jaar. Deze kampen worden onder meer beschouwd als voorbereiding van jonge vrijwilligers voor de Fedayeen Saddam.²⁹⁴ De oprichting van deze 'Ashbal Saddam'²⁹⁵ is vastgelegd in een RCC-resolutie.²⁹⁶ In de tekst van de resolutie wordt als leeftijdscategorie overigens de groep van twaalf tot en met vijftien genoemd. Later is de maximum leeftijd verhoogd naar zeventien.²⁹⁷ Aangenomen moet worden dat de 'Welpen van Saddam' dezelfde zijn als de 'Saddam's Youth' genoemde vrijwilligers, die ook worden beschouwd als de voorlopers van de Fedayeen Saddam.²⁹⁸ Overigens zouden ook tien- en elfjarigen worden verplicht deel te nemen aan militaire training.²⁹⁹

g. Baath-milities

De Baath-milities zijn in tegenstelling tot het Volksleger en de Fedayeen Saddam goed georganiseerd en er is nog steeds sprake van militaire bevoegenheid. Baath-leden mogen hun wapens thuis bewaren.

h. Jerusalem Liberation Army (Al-Jaish al-Quds)

Het 'Jerusalem Liberation Army/Al Quds Army' is in 2000 formeel opgericht per decreet na het uitbreken van de (tweede) intifadah in de Palestijnse gebieden.³⁰⁰ Aanvankelijk was deze legereenheid 'Volunteer Forces of Jerusalem Day'

²⁹³ Jordan Times en Agence France Presse, 3 maart en 14 juni 1999 en 26 januari 2000.

²⁹⁴ Agence France Presse, 23 mei 2000; Jordan Times, 29 mei en 18 juni 2000.

²⁹⁵ Arabisch voor 'Saddams Welpen'.

²⁹⁶ Resolutie 85 van 15 juni 1998, zoals opgenomen in Vol. 38 van Al-Waqa'i al-'Iraqiyya No. 3727 van 22 juni 1998, en in The Official Gazette of the Republic of Iraq van 23 september 1998.

²⁹⁷ Al-Waqa'i al-'Iraqiyya No. 3821, 10 april 2000; The Official Gazette No. 22 Vol. 43, 31 mei 2000.

²⁹⁸ Associated Press, 17 juni 2000; Reuters, 17 juni 2000

²⁹⁹ Reuters, 8 april 2001; Iraq Press, 5 augustus 2001.

³⁰⁰ Resolutie 219 van de Revolutionaire Commandoraad d.d. 17 december 2000

genaamd. Dit leger, dat volgens de autoriteiten zou bestaan uit vrijwilligers, diende ter bevrijding van de Palestijnse gebieden. Het onderdeel dient vooral propagandistische doeleinden en heeft weinig militaire slagkracht. Per decreet is de naam van genoemd leger veranderd in 'Jerusalem Liberation Army/Al Quds Army'.³⁰¹ Hoewel de term 'vrijwillig' daarmee verviel merken de autoriteiten het echter nog steeds aan als een vrijwilligersleger. Zodoende is er ook geen formele wetgeving uitgevaardigd waarin weigering dienst te doen in dit leger strafbaar is gesteld. Er wordt formeel ook geen strafvervolging opgelegd aan personen die tot dit leger weigeren toe te treden. Dit zou in strijd zijn met het vermeend vrijwillige karakter van het leger. Er is in de Iraakse strafwetgeving niets over het 'Jerusalem Liberation Army' opgenomen.

Hoewel 'Al Quds' in beginsel een vrijwilligersleger is, blijkt in de praktijk dat individuen dringend wordt verzocht zich aan te melden bij het Jerusalem Liberation Army.³⁰² In het algemeen worden 'vrijwilligers' - mannen in de leeftijd van circa achttien tot vijftig jaar - tijdens huisbezoek geworven door vertegenwoordigers van de Baath-partij. Indien men weigert tot dit leger toe te treden - en niet in staat is de rekruteringsofficier om te kopen - kan men aan strafvervolging worden blootgesteld. In het algemeen zal de strafmaat niet hoog zijn. Mogelijke maatregelen zijn het inhouden van het voedselrantsoen, problemen op het werk, het gedwongen beëindigen van de studie e.d.. Wegens het ontbreken van wetgeving is de strafmaat niet eenduidig. Voorts zal men bij weigering dienst te doen als deloyaal aan het bewind worden geregistreerd in de registers van het veiligheidsapparaat. Dit kan voor de betreffende 'vrijwilliger' en zijn familieleden wellicht later tot (ernstige) problemen aanleiding geven. Weigering zal hierdoor waarschijnlijk niet veelvuldig plaatsvinden.

Slechts als men reeds voorafgaand aan de rekrutering als deloyaal bekend staat - omdat men bijvoorbeeld uit een 'besmette' familie afkomstig is - kan de weigering dienst te doen in het 'Jerusalem Liberation Army' als een politieke daad worden aangemerkt. In dat geval behoren detentie en mishandelingen tot de mogelijkheden. Het betreft hier echter een uitzonderingscategorie.

Er is bij de strafoplegging geen sprake van onevenredig of discriminatoire bestraffing of tenuitvoerlegging van de straf wegens ras, religie, nationaliteit, lidmaatschap van een bepaalde sociale groep. Huldigt men echter bepaalde politieke overtuigingen die tegengesteld zijn aan die van het Iraakse bewind, dan zal de strafmaat - indien de autoriteiten weet hebben van deze opvattingen - onevenredig zwaar kunnen uitvallen. De politieke opvattingen en niet de weigering dienst te doen zijn hier dan toonaangevend.

³⁰¹ Resolutie 40 van de Revolutionaire Commandoraad d.d. 12 februari 2001

³⁰² Alif Ba', 13 juni 2001.

Het is in Irak relatief echter eenvoudig om de desbetreffende rekruteringsambtenaar om te kopen, waarna men wordt vrijgesteld van de ‘plicht’ om zich als ‘vrijwilliger’ aan te melden. Ook is gebleken dat in het buitenland woonachtige Iraakse mannen zich voor USD1.000 (€ 988) kunnen vrijkopen. Dit bedrag dient te worden voldaan bij de Iraakse ambassade in het land waar men woonachtig is. Na betaling ontvangt men een schriftelijke verklaring die men bij een eventuele inreis in Irak aan de (militaire) autoriteiten kan tonen. Hierna wordt men niet meer voor het ‘Jerusalem Liberation Army’ opgeroepen. Ofschoon genoemd bedrag voor Iraakse begrippen hoog is, blijkt uit de regeling dat de Iraakse autoriteiten zich coulant opstellen jegens personen die niet als vrijwilliger willen dienen in genoemd leger.

Dienstplicht

Volgens de Iraakse grondwet zijn alle Iraakse mannen van 18 tot 45 jaar dienstplichtig. Tijdens de Iraans-Iraakse oorlog gold een verhoogde dienstplichtige leeftijd van 55 jaar. Een dienstplichtige dient zich voor 1 november van het jaar waarin hij 18 wordt te melden bij het militaire dienstplichtbureau van de plaats waar de registratie van de burgerlijke stand van zijn familie wordt gevoerd. De dienstplichtige wordt daar in het bezit gesteld van een op zijn naam afgegeven dienstplichtkaart. Van iedere dienstplichtige wordt een militair persoonsdossier aangelegd. Aangezien de meeste Iraakse jongens in de dienstplichtige leeftijd geregistreerd staan in het voedselrantsoenensysteem kunnen de militaire autoriteiten te allen tijde nagaan of hun namen ook voorkomen in de militaire bestanden.

Per jaar wordt een aantal lichten opgeroepen, die bij presidentieel besluit worden uitgevaardigd.³⁰³ Oproepen vinden plaats via de radio, op televisie of in dagbladen. Er is geen sprake van afzonderlijke, persoonlijke oproepen. Voorzover bekend is er in het algemeen geen sprake van schriftelijke oproepen op persoonlijke titel, ook niet aan personen in Noord-Irak.

Uitstel, vrijstelling en alternatieve dienstplicht

Studenten kan op verzoek uitstel van militaire dienstplicht worden verleend tot aan afronding van hun studie. Zij dienen zich na het verlaten van de universiteit zelf voor hun opkomst te melden. Dit gebeurt vooral als veel afgestudeerden bij afsluiting van het academisch jaar in juli de universiteiten verlaten. Bepaalde categorieën dienstplichtigen kunnen een alternatieve dienstplicht vervullen of vrijstelling krijgen. Van een aantal personen die voor VN- en andere

³⁰³

Resolutie 25 van 17 maart 1999 zoals gepubliceerd in Al-Waqa'i al'Iraqiyya, no 11, vol 42; resolutie 195 van 27 januari 1999 zoals gepubliceerd in Al-Waqa'i al'Iraqiyya, no 4, vol 42; resolutie 230 van 22 december 1999 zoals gepubliceerd in Al-Waqa'i al'Iraqiyya, no 51, vol 42; resolutie 203 van 31 januari 2001 zoals gepubliceerd in Al-Waqa'i al'Iraqiyya, no 5, vol 44.

internationale organisaties werkzaam zijn, is bekend dat zij voor vervulling van de dienstplicht (al dan niet tijdelijk) zijn vrijgesteld. Artsen, apothekers, leraren e.d. worden soms geheel of gedeeltelijk vrijgesteld van het vervullen van de militaire dienstplicht, bijvoorbeeld wanneer er in bepaalde streken van het land een tekort dreigt aan deze beroepskrachten. Onderwijzend personeel kan een alternatieve dienstplicht van vijf jaar vervullen, al moet de basisopleiding worden doorlopen. Ook ingenieurs en andere technici, alsmede personen die werkzaam zijn in de militaire industrie, kunnen van de reguliere militaire dienstplicht worden vrijgesteld. Daartoe tekenen partijen veelal een overeenkomst waarin de verplichtingen worden vastgelegd, zoals duur van eventuele dienstplichtvervangende werkzaamheden en/of de vrijstelling van militaire dienst (al dan niet na afloop). Indien men vrijstelling van militaire dienst krijgt, ontvangt men hiervan een schriftelijk bewijs.

Militaire industrie

Het is ook mogelijk dat hoog opgeleiden die niet werkzaam zijn in de militaire industrie³⁰⁴ gedurende hun diensttijd wel een functie binnen deze sector vervullen. In dergelijke gevallen worden geen aparte contracten opgesteld. Kandidaten dienen te beschikken over goede connecties met het regime en er gelden strenge selectiecriteria ten aanzien van loyaliteit, betrouwbaarheid, veiligheid, achtergrond, kennis en opleiding.

Van voorgeschreven procedures bij tewerkstelling van dienstplichtigen binnen de militaire industrie is geen sprake. De Commissie van Militaire Industrie selecteert kandidaten in overleg met de militaire autoriteiten. Kandidaten melden zich vrijwillig, maar kunnen ook worden aangewezen. Dit laatste is met name het geval bij dienstplichtigen die over specialistische kennis beschikken, zoals afgestudeerden in technische en exacte wetenschappen. Vrijwilligers beschikken veelal over relaties met het leger en/of de militaire industrie.³⁰⁵ Ten behoeve van personen die langer dan de geldende dienstduur in de militaire industrie werkzaam zijn, worden contracten opgesteld voor gewoonlijk een duur van vijf of tien jaar. Salariëring en secundaire arbeidsvoorwaarden zijn beter dan voor hun dienstplichtige collega's.³⁰⁶

³⁰⁴ Sinds de jaren tachtig bestaat er een Commissie van Militaire Industrie. Deze valt onder het ministerie van Militaire Industrie, o.l.v. minister Abd al-Tawab Mullah al-Huwaysh. De commissie is gevestigd in een gebouw tegenover het hoofdstedelijke Rashid-hotel.

³⁰⁵ Personen die buiten de dienstplicht een betrekking ambiëren binnen de militaire industrie staat het vrij te solliciteren.

³⁰⁶ Voor beroepspersoneel binnen de militaire industrie gelden vergelijkbare privileges. Er kunnen contracten worden gesloten voor kortere en langere termijnen. Na uitdienen voor de duur van de contractperiode kan men doorgaans zijn werkzaamheden zonder problemen beëindigen. Personen die over zeer specialistische kennis, informatie en ervaring beschikken, lopen echter het risico dat zij hun werkzaamheden niet zonder meer kunnen stoppen. Komt

Personen die binnen de militaire industrie werken wordt beperkingen opgelegd voor het maken van buitenlandse reizen.³⁰⁷

Overigens kunnen dienstplichtige soldaten altijd worden aangesteld als bewaker of in een andere reguliere functie op of nabij een militair-industrieel complex.

Diensttijd

Afhankelijk van het opleidingsniveau varieert de diensttijd. De duur van de militaire dienstplicht voor soldaten is voor on- en lager-geschoolden 36 maanden, voor geschoolden tot en met voortgezet onderwijs 24 maanden en voor afgestudeerden 18 maanden.³⁰⁸ Voor dienstplichtige officieren geldt over het algemeen een diensttijd van zeven jaar. Deze periode wordt soms verkort. Het komt voor dat bij een tekort aan dienstplichtige officieren van overheidswege wordt bepaald welke hogeschool of universiteit dienstplichtige officieren moet leveren. Veel studenten proberen hieraan te ontkomen door zich niet op tijd te melden bij het militaire dienstplichtbureau. Degenen die zich niet op tijd hebben gemeld, worden door de legerleiding beschouwd als niet loyaal en worden vervolgens als dienstplichtig soldaat tot het Iraakse leger toegelaten, hetgeen hun diensttijd kan bekorten tot 18 maanden.

De vervulling van de dienstplicht vangt voor soldaten aan met een militaire basistraining van drie maanden; voor dienstplichtige officieren is deze afhankelijk van de functie. Dienstplichtige militairen kunnen in beginsel tot hun 45ste jaar voor herhalingsoefeningen worden opgeroepen, maar in de praktijk ook nog daarna. Herhalingsoefeningen duren gemiddeld twee maanden. De oproep voor een herhalingsoefening komt meestal onverwacht en betreft vaak een bepaald geboortjaar of een bepaalde lichterij.

Afkoopregelingen

Voor een afkoopsom van 1,5 miljoen Iraakse dinar (€ 765) kan een Iraakees zijn dienstplicht tot drie maanden basistraining beperken. In het verleden bedroeg de afkoopsom de helft van dit bedrag. Betaling geschiedt door middel van een bankcheque. Additioneel smeergeld is gebruikelijk.

Ook betaling van steekpenningen is een veel toegepast middel om aan een langdurige diensttijd te ontkomen. Zo kan men zelfs de basistraining door middel van betaling van steekpenningen ontlopen. Een officier kan daarvoor dagelijks de aanwezigheidskaart van de dienstplichtige afstempelen.

men niet tegemoet aan de wensen van zijn meerderen, dan kan vervolging niet worden uitgesloten. Ook familieleden kunnen worden bedreigd of onder druk gezet.

³⁰⁷ Zie ook subparagraaf 3.3.4.

³⁰⁸ Een uitzondering hierop betreft dienstplichtigen ten tijde van de oorlog tussen Iran en Irak. Zij werden namelijk in de meeste gevallen pas in 1991 (na de intifada, zie ook subparagraaf 2.1.2.) gededemobiliseerd en waren derhalve langer dan hier is aangegeven dienstplichtig.

Herhalingsoefeningen kunnen eveneens officieel worden afgekocht, officieel voor een bedrag van 2,25 miljoen dinar (€ 1.148).³⁰⁹ Betaling vindt eveneens per bankcheque plaats. Extra smeergeld is gebruikelijk. Herhalingsoefeningen kunnen ook met steekpenningen worden ontlopen. Tussen de dienstplichtige en een officier kan een omkoopbedrag worden overeengekomen dat beneden het bij de wet vastgestelde afkoopbedrag ligt. Voor een herhalingsoefening in bijvoorbeeld het zuiden van Irak, zal een hogere prijs gelden dan voor een herhalingsoefening in Bagdad of omstreken. Voorts kunnen Iraakezen in het buitenland hun dienstplicht volgens een RCC-resolutie voor een bedrag van 1000 USD (€ 988) afkopen.³¹⁰ Er zijn onbevestigde berichten dat sinds zomer 2002 afkoop van dienstplicht niet meer mogelijk zou zijn.

Militaire documenten

Na de Golfoorlog is het militaire zakboekje ('daftar al-khidma') vervangen door de (militaire) dienstplichtkaart ('bitaqa al-khidma al-'askariyya'). In april 2000 is het militaire zakboekje echter opnieuw ingevoerd en wordt de dienstplichtkaart niet langer verstrekt, waarschijnlijk omdat deze op grote schaal werd vervalst. Degenen die over een kaart beschikken dienen bij vervulling van herhalingsoefeningen deze door een nieuw, groen boekje te vervangen. In het militair zakboekje staan alle persoonlijk-militaire gegevens (data en andere gegevens met betrekking tot opkomst en afzwaaien, herhalingsoefeningen, rangen, bevorderingen, afkoop, straffen etc.).

Zodra de dienstplichtige militair in actieve militaire dienst is, wordt hij ook in het bezit gesteld van een militaire identiteits(kamp)kaart ('Hawiyya Askariyya'), afgegeven door de plaats van legering. Deze kaart vermeldt onder meer waar, bij welk legeronderdeel en sinds wanneer de dienstplichtige zijn militaire dienstplicht vervult. De kleur van de kaart is afhankelijk van de legerplaats c.q. het legeronderdeel en geeft tevens de militaire betekenis van de eenheid aan. De militaire identiteitskaart wordt vervangen zodra de dienstplichtige van legeronderdeel wisselt. De dienstplichtige dient deze kaart altijd bij zich te dragen en deze wordt bij de onderdeeladministratie ingeleverd bij definitief vertrek. Elke Iraakse militair dient – ongeacht zijn rang – zijn militaire boekje en de militaire identiteitkaart bij zich te dragen zolang hij actief dienst doet in het reguliere Iraakse leger.

Bij verlof of bij dienstverrichting op een andere legerplaats wordt de dienstplichtige in het bezit gesteld van een verlof- c.q. afwezigheidskaart ('numudaj'). Op deze kaart staan onder meer duur en reden van afwezigheid

³⁰⁹ Resolutie 60 van 22 april 1999, zoals gepubliceerd in Al-Waqa'i al-'Iraqiyya, No. 3772, Bagdad, 3 mei 1999; The Official Gazette No. 21, Bagdad, 26 mei 1999.

³¹⁰ Resolutie 16 van 2 maart 1998, zoals gepubliceerd in Al-Waqa'i al-'Iraqiyya, No. 3712, Bagdad, 9 maart 1998; The Official Gazette No. 41, Bagdad, 22 april 1998.

aangegeven, voorzien van het militair onderdeelstempel en de handtekening van een officier. Zodra de dienstplichtige terugkeert op zijn onderdeel, levert hij deze kaart weer in. De numudaj varieert per jaar van kleur. Dienstplichtigen hebben gemiddeld per maand zeven dagen verlof.

Worden Iraakse mannen op straat aangehouden, dan is door middel van de militaire documenten onmiddellijk door de politie of veiligheidsdiensten vast te stellen of iemand al dan niet aan zijn militaire verplichtingen voldoet dan wel heeft voldaan.

Dienstplichtontduiking en desertie

Dienstplichtontduiking en desertie komen in Centraal-Irak naar verhouding veel voor. Vanaf 1981 gold voor personen die tijdens de oorlog met Iran deserteerden of de dienstplicht ontdoken, de doodstraf.³¹¹ In 1984 werd bepaald dat de doodstraf zou gelden voor alle deserteurs.³¹² Amnestieregelingen werden ingesteld in 1985, 1988 en 1990.³¹³ In 1994 werd een beperkte en geclausuleerde amnestieregeling van kracht³¹⁴, die echter geenszins betekende dat alle personen die hierop aanspraak wilden maken ook van vervolging gevrijwaard waren.³¹⁵ Vanaf 1994 tot 1996 werd bij dienstplichtontduikers en deserteurs in de regel amputatie van een oor en brandmerking van het voorhoofd als straf toegepast. Bij herhaling van het vergrijp werd het andere oor geamputeerd.³¹⁶ In augustus 1996 werden lijfstraffen voor deserteurs per decreet afgeschaft.³¹⁷ Ook in 2000 zou een mede op dienstplichtontduikers gerichte, presidentieel amnestiedecreet zijn uitgevaardigd.³¹⁸

Sinds 1996 lijken amputatie en brandmerking niet meer te worden toegepast en krijgen deserteurs en ontduikers die worden gearresteerd veelal lichte straffen, niet meer dan enkele maanden detentie - ook indien sprake is van recidive.³¹⁹ Deserteurs en ontduikers die zich vrijwillig bij de autoriteiten aangeven, zouden

³¹¹ Volgens RCC-decreet 1140 van 26 augustus 1981.

³¹² RCC-decreet 1370 van 13 december 1983, van kracht geworden op 2 januari 1984.

³¹³ Met de RCC-resoluties No. 209 van 18 februari 1985, No. 60 van 1 februari 1988, No. 164 van 16 april 1990 en No. 188 van 7 mei 1990.

³¹⁴ RCC-decreet 385 van 16 april 1994.

³¹⁵ Volgens rapporten van Amnesty International Duitsland van 28/29 augustus 1995; Rapport Deutsches Orient Institut d.d. 30 mei 1995.

³¹⁶ Volgens RCC-decreet 115 van 25 augustus 1994, in werking getreden op 5 september van dat jaar. Overigens geldt volgens de tekst van het decreet dezelfde straf voor degenen die deserteurs of dienstplichtontduikers verborgen houden of een onderduikplaats bieden.

³¹⁷ Bericht über die asyl- und abschiebungsrelevante Lage in der Republik Irak, Auswärtiges Amt, 17 april 1998. Het betreft hier RCC-decreet 81, d.d. 5 augustus 1996, waarmee decreet 115 van 1994 deels werd opgeheven.

³¹⁸ Zie paragraaf 3.2.4.

³¹⁹ Dit ondanks decreet 115 van de RCC van 25 augustus 1994 dat inhoudt dat voor recidiverende dienstweigeraars de doodstraf geldt.

momenteel over het algemeen niet worden bestraft. Het kan echter niet worden uitgesloten dat recidiverende deserteurs de doodstraf opgelegd krijgen, bijvoorbeeld als het regime de noodzaak ziet tot het stellen van een voorbeeld om anderen van eventuele desertie te weerhouden.³²⁰

Bij dienstplichtontduiking of desertie voert de militaire veiligheidsdienst (Al Amn Al Askariyya) een onderzoek uit. Afkomst uit anti-regeringsgezinde kringen kan leiden tot strafverzwaring. Gekeken wordt naar de politieke herkomst van de deserteur en niet zozeer naar de etnische, religieuze, maatschappelijke achtergrond. De strafmaat kan – indien iemand daadwerkelijk van anti-regeringsgezinde opvattingen en/of gedrag wordt verdacht – zeer zwaar uitvallen. Langdurige detentie (met bijbehorend risico van marteling) en zelfs de doodstraf kunnen niet worden uitgesloten.

Deserteurs en dienstweigeraars lopen het risico bij de vele controles op identiteitspapieren tegen de lamp te lopen. Ook kunnen zij op hun woonadres of elders worden gezocht door de mukhtar³²¹. Huishoudens waarin een deserteur of ontduiker zich schuil houdt, lopen het risico bij de rantsoenering te worden gekort. In Iran verblijven nog 4.700 door de Iraanse autoriteiten op vrije voeten gestelde Iraakse ex-krijgsgevangenen. Een deel hiervan betreft deserteurs. Zij willen niet terug naar Centraal-Irak uit angst voor vervolging door het regime van Saddam.

Een drietal gevluchte Iraakse officieren verklaarde in april 2002 dat het lage en onregelmatig betaalde loon, de angst voor bombardementen en de zuiveringen in het leger het aantal deserties flink omhoog heeft gejaagd. Ondanks de angst voor represailles zou ruim een kwart van het leger zijn post verlaten hebben³²². Het Iraakse directoraat voor Mobilisatie en Bevolking meldde in een in maart 2002 gepubliceerd rapport dat maar liefst 40% van de dienstplichtigen gedeserteerd zou zijn dan wel dienst zou hebben geweigerd.³²³

3.4.6 Vrouwen

Vrouwen en mannen zijn bij wet gelijkwaardig. Zowel vrouwen als mannen worden vanaf achttien jaar als meerderjarig en juridisch handelingsbekwaam beschouwd.

³²⁰ Naar verluidt hebben de militaire autoriteiten in Centraal-Irak een tekort aan voedsel, kleding, schoeisel en andere voorzieningen voor dienstplichtigen. Het groot aantal deserteurs en dienstplichtontduikers voorkomt dat dit tekort nog schrijnender wordt.

³²¹ Voor uitleg over de mukhtar zie subparagraaf 2.1.3.

³²² ANP, 11 april 2002.

³²³ Tariq al-Sha'ab, 7 mei 2002.

Hoewel de islam sinds 1968 staatsgodsdienst is, is Irak een seculiere staat. Er bestaat wetgeving die vrouwen beschermt tegen uitbuiting op het werk en tegen seksueel misbruik. Ook hebben vrouwen wettelijk dezelfde rechten als mannen op het gebied van echtscheiding, landbezit, belasting en het stemrecht. Vrouwen mogen voorts toetreden tot de strijdkrachten (Fedayeen Saddam en het Volksleger) en de politie. Het is echter niet zeker in hoeverre de beschermende wetgeving in de praktijk wordt nageleefd. Bovendien bestaan er wetten die de positie van vrouwen juist beperken.³²⁴ Een recent voorbeeld is de in 2001 aangenomen resolutie die volledige bescherming biedt aan degene die zijn vrouw of familielid ter dood brengt vanwege schending van de familie-eer.

Wettelijk bestaan er geen gedrags- en/of kledingvoorschriften voor vrouwen. Hoewel zij zich kunnen kleden naar eigen wens, kleden vrouwen zich vaak volgens islamitische richtlijnen onder sociale druk van de omgeving. Dit is vooral zichtbaar in het sjiitische zuiden van Irak, maar ook in de armere (veelal – doch niet noodzakelijk - sjiitische) wijken van Bagdad en op het Iraakse platteland waar de meeste vrouwen gesluierd zijn. In christelijke wijken of liberalere omgeving zijn vrouwen vaak westers gekleed. Overigens geeft de wijze waarop men zich kleedt niet noodzakelijkerwijs de mate van emancipatie aan.

Huwelijk en echtscheiding

Vanaf achttienjarige leeftijd kan een vrouw in het huwelijk treden. Zij heeft hiertoe geen ouderlijke toestemming nodig. Het is mogelijk op jongere leeftijd dan achttien jaar, doch ouder dan vijftien jaar, in het huwelijk te treden. Hiertoe is toestemming van de vader of de wettelijke voogd van de vrouw vereist. Bij het opmaken van de huwelijksakte dienen, naast de gehuwden, twee getuigen aanwezig te zijn. Deze dienen de akte te ondertekenen. De meeste huwelijken in Centraal-Irak, binnen alle religies, zijn gearrangeerd. Onttrekking aan dit cultuurpatroon is buitengewoon moeilijk.

Formeel is het mogelijk voor vrouwen – onder bepaalde omstandigheden - zelfstandig een aanvraag tot echtscheiding in te dienen. Zo kunnen sinds augustus 2001 vrouwen scheiden van hun echtgenoot, indien deze langer dan 3 jaar onafgebroken in het buitenland woonachtig is. Een vrouw kan scheiden van haar man als deze meer dan 4 jaar als vermist wordt beschouwd.³²⁵ In de praktijk is het echter doorgaans de man die het besluit tot ontbinding van het huwelijk neemt. Gescheiden vrouwen ondervinden in het algemeen grote problemen een nieuwe partner te vinden en lopen het risico door echtscheiding in een sociaal isolement te geraken.

³²⁴ Bijvoorbeeld art. 128, 130, 132 van het Iraakse Wetboek van Strafrecht, 1969.

³²⁵ Al-Sharq al-Awsat, 26 augustus 2001.

Maatschappelijke positie

De Centraal-Iraakse regering heeft de emancipatie van vrouwen in de eerste jaren na de Baath-revolutie (1968) actief gesteund, hetgeen opmerkelijk is gezien het patriarchale karakter in de Arabische wereld. Zeker in vergelijking met de situatie in naburige streng-islamitische landen als Iran, Koeweit en Saoedi-Arabië genieten vrouwen in Irak een betere positie en meer bewegingsvrijheid. Vrouwen maken ongeveer twintig procent van de beroepsbevolking uit. Krapte op de arbeidsmarkt gedurende de oorlog met Iran versterkte het emancipatieproces. Als gevolg van de oorlog kent Centraal-Irak een relatief groot aantal weduwen. De sociaal-economische verslechtering heeft de vrouwenemancipatie echter teruggedraaid. In vergelijking met mannen verloren vrouwen vaak eerder hun baan. De grotere rol voor islamitische normen en waarden heeft eveneens het proces van emancipatie afgeremd. Vrouwen dienen zich meer en meer te beperken tot een rol binnen het gezin.

Vrouwen kunnen deelnemen aan het Iraakse politieke proces en zijn vertegenwoordigd in hogere posities in de politiek. Zo heeft één vrouw zitting in de achttien leden tellende Regionale Commandoraad. Ook bekleden vrouwen leidinggevende posities op diverse ministeries en overheidsdiensten. Er zijn veel vrouwelijke artsen, hoogleraren, academici, advocaten, rechters, chemici³²⁶ en journalisten. Lidmaatschap van de Baath-partij staat eveneens open voor vrouwen.

Documenten

Vrouwen komen, evenals mannen, in aanmerking voor een zelfstandig reisdocument (nationaal paspoort) indien men meerderjarig (achttien jaar of ouder) is. Elke Iraakse staatsburger komt vanaf zijn/haar geboorte in aanmerking voor een zelfstandige Iraakse identiteitskaart. Deze identiteitskaart is geen reisdocument en is in principe alleen bedoeld voor binnenlands gebruik. Het is niet ongebruikelijk dat volwassenen nog beschikken over een identiteitskaart die zij reeds op jonge leeftijd hadden verkregen.

Tot de leeftijd van 45 jaar dient een Iraakse vrouw voor de aanvraag van een nationaal paspoort schriftelijk toestemming te verkrijgen van haar echtgenoot. Indien zij ongehuwd is behoeft zij de schriftelijke toestemming van haar vader, broer of wettelijke voogd. Zonder deze toestemming zullen de Iraakse autoriteiten de paspoortaanvraag niet in behandeling nemen. Iraakse vrouwen onder de 45 jaar mogen Irak slechts onder begeleiding van een mannelijk familielid uitreizen. Iraakse identiteitsdocumenten – zoals een identiteitskaart – kunnen wel zelfstandig door meerderjarige vrouwen worden aangevraagd.

³²⁶

Het hoofd van het Iraakse wapenprogramma, Riba'a, is een vrouw.

Geweld tegen vrouwen

De bescherming van vrouwen tegen seksueel misbruik is formeel vastgelegd in de Iraakse wetgeving. In de praktijk blijkt deze beschermende wetgeving echter tekort te schieten. De autoriteiten in Centraal-Irak treden niet of nauwelijks op tegen verkrachtingen. Tevens zien veel vrouwen af van aangifte van seksueel misbruik uit angst voor het strenge staatsapparaat en wegens gebrek aan vertrouwen in ambtenaren. Volgens traditionele opvattingen over seksueel verkeer worden vrouwen bovendien vaak zelf verantwoordelijk gehouden voor verkrachting. Bij hoge uitzondering doen vrouwen aangifte van seksueel geweld en zoeken zij bescherming bij de overheid. Voorts heeft het Centraal-Iraakse Ministerie van Justitie begin februari 2002 een nieuwe verordening uitgevaardigd. Volgens deze verordening kunnen vrouwen geen echtscheiding meer aanvragen als zij door hun echtgenoot worden beledigd of fysiek worden mishandeld. Beledigingen en fysieke mishandelingen zouden volgens het Centraal-Iraakse Ministerie van Justitie niet schadelijk zijn voor vrouwen.³²⁷ Deze maatregel ondermijnt de wettelijke bescherming van vrouwen tegen huiselijk geweld en is daarom een verslechtering van de positie van de vrouw in de Centraal-Iraakse samenleving.

Seksueel geweld in huiselijke kring komt voor. Dergelijke zaken spelen zich strikt binnen de gesloten familiesfeer af.³²⁸ Verkrachtingen komen in Centraal-Irak vooral op het platteland voor en minder in de steden. Het is een probleem dat vooral onder de lagere klassen speelt, waarbij, wrang genoeg het slachtoffer vaak door de eigen sociale omgeving wordt bestraft. De directe familie van het slachtoffer tracht vrijwel altijd te voorkomen dat de verkrachting algemeen bekend wordt, zodat de familie niet te schande kan worden gemaakt.

Er zijn geen specifieke instanties van overheidswege of particuliere initiatieven voor vrouwen die zich willen onttrekken aan huiselijk geweld. Indien een vrouw seksueel of anderszins misbruikt wordt door haar echtgenoot kan zij eventueel hulp – bijvoorbeeld in de vorm van tijdelijke opvang - trachten te vinden bij familie. Het aanvragen van een huwelijksontbinding wordt echter in veel Iraakse families als grote schande beschouwd en zal door de naaste omgeving niet vaak als oplossing worden aangeboden. Seksueel geweld binnen het huwelijk is een taboe en wordt niet als probleem onderkend. De rol en wensen van de man op dit gebied zijn toonaangevend. In de Iraakse samenleving wordt weinig rekening gehouden met seksuele problemen van vrouwen. Het is voorts niet gebruikelijk voor families zich in aangelegenheden als huiselijk geweld en seksueel misbruik te mengen. Dit geldt zowel in islamitische als in christelijke kringen.

³²⁷ Al-Sharq al-Awsat, 6 februari 2002, Deze krant baseert zich hierbij op een artikel uit het Iraakse dagblad 'Al-Ittihad'.

³²⁸ US State Department, Iraq Country Report on Human Rights Practices – 2001, Washington, 4 maart 2002.

Vervolging van vrouwen door systematische verkrachtingen van de zijde van de overheid als middel voor vervolging van een bepaalde etnische of politieke groep of als strategie in een gewapend conflict komt in Irak niet voor. Wel komt het voor dat lokale vertegenwoordigers van de autoriteiten (gevangenispersoneel, geheime diensten) zich schuldig maken aan (bedreiging met) verkrachting van vrouwen in bewaring of van vrouwen wier familieleden aldus onder druk worden gezet. De Speciale Rapporteur ontving tevens berichten over seksueel misbruik van vrouwelijke verwanten van gedetineerden in ruil voor het toestaan van een bezoek aan de gevangene.³²⁹ Binnen de Mukhabarat zijn er functionarissen die officieel de functie van verkrachter hebben.

Eerwraak

Binnen de islamitische gemeenschap komt het voor dat vrouwen door mannelijke familieleden vermoord worden vanwege het schenden van de eer. De Iraakse autoriteiten treden hiertegen nauwelijks op c.q. kunnen en/of willen hiertegen geen bescherming bieden. Mannen die vrouwelijke familieleden vermoorden, omdat zij 'immorele daden' gepleegd hebben, worden in de regel ontslagen van strafvervolging. Onder dergelijke daden kunnen worden verstaan, afhankelijk van hoe conservatief desbetreffende familie is, het weigeren van een huwelijkspartner, het onderhouden van een buitenechtelijke relatie of een vrijpostig optreden naar andere mannen. Er kan worden gesteld dat de meerderheid van de bevolking het doden van de vrouw om de eer van de familie te redden, goedkeurt. Slechts binnen de intellectuele bovenlaag zal men afwijzend staan tegenover eerwraak.

Overigens wordt ook bij christenen, zeker die op het platteland, veel belang toegekend aan de (familie)eer; ook hier worden deugdzaamheid en scheiding van de seksen voorgestaan. Er is zelfs sprake van een nieuw conservatisme. Echter, in het algemeen zijn christenen liberaler dan hun islamitische landgenoten en zal schending van de eer slechts in incidentele gevallen in eerwraak resulteren. Hier ligt uitstoting van het vrouwelijke familielid meer in de lijn der verwachting.

Prostitutie

In Centraal-Irak bevinden zich geen openbare bordelen, maar prostitutie komt voor, ondanks de strenge straffen (inclusief de doodstraf) die op prostitutie en souteneurschap staan.³³⁰ Gesteld kan worden dat de Iraakse regering streng optreedt tegen prostitutie. De Speciale Rapporteur ontving berichten over

³²⁹ UN Commission on Human Rights, Report of the Special Rapporteur, Andreas Mavrommatis, on the situation of human rights in Iraq, document nr. E/CN.4/2002/44, New York, 15 maart 2002.

³³⁰ RCC-resolutie No. 234 d.d. 27 februari 2002, no 9, vol 45. Doodstraf geldt voor prostitutie en souteneurschap (art 3t/m 6)

executies van vrouwen vanwege prostitutie. Een groter aantal vrouwen zou hiervoor zijn veroordeeld tot een gevangenisstraf van twee tot drie jaar.

Besnijdenis

Besnijdenis (female genital mutilation) komt in Centraal-Irak voorzover bekend niet voor.

3.4.7 Teruggekeerde asielzoekers³³¹

Er bestaat geen volledig overzicht van het lot van teruggekeerde, voormalige asielzoekers. Terugkeer naar Centraal-Irak van personen die eerder asiel hebben aangevraagd in (West-) Europa komt voor. Er zijn gevallen bekend van terugkeer naar Centraal-Irak van voormalige asielzoekers die geen noemenswaardige problemen tijdens de Centraal-Iraakse autoriteiten hebben ondervonden. In deze gevallen kon men zonder noemenswaardige problemen in Bagdad verblijven. In Centraal-Irak spreken dergelijke teruggekeerde, voormalige asielzoekers tamelijk open over hun asielverleden. Personen die in het buitenland een vluchtelingenstatus hebben aangevraagd moeten er bij terugkeer naar Centraal-Irak wel van uitgaan dat zij de aandacht van de autoriteiten op zich vestigen. Deze zullen d.m.v. routineonderzoek willen vaststellen of vermeende ex-asielzoekers en andere personen die langere tijd in het buitenland verblijven, aldaar betrokken zijn geweest bij activiteiten tegen de Iraakse staat, of dat er sprake is van bijvoorbeeld criminele antecedenten of onttrekking aan de dienstplicht. Indien er grond voor verdenking ontbreekt zal de betrokkene ongemoeid worden gelaten. In een aantal gevallen is gebleken dat ex-asielzoekers na een onderzoek door de autoriteiten geen nadere problemen hebben ondervonden in verband met hun asielverleden.

Een asielaanvraag kan volgens de Iraakse wetgeving als oppositie tegen de staat worden aangemerkt.³³² Bovendien stelt het Iraakse wetboek van strafrecht op ‘verspreiding van valse berichtgeving over Irak in het buitenland’ en ‘kritiek of belediging aan het adres van staatsorganen’ zware straffen. Er zijn geen voorbeelden bekend van teruggekeerde ex-asielzoekers die louter vanwege het feit dat zij asiel in het buitenland hebben aangevraagd, zware straffen kregen opgelegd. Er mag van worden uitgegaan dat de autoriteiten deze wetgeving niet strikt naleven. Volgens UNHCR bedraagt het aantal Koerdische en Arabische geregistreerde vluchtelingen dat in de periode van 1994 tot 2001 vanuit Iran naar Irak is teruggekeerd 25.209.³³³

³³¹ Zie ook hoofdstuk 4.

³³² Volgens bepaling 111, hoofdstuk 180 uit het Iraakse Wetboek van Strafrecht van 1969.

³³³ UNHCR, Repatriation of Iraqi Refugees from the Islamic Republic of Iran, Teheran, januari 2001.

3.4.8 Deelnemers aan de intifadah

De aandacht van de Iraakse veiligheidsdiensten voor deelnemers aan de intifadah van 1991 is sindsdien nauwelijks verflauwd. Ook kan niet worden uitgesloten dat inmiddels volwassen kinderen van personen die in 1991 actief waren in de intifadah nu mogen rekenen op de belangstelling van de veiligheidsdiensten. Het is niet ondenkbaar dat zij op enige schaal worden geïntimideerd, gedetineerd of mishandeld.

3.4.9 Homoseksuelen

Voorzover bekend zijn er in Centraal-Irak geen wetten die homoseksuele contacten als zodanig verbieden. Wel zijn er wetten op basis waarvan homoseksualiteit als onzedig, onkuis of oneervol gedrag kan worden bestraft. Ook is bekend dat homoseksuele contacten van volwassenen met minderjarigen met zware gevangenisstraffen worden bestraft. Zo stelt het Iraaks strafrecht homoseksuele verkrachting strafbaar en gelden voor homoseksuele handelingen van volwassenen met personen van veertien jaar en met personen van vijftien tot achttien jaar tien respectievelijk zeven jaar gevangenisstraf.³³⁴ In het algemeen kan worden gesteld dat zolang van aanstootgevend gedrag, seksueel geweld, aanranding, verkrachting e.d. geen sprake is, geen strafrechtelijke vervolging plaatsvindt. Indien een aanklacht wordt ingediend in verband met homoseksuele contacten zal doorgaans niet tot strafrechtelijke vervolging worden overgegaan zonder voldoende getuigenverklaringen.

Vaak wordt gesteld dat de strenge zedenleer van de islam homoseksualiteit afkeurt. In de praktijk vormen homoseksuele contacten in Centraal-Irak echter een maatschappelijk gegeven, ook al vanwege de zeer beperkte mogelijkheden van voorhuwelijks seksueel contact tussen mannen en vrouwen. Homoseksualiteit ontmoet in de Centraal-Iraakse samenleving een zekere ambivalentie: veel Irakezen beschouwen het zonder meer als iets verwerpelijks, anderen accepteren homoseksualiteit als een maatschappelijk verschijnsel, waarop overigens wel een taboe rust. Desondanks komen homoseksuele contacten onder mannen in Centraal-Irak geregeld voor. Dit hoeft evenwel niet te betekenen dat mannen en jongens die onderlinge seksuele contacten hebben per definitie homoseksueel van aard zijn of zichzelf als zodanig beschouwen. Meer dan in West-Europa is er sprake van fysiek contact in het sociale verkeer tussen mannen, zoals dat bijvoorbeeld bij begroetingen plaatsvindt. Mede gezien de beperkte mogelijkheden van voorhuwelijks seksueel contact tussen jongens/mannen enerzijds en meisjes/vrouwen anderzijds, is het voorstelbaar dat hieruit seksuele contacten en misschien ook seksuele relaties tussen mannen en/of oudere jongens onderling voortvloeien. Hierbij komt dat het vanwege de economische crisis in Irak

³³⁴

Artikel 394, Iraakse strafwet.

veelvuldig voorkomt dat huwelijken niet of pas op latere leeftijd worden gesloten, omdat men de voor een huwelijk benodigde middelen niet kan opbrengen.

Problemen die verband houden met homoseksuele contacten of geaardheid worden bij voorkeur binnenshuis gehouden. Vanwege het taboe betekent ruchtbaarheid geven aan homoseksualiteit van iemand gezichtsverlies en aantasting van de familie-eer voor alle familieleden. Of het in de sociale omgeving bekend worden van iemands homoseksuele gedragingen in het algemeen aanleiding geeft tot represailles van de familie, is moeilijk te beoordelen en afhankelijk van de omstandigheden; de verstandhouding binnen de familie, de opleidingsgraad, de woonplaats, de maatschappelijke positie en de persoonlijke opvattingen van de familieleden en hun sociale omgeving kunnen hierbij van belang zijn. Wanneer de familie een bekentenis over homoseksuele geaardheid niet accepteert, is de kans groot dat het betrokken familielid in een maatschappelijk isolement terecht komt als gevolg van bijvoorbeeld verstoting, verachting, bespotting of bedreiging door familie, vrienden of kennissen, maar ook door buurtbewoners en collega's. Indien bekend wordt dat een man zich heeft ingelaten met homoprostitutie kunnen de reacties van naaste verwanten en mogelijk anderen uit de directe sociale omgeving nog feller zijn.

In beginsel zal men bij de autoriteiten bescherming kunnen inroepen tegen eventuele dreigementen van de familie. Men loopt dan wel het risico dat de aandacht van de autoriteiten op de oorzaak van de dreigementen wordt gevestigd. Het kan niet worden uitgesloten dat dit de situatie van de betrokken persoon nog penibeler maakt, al zal dit in een kleine gemeenschap eerder het geval zijn dan bijvoorbeeld in Bagdad. De manier waarop de autoriteiten gevolg geven aan een verzoek om bescherming zal van geval tot geval verschillen en afhangen van tal van factoren.

3.4.10 Familieleden van verdachte personen

Het kan niet worden uitgesloten dat inwoners van Centraal-Irak in problemen met de autoriteiten kunnen geraken door tegen het regime gerichte activiteiten van of ernstige verdenkingen tegen hun familieleden.³³⁵ In geval van reguliere strafrechtelijke vergrijpen is hiervan in de regel geen sprake. Daarentegen zou men in ernstige problemen kunnen geraken indien bijvoorbeeld familieleden in het buitenland verboden politieke activiteiten ontplooien, in Centraal-Irak gedetineerd of om politieke redenen veroordeeld zijn, of als politiek andersdenkend bekend of verdacht staan.³³⁶ Ook spionage en zware economische delicten kunnen aanleiding zijn voor problemen voor familieleden. Baath-leden, militairen met officiersrangen,

³³⁵ Tot in de vierde graad.

³³⁶ UN Commission on Human Rights, Situation on human rights in Iraq, interim report prepared by the Special Rapporteur, Mr. A. Mavrommatis, New York, 14 augustus 2000.

hoge ambtenaren en anderen die een nauwe band met het regime hebben, lopen evenzeer het risico dat zij hierdoor problemen krijgen met de autoriteiten. Met name familieleden van personen die ervan verdacht worden actief te zijn voor oppositiepartijen kunnen worden gearresteerd, vastgezet, mishandeld, gemarteld³³⁷, hun baan verliezen, gekort worden in hun voedselrantsoenen of anderszins in de problemen worden gebracht. Ook vrouwen en kinderen kunnen door dit soort praktijken worden getroffen. Dreiging van verkrachting van familieleden is niet ongewoon. De Speciale Rapporteur ontving berichten dat de Iraakse regering families van in het buitenland verblijvende opposanten onder druk zet. Zo werd de familie van een journalist die buiten Irak op een Arabisch televisiejournaal kritiek had geuit op de Iraakse regering gedwongen op de Iraakse TV kritiek te uiten op deze journalist.³³⁸

Om problemen te voorkomen, zal men het initiatief moeten nemen om zich van deze familieleden te distantiëren en hen te veroordelen. In deze geldt in het algemeen dat alleen personen aan wier loyaliteit niet wordt getwijfeld van problemen met de autoriteiten gevrijwaard blijven. Deze loyaliteit moet vaak worden bewezen.³³⁹

De problemen die men kan ondervinden doordat familieleden bij het regime ongunstig bekend staan - en daarmee de mate van loyaliteit die men moet aantonen - hangen af van de aard van de activiteit of verdenking van deze familieleden en van de verhouding en afstand tot dat familielid.³⁴⁰ Ook de eigen positie speelt uiteraard een rol.³⁴¹ In sommige gevallen overtuigt men familieleden in het buitenland ervan dat zij afzien van oppositionele activiteiten.³⁴² Ambtenaren kunnen wegens verdenkingen tegen familieleden uit hun functie worden gezet.

³³⁷ Ibidem

³³⁸ UN Commission on Human Rights, Report of the Special Rapporteur, Andreas Mavrommatis, on the situation of human rights in Iraq, document nr. E/CN.4/2002/44, New York, 15 maart 2002.

³³⁹ Soms wordt men benaderd door geheime diensten met het verzoek om informant te worden of anderszins met het regime mee te werken. Aldus wordt men verder aan het regime verplicht. Officieren en hoge ambtenaren kunnen zich na verloop van tijd in een zodanig moeilijke positie manoeuvreren dat hun positie onhoudbaar wordt en zij geen andere uitweg zien dan Centraal-Irak te ontvluchten.

³⁴⁰ Zo is het lidmaatschap van een oppositiepartij van vader of broer per definitie ernstiger dan desertie van een neef, zeker als deze elders in het land woont. Personen met een familielid in de eerste graad, die lid is van een politieke oppositiepartij kunnen in ernstige problemen geraken.

³⁴¹ Zo kan een Baath-lidmaatschap van invloed zijn, evenals bijvoorbeeld een betrekking waarbij men in aanraking komt met vertrouwelijke informatie. Dergelijke factoren kunnen zowel een voordeel als een extra risico met zich meebrengen.

³⁴² UN Commission on Human Rights, Situation on human rights in Iraq, interim report prepared by the Special Rapporteur, Mr. A. Mavrommatis, New York, 14 augustus 2000.

3.5 Samenvatting

De mensenrechten in Centraal-Irak worden nog altijd stelselmatig en op grote schaal geschonden. De beginselen van de rechtsstaat worden met voeten getreden door het regime in Bagdad. Constitutionele bepalingen en ratificatie van internationale verdragen hebben in de praktijk geen waarde. Van adequaat toezicht op naleving van mensenrechten is geen sprake.

Vrijheid van meningsuiting en vrijheid van vereniging en vergadering zijn aan veel beperkingen onderhevig. Ten aanzien van godsdienstvrijheid bestaan enkele restricties, maar er is geen sprake van vervolging louter op basis van religie. De vrijheid van vestiging wordt geschonden door deportaties, die vooral in Kirkuk en omgeving plaatsvinden. Ook bestaan beperkingen ten aanzien van reizen naar het buitenland.

Van een eerlijke rechtsgang en rechtseenheid is vaak geen sprake, terwijl op grote schaal willekeurige arrestaties en detenties plaatsvinden. De toestand in de gevangenissen is ronduit slecht. Mishandeling, foltering, verdwijningen, buitengerechtelijke executies en moorden komen in groten getale voor. De doodstraf kan bij een aanzienlijk aantal delicten worden uitgesproken.

Er is in het algemeen geen sprake van vervolging van leden van etnische minderheden louter op basis van hun etniciteit, al werden Fayli-Koerden en etnische Perzen in het verleden op grond van etnische en historische banden met Iran naar dat land uitgewezen.³⁴³ Familieleden van personen tegen wie verdenkingen van politieke aard bestaan, kunnen het slachtoffer worden van vervolging.

³⁴³

Zie verder het algemeen ambtsbericht Fayli-Koerden en Irakezen van Iraanse afkomst van 3 oktober 2001.

4 Migratie

4.1 Migratiestromen en -motieven

Volgens schattingen van westerse en Arabische waarnemers zouden sinds 1990/1991 tenminste twee miljoen en wellicht zelfs drie miljoen Irakezen hun land van herkomst hebben verlaten. Het grootste deel hiervan is naar Iran uitgeweken. In Jordanië verblijven naar schatting circa 250.000 tot 300.000 Irakezen. In Syrië bevinden zich tussen de 30.000 en 40.000 Irakezen en ook in Turkije komen aanzienlijke aantallen Irakezen voor.

De repressie door het regime van Saddam Hoessein, de slechte sociaal-economische omstandigheden en het ontbreken van uitzicht op een oplossing voor de algehele malaise die in het na-oorlogse Centraal-Irak is ontstaan heeft veel bewoners van Centraal-Irak ertoe gebracht hun heil elders te zoeken. Vooral mensen die in het verleden eens zijn ondervraagd door veiligheidsdiensten, of onder druk zijn gezet of zijn gewaarschuwd door de autoriteiten, hebben niet de zekerheid hiervan in de toekomst verschoond te blijven. Sociaal-economische redenen zetten daarbij ook velen aan het land te verlaten.³⁴⁴ Door de politieke en economische omstandigheden kunnen zij zich in Centraal-Irak vaak niet ontplooiën.

Naar verhouding veel leden van de middenklasse zien zich genoodzaakt hun heil in het buitenland te zoeken. Maar ook anderen vertrekken vanwege de moeilijke omstandigheden in Centraal-Irak naar het buitenland. Zij die bijvoorbeeld geen deel uitmaken van het hogere Baath-establishment kunnen zich vanwege de economische malaise steeds moeilijker staande houden en kiezen ervoor naar het buitenland uit te wijken. Uiteraard kan hierbij ook de dreiging van repressie door het regime een belangrijke rol spelen. Een deel van de christelijke minderheid vreest een islamisering van de maatschappij naar Iraans of Saoedisch model. Vooral jonge christelijke mannen willen daarom emigreren. Velen proberen met financiële steun van hun familie het land te verlaten; het komt voor dat jonge mannen eerst trouwen en vanuit het buitenland trachten gezinshereniging te arrangeren.

Daarnaast trachten criminelen door naar het buitenland uit te wijken te ontkomen aan politie, justitie en geheime diensten. Het kan personen betreffen die betrokken zijn geweest bij bijvoorbeeld oplichting, corruptie en gewelddadige roofovervallen. Hiervan zijn voorbeelden bekend. Ook onttrekking aan de dienstplicht speelt vaak een rol bij jonge mannen die Centraal-Irak verlaten. Ten

³⁴⁴

Terwijl de mensenrechtensituatie al sinds jaar en dag slecht is, kan pas gesproken worden van een grote stroom ontheemden en vluchtelingen na instelling van de economische sancties tegen Irak in 1990.

slotte zijn er Iraakse agenten die naar het buitenland uitwijken om er als asielzoeker in dienst van de Iraakse geheime diensten inlichtingenwerk en andere activiteiten te verrichten.

Men is vaak bereid alle bezittingen te verkopen om een reis naar het buitenland te kunnen bekostigen. Echter, in een aantal gevallen houdt men woning en andere bezittingen aan, omdat men op termijn weer naar Irak wenst terug te keren. Dit kan bijvoorbeeld gebeuren na verkrijging van een westers paspoort, of indien men over financiële middelen beschikt, of indien de politieke en/of economische situatie zich wijzigt.

Het komt voor dat personen aan wie in het westen asiel werd verleend, (kort) na verkrijging van de nationaliteit van het land van asielverlening op hun nieuwe paspoort terugkeren naar Centraal-Irak. Er zijn gevallen bekend van terugkeer naar Centraal-Irak van voormalige asielzoekers die geen noemenswaardige problemen tijdens de Centraal-Iraakse autoriteiten hebben ondervonden.

Er bestaan geen terug- en overname overeenkomsten tussen Nederland en een ander land voor personen afkomstig uit Centraal-Irak.

Zie voor vrijwillige terugkeer van uitgeprocedeerde, afgewezen asielzoekers afkomstig uit Centraal-Irak naar Noord-Irak het (tussentijds) algemeen ambtsbericht Noord-Irak: terugkeer van 9 april 2002.

4.2 Opvang van binnenlands ontheemden

Personenverkeer van Centraal-Irak naar Noord-Irak is mogelijk. Onder meer slachtoffers van de deportatiepolitiek, Koerden, Turkmenen en Assyriërs zijn uitgeweken van Centraal-Irak naar Noord-Irak. Bepaalde personen kunnen desondanks overal in de door PUK en KDP gecontroleerde regio's gevaar lopen zonder dat KDP of PUK in staat of bereid is daadwerkelijke bescherming te verlenen. Ook Arabieren afkomstig uit Centraal-Irak komen naar Noord-Irak. In de praktijk is gebleken dat zij over het algemeen Noord-Irak niet als einddoel hebben, maar na enkele weken of maanden doorreizen naar het buitenland. Overigens hebben de de facto Koerdische autoriteiten bezwaar tegen vrijwillige terugkeer van uitgeprocedeerde, afgewezen asielzoekers afkomstig uit Centraal-Irak naar Noord-Irak.³⁴⁵

Personen die moeten vrezen voor vervolging door de autoriteiten in Centraal-Irak hebben geen mogelijkheid zich aan deze vervolging te onttrekken door vestiging elders in Centraal-Irak. Voor een zeer beperkte groep personen geldt dat zij zich

³⁴⁵

Zie verder het algemeen ambtsbericht Noord-Irak van oktober 2002.

tot op zekere hoogte aan vervolging kunnen onttrekken door zich onder moeilijke omstandigheden schuil te houden in delen van de zuidelijke moerasgebieden. Het aantal personen dat ter plekke goed bekend is en daadwerkelijk in staat moet worden geacht tot een dergelijke schuilhouding is evenwel relatief klein. Gezien de risico's en de beperkte bewegingsvrijheid kan er geenszins van een daadwerkelijke vestigingsmogelijkheid worden gesproken.

4.3 Minderjarigen

In Centraal-Irak wordt men vanaf 18-jarige leeftijd meerderjarig. Vanaf de leeftijd van 18 jaar wordt men als handelingsbekwaam beschouwd.

Officieel geldt de leerplicht tot het vijftiende levensjaar. De economische en sociale crisis waarin Irak sinds 1990/1991 verkeert, heeft er echter toe geleid dat op de handhaving van de leerplicht niet meer actief wordt toegezien. Het eens vermaarde Iraakse onderwijs (vóór 1990/1991 had Irak het hoogste onderwijspeil in de gehele Arabische wereld) is er slecht aan toe. Volgens UNICEF is vijftig procent van de schoolgebouwen in Centraal-Irak niet langer geschikt voor gebruik. Er is ook een groot gebrek aan schoolboeken en meubilair. Het curriculum is sinds 1990 niet meer geactualiseerd. Onderwijzers verdienen slechts tussen de 6500 en 1200 Iraakse dinar (drie à vijf €) per maand, hetgeen ontoereikend is voor het levensonderhoud. Docenten zijn derhalve nauwelijks gemotiveerd en verlaten op grote schaal het onderwijs. Ongeveer een kwart van de schoolgaande kinderen in de leeftijd van zes tot vijftien jaar volgt, aldus UNICEF, geen onderwijs meer omdat zij hun ouders moeten bijstaan in hun pogingen inkomen te verwerven. Op schoolverzuim staan geen sancties meer. Veel scholen, vooral op het platteland, zijn bovendien gesloten.³⁴⁶ Privé-scholen zijn in Centraal-Irak verboden.³⁴⁷ Het is voor welvarende burgers dus niet mogelijk hun kinderen aan het dalende onderwijspeil te onttrekken door hen naar kwalitatief betere privé-scholen te sturen.

Als minderjarige komt men in Irak in principe niet in aanmerking voor een zelfstandig reisdocument. Doorgaans worden minderjarigen bijgeschreven in het paspoort van één of beide ouders, meestal - doch niet noodzakelijkerwijs - in het paspoort van de vader. Echter, bij uitzondering kunnen kinderen beneden de leeftijd van achttien jaar van een zelfstandig paspoort worden voorzien. In de paspoortwet van 1999³⁴⁸ is opgenomen dat kinderen in de leeftijd van vijftien jaar

³⁴⁶ UNICEF Humanitarian Action. Iraq. Donor update, 11 november 2001.
<http://www.unicef.org/emerg> en <http://www.reliefweb.int>

³⁴⁷ Een uitzondering hierop is de Bagdad International School, waar zowel buitenlandse als Iraakse kinderen Engelstalig onderwijs volgen.

³⁴⁸ Wet 32, resolutie 191 van 12 oktober 1999 van de Revolutionaire Commandoraad, afgekondigd in de '*Alwaaqai Aliraqiya*', nummer 1, volume 43, 5 januari 2000.

of jonger in het bezit kunnen worden gesteld van een zelfstandig paspoort indien de ouders daartoe een met redenen omkleed schriftelijk verzoek indienen bij de bevoegde autoriteiten. Specifieke voorwaarde hierbij is wel dat het kind reeds stond bijgeschreven in het paspoort van één of beide ouders en derhalve al eerder buiten Irak had gereisd.

Elke Iraakse staatsburger komt vanaf zijn/haar geboorte in aanmerking voor een zelfstandige Iraakse identiteitskaart. Een identiteitskaart is géén reisdocument en is in principe slechts geschikt voor binnenlands gebruik. Het is niet ongebruikelijk dat volwassenen nog in het bezit zijn van een identiteitskaart die op zeer jeugdige leeftijd is afgegeven.

Een minderjarige kan niet zelfstandig een reis- en/of identiteitsdocument aanvragen. Vanaf 18 jaar – wanneer men handelingsbekwaam wordt geacht - kan men zelfstandig een reis- en/of identiteitsdocument aanvragen. Voor minderjarigen dient een dergelijk document door (één van) beide ouders te worden aangevraagd.

Als 16- of 17-jarige mag men slechts in het huwelijk treden na uitdrukkelijke toestemming van de vader of de wettelijke voogd. Het Iraakse leger accepteert geen 16- of 17- jarigen, ongeacht de noodzaak van extra manschappen. Ook in sociaal-cultureel opzicht wordt men in Centraal-Irak op 16- en 17-jarige leeftijd in principe niet als zelfstandig beschouwd. Irak is nog altijd een aanzienlijk tribaal georiënteerde samenleving waarbinnen een sterke hiërarchie geldt. Hoe jonger men is, hoe minder aanzien en invloed men geniet. Jongeren van 16 en 17 jaar worden in de Iraakse samenleving - mede vanwege de tribale invloed - dan ook niet als zelfstandig beschouwd.

Door de verslechterende levensomstandigheden in Irak treden minderjarigen op steeds jongere leeftijd toe tot het arbeidsproces. Sommige minderjarigen zijn kostwinner. Ook zijn zij als gevolg van harde leefomstandigheden op sociaal vlak weerbaarder dan leeftijdsgenoten in meer welvarende landen. Dit lijkt een toenemende verzelfstandiging van minderjarigen te impliceren. Dit komt echter niet tot uitdrukking in regelgeving en wordt evenmin weerspiegeld in concrete veranderingen van sociaal-culturele opvattingen.

In het geval van overlijden van beide ouders worden minderjarigen doorgaans opgevangen door familieleden. In Irak zijn familiebanden sterk en families zijn getalsmatig omvangrijk. Grote gezinnen zijn gebruikelijk en er zijn voldoende volwassen familieleden die opvang kunnen garanderen. Opname door de familie levert in de praktijk weinig problemen op. Deze familieleden kunnen eventueel via de islamitische shari'a rechtbank (indien het moslims betreft) of het Ministerie van Sociale Zaken (indien het christenen betreft) voogdijschap over deze kinderen

verwerven. De opname van andermans kinderen is aan strikte regelgeving onderhevig.³⁴⁹ Met voogdijschap wordt overigens geen adoptie bedoeld. Dit laatste is niet mogelijk in Irak. Het is sociaal niet acceptabel om minderjarige familieleden waarvan de ouders zijn overleden aan hun lot over te laten. Dit geldt voor alle etnische en/of religieuze bevolkingsgroepen in Irak. Minderjarige weeskinderen zullen in het algemeen worden opgevangen door familieleden.

Mochten er geen familieleden (meer) aanwezig zijn, dan ligt opvang in een weeshuis voor de hand. Het aantal zwerfkinderen in Irak is beperkt. De autoriteiten streven er actief naar rondzwervende kinderen van opvang te voorzien.³⁵⁰ In Centraal-Irak bestaan in de meeste provincies opvangtehuizen voor minderjarigen. Het betreft hier openbare voorzieningen die vóór het in werking treden van de sancties volledig door de Iraakse overheid werden gesubsidieerd. Tegenwoordig kunnen de instellingen, mede door giften van buitenaf, in hun eigen onderhoud voorzien. De voorzieningen vallen onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie van Arbeid en Sociale Zaken. Registratie is kosteloos. Van ouders of naaste familie wordt geen financiële bijdrage gevraagd. De kosten van opvang worden door de Iraakse overheid gedragen. In de tehuizen zitten voornamelijk kinderen van wie één of beide ouders zijn overleden, van wie de ouders zijn gescheiden of die te vondeling zijn gelegd. Er wordt bij toelating geen onderscheid gemaakt naar religie of etnische afkomst. Over het algemeen verblijven kinderen tot aan hun 18e jaar in een tehuis. De algemene leefomstandigheden in weeshuizen zijn – mede gezien de slechte situatie waarin Irak zich thans bevindt – weinig rooskleurig.

Ondanks het bovenstaande bestaat de indruk dat het aantal zwerfkinderen in Centraal-Irak toeneemt. Veel ouders kunnen de zorg voor hun kinderen niet langer dragen door de sociaal-economische malaise.

³⁴⁹ Voorwaarden voor opname zijn onder meer de volgende. Het gehuwde echtpaar dient bij de rechtbank een schriftelijk verzoek in om een kind te mogen opnemen. Het paar dient de Iraakse nationaliteit te bezitten en financieel in een goede positie te verkeren. Gedurende de eerste zes maanden beoordeelt een sociaal werker het nieuwe gezinsleven van het kind waarna de rechtbank beslist over de toewijzing. De pleegouders zijn verplicht om tot aan het huwelijk danwel tot aan het bereiken van de financiële zelfstandigheid van het kind voor het kind te zorgen. Het kind deelt slechts voor een beperkt deel mee in het erfrecht. Het kind ontvangt nimmer de naam van de nieuwe familie. De rechtbank wijst kinderen zonder familienaam een naam toe. Kinderen die reeds in het bezit zijn van een familienaam, behouden die naam. Kinderen zonder familienaam, waarvan de biologische herkomst niet kan worden vastgesteld, worden geregistreerd als moslim.

³⁵⁰ Resolutie no. 173, 21 juli 2001, zoals gepubliceerd in Al-Waqa'i al-'Iraqiyya, no 48, vol 45, 28 november 2001.

De Franse NGO Enfants du Monde ondersteunt, in zeer nauwe samenwerking met de Iraakse autoriteiten, een aantal weeshuizen in Centraal-Irak. Deze weeshuizen staan onder beheer van het Ministerie van Sociale Zaken.

4.4 Activiteiten van internationale organisaties

De volgende VN-instellingen zijn in Centraal-Irak actief: FAO, OCHA, UNDP, UNICEF, UNHCS/Habitat, UNHCR, UNESCO, UNOCHI, WFP, WHO. Daarnaast is er de UN Iraq-Kuwait Observation Mission gevestigd. Van genoemde organisaties houden OCHA, UNDP, UNHCS, UNHCR, UNICEF³⁵¹, WFP en WHO zich specifiek bezig met humanitaire aangelegenheden.

De VN opereren in een lastige omgeving: de autoriteiten zijn niet bijster gesteld op op de aanwezigheid van de VN in Irak. Bagdad is van mening dat de VN-sancties debet zijn aan alle humanitaire problemen in het land. Zodra de sancties worden opgeheven zal Bagdad naar eigen zeggen in staat zijn alle problemen snel en efficiënt op te lossen. De aanwezigheid van de VN is in de visie van de Centraal-Iraakse autoriteiten dan ook tijdelijk. Het feit dat het Olie-voor-Voedsel programma (zie 2.2) telkens met zes maanden verlengd dient te worden, onderstreept dit tijdelijke karakter. Concreet heeft dit tot gevolg dat Bagdad de VN-instellingen via allerlei restricties belemmert om aan lange termijn planning te doen.

UNHCR houdt zich in Centraal-Irak bezig met opvang en eventuele hervestiging van Turkse, Iraanse en Palestijnse vluchtelingen (Koerden en Iraanse Arabieren, de Ahwazi's).³⁵² De organisatie is verder nauw betrokken bij de implementatie van de terugkeervereenkomst van 21 maart 2001 tussen Iran en Irak die betrekking heeft op de vrijwillige terugkeer van Iraanse vluchtelingen uit Irak en Iraakse vluchtelingen uit Iran³⁵³.

In augustus 2002 bracht UNHCR naar voren dat terugkeer van afgewezen Iraakse asielzoekers naar Centraal-Irak slechts op vrijwillige basis mogelijk is, aangezien gedwongen terugkeer, vooral vanuit westerse landen, zou kunnen leiden tot arrestatie, detentie en mogelijk vernederende en onmenselijke bejegening. UNHCR beveelt op grond hiervan aan om uitgeprocedeerde, afgewezen Iraakse

³⁵¹ Zie voor activiteiten: UNICEF IRAQ, Donor Funding Digest, UNICEF Programmes Iraq 2002; UNICEF Humanitarian Action Iraq, donor update 11 november 2001; UNICEF in Iraq, mei 2001.

³⁵² Vluchtelingenkampen in Centraal-Irak zijn onder meer gevestigd in de buurt van Ramadi, 50 km ten westen van Bagdad (Al Tash-kamp) en 120 km ten zuiden van Mosul (Makhmour-kamp). Voorts wonen vluchtelingen in zogeheten 'free settlements' in de provincies Misan en Wasit in Zuid-Irak.

³⁵³ Zie ook UNHCR Genève, Global Appeal 2002, p 134-137.

asielzoekers niet gedwongen terug te sturen naar Centraal-Irak.³⁵⁴ Tevens werd in augustus 2002 door UNHCR bezwaar gemaakt tegen het terugsturen van uitgeprocedeerde en afgewezen asielzoekers uit Centraal-Irak naar Noord-Irak, vooral indien deze personen niet beschikken over voldoende banden met Noord-Irak.³⁵⁵

Behalve VN-organisaties is ECHO, de instelling van de Europese Unie voor humanitaire hulp, in Centraal-Irak actief. ECHO richt zich in Centraal-Irak onder meer op gezondheidszorg, water en sanitatie.

Voorts is een beperkt aantal internationale NGO's (INGO's) in Irak werkzaam. Genoemd kunnen worden (onder andere):

- Internationale Comité van het Rode Kruis (ICRC). Het ICRC richt zich op het terugdringen van watergerelateerde ziekten, is betrokken bij de wederopbouw van gezondheidscentra, heeft een programma ten behoeve van oorlogsinvaliden en is actief op het gebied van repatriëring van Iraakse en Iraanse krijgsgevangenen.
- Internationale Federatie van de Rode Kruis- en Rode Halve Maanverenigingen. Deze richt zich in geheel Irak onder andere op steun in de vorm van voedsel, medicijnen en onderwijs. Het Nederlandse, Zweedse, Britse en Duitse Rode Kruis zijn bij dit programma betrokken. De Iraakse Rode Halve Maan is hierbij de uitvoerende instantie.
- Care International (Brits). Care voert onder meer een bijvoedingsprogramma uit in ziekenhuizen en heeft projecten op het gebied van water en sanitatie, basisgezondheidszorg, wederopbouw van scholen. Care heeft als enige INGO een omvangrijk rehabilitatieproject in Zuid-Irak ten behoeve van de aldaar verblijvende ontheemden.
- Premier Urgence
- Un Ponte per Bagdad (Italiaans);
- Enfants du Monde (Frans). Deze NGO ondersteunt, in zeer nauwe samenwerking met de Iraakse autoriteiten, een aantal weeshuizen in Centraal-Irak. Enfants du Monde is onder meer verantwoordelijk voor het onderhoud van de gebouwen, het aanleveren van meubilair, het opleiden van het personeel (vooral op het gebied van kindercare en hygiëne) en de verspreiding van voedselpakketten. Verder richt deze NGO zich op gedetineerde kinderen, gehandicapte kinderen en het vervoer voor schoolkinderen op het platteland.

³⁵⁴ Zie ook: Note on the inquiries made by the Danish Refugee Council, prepared by UNHCR HQ, januari 2002.

³⁵⁵ UNHCR gaf in juni 1999 te kennen geen bezwaar te hebben tegen terugkeer van Centraal-Iraakse asielzoekers naar Noord-Irak voor wie na een zorgvuldige procedure vast is komen te staan dat zij niet in aanmerking hoeven te komen voor internationale bescherming en die over voldoende banden met Noord-Irak beschikken. Zie voor de volledige tekst: Note on Iraqi Asylum-seekers regarding the Applicability of Internal Relocation Alternative and the Question of Return of Rejected Cases, UNHCR, Genève, 14 juni 1999.

- De NGCO Médecins du Monde richt zich op een ziekenhuisproject in Basra. De Duitse NGO Architects of People in Need (APN) is eveneens actief in Centraal-Irak.

De meeste INGO's richten zich op de humanitaire situatie en zijn reeds sinds het midden van de jaren '90 in Irak actief. Redenen voor het relatief lage aantal INGO's zijn onder meer:

- de sceptische houding van de autoriteiten jegens INGO's. Bagdad ziet internationale medewerkers van deze organisaties in feite vaak als spionnen³⁵⁶;
- de werkomstandigheden van INGO's zijn verre van optimaal, in die zin dat de organisaties voor de uitvoering van hun werk in hoge mate afhankelijk zijn van het Iraakse ministerie van Buitenlandse Zaken en de Federatie van de Rode Halve Maan, waarmee de samenwerking moeizaam verloopt;
- de leefomstandigheden zijn voor internationale medewerkers allesbehalve ideaal. Zij worden streng in de gaten gehouden door de Iraakse geheime diensten.

Resumerend kan worden gesteld dat internationale organisaties aanwezig zijn in Irak. Voorzover die aanwezigheid minder is dan andere landen in soortgelijke omstandigheden, hangt dit niet af van de veiligheidssituatie doch veeleer van de politieke en humanitaire situatie.

4.5 **Beleid andere Europese landen**

In Europa ontvingen Duitsland (17.167), het Verenigd Koninkrijk (8.250), Zweden (6.206), Denemarken (2.689), Oostenrijk (2.113), Nederland (1.329), Zwitserland (1.201) en Noorwegen (1.056) in 2001 de meeste asielzoekers uit Irak.³⁵⁷

Cijfers³⁵⁸ over de totale instroom in Europa tonen aan dat de West-Europese landen in de afgelopen jaren in zeer ongelijke mate te maken hebben gehad met asielzoekers uit Irak. In verhouding tot bovengenoemde landen was in Frankrijk, België, Ierland, Finland en Spanje de instroom van asielzoekers uit Irak aanzienlijk lager (aantallen variërend van 48 tot 368). Gelet op deze situatie wordt hieronder slechts aandacht besteed aan het beleid ten aanzien van Iraakse asielzoekers in de landen waar met name in 2001 het aantal Iraakse asielverzoeken groot was.

³⁵⁶

Dit geldt overigens ook voor medewerkers van de VN, getuige de uitzetting van VN-medewerkers in september 2001, op verdenking van spionage voor de VS en Israël (Reuters, 5 september 2001; ANP, 6 september 2001)

³⁵⁷

Bron: IGC (www.igc-private.ch).

³⁵⁸

In de registratie van het aantal asielzoekers wordt geen verdeling gemaakt tussen asielzoekersafkomstig uit Noord-Irak en asielzoekers afkomstig uit Centraal-Irak.

Denemarken

In 2000 vroegen 2.458 personen uit Irak asiel aan in Denemarken; in 2001 bedroeg het aantal aanvragen 2.689.³⁵⁹

Sinds augustus 1998 beschouwt Denemarken Noord-Irak als een de facto autonoom gebied en een 'safe haven' waarheen de meeste asielzoekers, afgezien van bepaalde individuele gevallen, kunnen terugkeren. Daarnaast acht Denemarken in Noord-Irak een binnenlands vluchtalternatief aanwezig voor bepaalde asielzoekers afkomstig uit Centraal-Irak. Voorwaarde hierbij is onder meer dat betrokkene beschikt over bepaalde banden met Noord-Irak.

Begin 2002 is het Deense beleid ten aanzien van asielverzoeken uit Centraal-Irak aangescherpt. Bij afwijzing van de asielaanvraag wordt de verzoeker aangezegd Denemarken te verlaten. Gedwongen fysieke uitzetting vindt echter niet plaats. De Deense autoriteiten verwijzen ten behoeve van deze beleidswijziging naar een publicatie van UNHCR van januari 2002 waarin wordt gesteld dat vrijwillige terugkeer naar Centraal-Irak van afgewezen asielzoekers mogelijk is.³⁶⁰ Voorts wees een fact finding mission van de Deense immigratiedienst uit maart 2001 uit dat terugzending naar Centraal-Irak in sommige gevallen mogelijk was.

Duitsland

Duitsland ontving 17.167 Iraakse asielzoekers in 2001. Dit betekende een stijging ten opzichte van 2000, toen het aantal asielverzoeken 11.721 betrof. Tot voor kort beschouwde Duitsland Noord-Irak als binnenlands vluchtalternatief voor Centraal-Iraakezen die beschikten over familiebanden, politieke banden of andere banden met Noord-Irak. Thans wordt ook Centraal-Iraakezen die niet over dergelijke banden beschikken Noord-Irak als vluchtalternatief tegengeworpen. Een daling van het aantal aan Iraakse asielzoekers toegekende asielstatussen in de eerste vier maanden van 2002 kan verband houden met deze wijziging.

Vanwege praktische problemen vindt vanuit Duitsland geen gedwongen verwijdering van afgewezen Iraakse asielzoekers naar Irak plaats. Deze situatie leidt er toe dat aan veel afgewezen Iraakse asielzoekers een *Duldung* wordt verleend. De *Duldung* houdt geen verblijfsrecht in maar verleent uitstel van vertrek op basis van wettelijke of feitelijke gronden. De *Duldung* kan op basis van de Duitse vreemdelingenwet in bepaalde gevallen wel leiden tot een verblijfsrecht.

³⁵⁹ Er bestaat een kleine discrepantie tussen de cijfers van de IGC en de Deense immigratiedienst ("Udlændinge Styrelsen"). Volgens de Deense immigratiedienst was het aantal asielverzoeken van personen afkomstig uit Irak in 2000 en 2001 resp. 2.596 en 2.724. www.udlst.dk/Nyheder/ny_praksis.htm

³⁶⁰ Note on the inquiries made by the Danish Refugee Council, prepared by UNHCR HQ, januari 2002.

Verenigd Koninkrijk

In 2001 ontving het Verenigd Koninkrijk 8.250 asielverzoeken uit Irak. Het aantal verzoeken bedroeg in het voorafgaande jaar 7.081. Ten aanzien van asielverzoeken van personen uit Noord-Irak hanteert het Verenigd Koninkrijk sinds medio 2000 het uitgangspunt dat Noord-Irak geldt als 'safe haven'. Voorheen verleende het Verenigd Koninkrijk aan de overgrote meerderheid van Iraakse asielzoekers een *Exceptional Leave to Remain* (ELR).³⁶¹ Thans onderzoekt het Verenigd Koninkrijk de mogelijkheden tot verwijdering van afgewezen asielzoekers naar Noord-Irak.

Zweden

Ook het aantal asielverzoeken van Irakezen in Zweden vertoonde in 2001 een stijging ten opzichte van het jaar daarvoor. Zweden ontving 6206 asielverzoeken in 2001 en 3499 verzoeken in 2000. Sinds april 2000 beschouwt Zweden Noord-Irak formeel als een binnenlands vluchtalternatief. Asielzoekers ten aanzien van wie Zweden heeft beslist dat zij niet in aanmerking komen voor vluchtelingenschap of anderszins voor internationale bescherming kunnen in bepaalde gevallen aanspraak maken op een verblijfsrecht op humanitaire gronden. Terugkeer zal alleen op basis van vrijwilligheid plaatsvinden.

Zwitserland

Het aantal Iraakse asielverzoeken in Zwitserland nam van 918 in 2000 naar 1.201 in 2001 toe. Zwitserland acht in Noord-Irak voor bepaalde asielzoekers uit Centraal-Irak een binnenlands vluchtalternatief aanwezig.

Noorwegen

In 2001 dienden 1.056 Iraakse asielzoekers een asielverzoek in Noorwegen in. Het totaal aantal asielverzoeken bedroeg in Noorwegen in 2000 nog 766. Irakezen afkomstig uit Centraal-Irak die niet in aanmerking komen voor asiel krijgen in principe op humanitaire gronden een voorlopige verblijfstitel. Afgewezen Iraakse asielzoekers worden niet gedwongen verwijderd naar Noord-Irak, wel wordt assistentie verleend bij vrijwillige terugkeer.

4.6 Samenvatting

Door het repressieve regime van Saddam Hoessein én de slechte sociaal-economische omstandigheden als gevolg van de Golfoorlog en de economische sancties zoeken veel bewoners in Centraal-Irak hun heil elders in de hoop op een rooskleuriger bestaan.

Personen die te vrezzen hebben voor vervolging van de autoriteiten kunnen zich hieraan niet onttrekken door vestiging elders in Centraal-Irak. Er bestaat

³⁶¹Degenen die worden erkend als vluchteling ontvangen een *Indefinite Leave to Remain* (ILR).

personenverkeer van Centraal-Irak naar Noord-Irak. Er zijn bepaalde groepen afkomstig uit Centraal-Irak - onder meer slachtoffers van de deportatiepolitiek, Koerden, Turkmenen en Assyriërs - uitgeweken naar Noord-Irak. De KDP en PUK hebben overigens bezwaar tegen vrijwillige terugkeer van uitgeprocedeerde, afgewezen asielzoekers uit Centraal-Irak naar Noord-Irak.³⁶² UNHCR is van mening dat terugkeer van uitgeprocedeerde en afgewezen Iraakse asielzoekers naar Centraal-Irak mogelijk is, mits op vrijwillige basis. Men beveelt aan deze personen niet gedwongen terug te sturen naar Centraal-Irak. UNHCR heeft bezwaar tegen terugkeer van uitgeprocedeerde, afgewezen Centraal-Iraakse asielzoekers naar Noord-Irak, vooral indien die niet over voldoende banden met Noord-Irak beschikken.

De positie van minderjarigen in Centraal-Irak is niet rooskleurig. De na-oorlogse economische malaise heeft het onderwijspeil ernstig doen verslechteren. Veel jongeren treden op vroege leeftijd toe tot het arbeidsproces. Er bevinden zich opvangvoorzieningen voor minderjarigen. Overigens is het gebruikelijk dat alleenstaande minderjarigen in bredere familiekring worden opgenomen.

Diverse internationale organisaties zijn in Centraal-Irak actief, maar vanwege politieke en humanitaire omstandigheden is het aantal NGO's relatief laag.

Nederland behoort tot de tien landen in Europa waar de meeste asielaanvragen afkomstig uit Irak worden gedaan. Een aantal van deze landen beschouwt Noord-Irak als vluchtalternatief voor bepaalde groepen asielzoekers uit Centraal-Irak. Vanuit geen van deze landen vindt gedwongen terugkeer naar Centraal-Irak plaats.

³⁶²

Zie verder het algemeen ambtsbericht Noord-Irak van oktober 2002.

5 Samenvatting

In Centraal-Irak heerst een totalitair bewind onder president Saddam Hoessein, die gesteund wordt door een entourage van volgelingen en getrouwen. De president maakt voor instandhouding van zijn heerschappij gebruik van de Baath-partij en een netwerk van geheime diensten, (para-)militaire organen en stammen. De verhoudingen tussen families, clans en stammen vormen een bepalende factor in de binnenlandse machtsverhoudingen.

Door de Iraakse weigering om met de VN samen te werken - met name op het gebied van ontwapening - en door het sanctieregime verkeert Irak momenteel in een internationaal isolement. Gedurende de verslagperiode, en met name na 11 september 2001, deden voortdurend geruchten de ronde over een op handen zijnde aanval op Irak door de VS. De humanitaire en economische situatie in Centraal-Irak is slecht. De tegenstellingen tussen de in welstand verkerende elite en de deels ondervoede bevolking zijn vaak schrijnend.

De mensenrechten in Centraal-Irak worden stelselmatig en op grote schaal geschonden. Verdwijningen, willekeurige arrestaties, geheime detenties, oneerlijke processen, executies, moorden, foltering, verkrachting, mishandeling, deportaties en wrede, vernederende en onmenselijke straffen komen zeer frequent voor. Ofschoon het risico van vervolging niet voor iedere burger gelijk is, kan een geringe verdenking al aanleiding zijn voor arrestatie en detentie. Ook vele andere vormen van schending van mensenrechten zijn stelselmatig aan de orde.

Verskillende factoren kunnen de mate van risico op vervolging bepalen. Vaak is sprake van een combinatie van factoren. Vooral politieke factoren, maar ook religie, etniciteit, maatschappelijke positie van verdachten en hun familieleden kunnen een rol spelen. Voor alle inwoners van Centraal-Irak gelden talloze restricties. De Iraakse overheid voert over het gehele gebied van Centraal-Irak een strenge, repressieve controle.

In het algemeen kan gesteld worden dat burgers weinig risico lopen op concrete schendingen van hun mensenrechten indien zij zich aan de restricties houden en zich volledig buiten de politiek of andere gevoelige kwesties houden zoals militaire zaken, interventie in de handelsbelangen van de overheid, het onderhouden van contacten met buitenlanders, te actieve religieuze beleving en criminele activiteiten. Zodra men zich echter op politiek terrein begeeft of andere voor het regime gevoelige handelingen verricht loopt men een buitengewoon hoog risico het slachtoffer te worden van schendingen van de mensenrechten. Dit laatste geldt vooral indien men voor de overheid werkzaam is (geweest) of lid is (geweest) van de Iraakse strijdkrachten. Voor personen die als regeringsgezind

worden aangemerkt (voormalige beroepssoldaten inbegrepen) kunnen de gevolgen ernstiger zijn dan voor normale burgers indien deze zich in de ogen van de regering bezighouden met ongeoorloofde politieke activiteiten of anderszins ontoelaatbaar gedrag vertonen. Het is niet mogelijk vervolging te ontlopen door vestiging elders in Centraal-Irak.

De repressie van het regime van president Saddam Hoessein heeft samen met de verslechterende sociaal-economische situatie – een gevolg van de Golfoorlog en de economische sancties – veel Irakezen doen besluiten hun land te verlaten op zoek naar een beter bestaan elders, veelal in het westen. Geschat wordt dat sinds 1990/1991 twee à drie miljoen inwoners Irak hebben verlaten.

Nederland behoort tot het tiental Europese landen waar de meeste asielzoekers afkomstig uit Irak hun aanvraag indienen. Enkele van deze staten zijn van mening dat Noord-Irak een vluchtalternatief biedt voor asielzoekers uit Centraal-Irak. Gedwongen terugkeer naar Centraal-Irak vindt niet plaats.

UNHCR benadrukt dat terugkeer van uitgeprocedeerde en afgewezen asielzoekers naar Centraal-Irak mogelijk is, mits op basis van vrijwilligheid. Gedwongen terugkeer wordt door UNHCR ontraden. UNHCR heeft bezwaar tegen het terugzenden van uitgeprocedeerde, afgewezen Centraal-Iraakse asielzoekers naar Noord-Irak, vooral indien voldoende banden met Noord-Irak ontbreken.

Bijlage 1. Landkaart

Bron: <http://home.achilles.net/~sal/iraqmaps.html>

Deze kaart is ontworpen voor publieksvoorlichting en is geen officieel document.
Aan deze kaart kunnen geen rechten worden ontleend.

Bijlage 2. Literatuurlijst

Naast de in de inleiding genoemde bronnen is gebruik gemaakt van de volgende bronnen en publicaties:

Amnesty International, Commentaar op de brief d.d. 20 november 1998 van de Staatssecretaris van Justitie (TK 19 637 nr. 395) inzake landenbeleid / wijziging vvtv-beleid (Amsterdam, 10 december 1998)

Amnesty International, brief aan de Rechtseenheidskamer (Amsterdam, 9 juni 1999)

Amnesty International, brief aan de Stichting VluchtelingenWerk (Amsterdam, 8 april 1998)

Amnesty International, Comments by Amnesty International on the Action Plan for Iraq, Adopted by the High Level Working Group on Asylum and Migration (September 1999), (Brussel, 1 december 1999)

Amnesty International, Iraq, Victims of Systematic Repression (Londen, november 1999)

Amnesty International, Annual Report 2000 Iraq (Londen, 16 januari 2001)

Amnesty International, Broken bodies, shattered minds – torture and ill-treatment of women (Londen, maart 2001)

Amnesty International, Iraq, Systematic torture of political prisoners (augustus 2001)

Amnesty International, Iraq: Stop the torture (15 augustus 2001)

Amnesty International, Urgent Action (diverse pamfletten)

Boyne, Sean, 'Inside Iraq's security network, part one', in: Jane's Intelligence Review, Londen, 1 juli 1997.

Brits ministerie van Binnenlandse Zaken, Iraq Country Assessment, Country Information Policy Unit (Londen, 3 maart 1999)

Brits ministerie van Binnenlandse Zaken, Iraq Country Assessment, Country Information Policy Unit (Londen, oktober 2000)

Buckley Jorunn J., brief over Mandeeën (Brunswick, 29 november 2000)

Care Irak, Care International (projectinformatie) (Bagdad, september 2000)

Catholic Directory of Iraq (Bagdad, 1999)

Center for Defense Information, website (www.cdi.org)

Churches' Commission for Migrants in Europe, Implementation of Action Plan Iraq (Brussel, 2 december 1999)

CIA – The World Factbook 2000 – Iraq (Washington, 14 december 2000)

Coakley, J.F., The Church of the East since 1914, in Bulletin of the John Rylands University Library of Manchester, Vol. 78 No. 3 (Manchester, 1996)

Courbage, Youssef, Christianity and Islam: Demography in the Middle East, in 'ISIM Newsletter 3/99' (Leiden, 1999)

Courrier International

Dam, N. van, en J. Keulen, De vrede die niet kwam (1998)

Dara, Sabah, The Failys (in: The Kurdish Tribune) (1 september 2000)

Der Fischer Weltalmanach (Frankfurt, 1996)

Deutsches Orient-Institut, brief aan Verwaltungsgericht Oldenburg, betreffende 'Verwaltungsrechtssache der Bundesbeauftragte für Asylangelegenheiten gegen die Bundesrepublik Deutschland' (Hamburg, 30 maart 1999)

Europa Publications Ltd., The Middle East and North Africa, 48th edition (Londen, 2001)

Europese Unie, EU-Actieplan voor Irak nr. 11425/1999 (Bonn/Brussel/Tampere, 16 oktober 1999)

Europese Unie, UNHCR background paper on refugees and asylum seekers from Iraq (Brussel, 9 oktober 2000)

Freedom House, Press Freedom Survey 2000, Iraq Ratings (14 december 2000)

Glaudemans, C., Volken en Stammen, Arabische wereld (Amsterdam, 1975)

Habbi, Joseph, De toekomst van de christenen in Irak en het Midden-Oosten, in Het Christelijke Oosten 48 (1996)

Harenberg Lexikon-Verlag, Harenbergs Weltreport: Länderlexikon 1995/1996 (Dortmund, 1997)

HLWG voor Asiel- en Migratievraagstukken, Ontwerp Actieplan voor Irak (Brussel, 15 september 1999)

Hourani, A., A History of the Arab Peoples (Londen, 1991)

Human Rights Watch, website (www.hrw.org)

Human Rights Watch, World Report 1999 (Londen, 1999)

Human Rights Watch, World Report 2000 (Londen, 2000)

Human Rights Watch, World Report 2001, Human Rights Development in Government-controlled Iraq and in Iraqi Kurdistan, (Londen, 12 december 2000)

Human Rights Watch, World Report 2002 Human Rights Development in Government-controlled Iraq and in Iraqi Kurdistan (Londen, 2002)

ICRC activities: Iraq, website (www.icrc.org)

ICRC, Iraq a decade of sanctions (Genève, december 1999)

ICRC Iraq, Newsbulletin no. 7 (Genève, maart 2000)

ICRC Update no. 99/04 on ICRC activities in Iraq – ICRC survey of surgical hospitals (Genève, 22 april 1999)

ICRC Special Report, Iraq A Decade of Sanctions, ICRC activities on behalf of Iraqi civilians 1999-2000 (Bagdad, december 1999)

ICRC Annual Report 1999 Iraq (Genève, 27 October 2000)

ICRC Delegation in Brussels, ICRC Operations in Iraq, 2001 (Brussel, 1 februari 2001)

IGC Secretariat, Background Paper Iraqis First Draft (Genève, 21 november 2000)

International Institute for Strategic Studies, The Iraqi Opposition, Strategic Comments, Volume 4 (VK, 10 december 1998)

Iraakse Permanente Vertegenwoordiging bij de Verenigde Naties in Genève, website (www.iraqi-mission.org)

Iraakse regering, website (www.iraqi-mission.org)

Iraqi Communist Party, Radhwaniya Camp, Another Human Slaughter House (persbericht) (Arbil, 29 augustus 2000)

Iraqi Communist Party, “Makasib”: Human Slaughter House (persbericht) (Arbil, 30 oktober 2000)

Iraqi Human Rights Society - Branch of Syria, The Human Voice, No.13 (Damascus, december 1998)

Iraqi National Congress (INC), website

Journal of Contemporary History, A Republican Turning Royalist? Saddam Husayn and the Dilemmas of Succession, by Ofra Bengio (Tel Aviv 1999)

Krieken, P. van, Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law, Report No. 27, Apostasy & Asylum (Lund, 1998)

Leezenberg, Dr.M., Universiteit van Amsterdam/Guran Information Center, The Shabak and the Kakais (Amsterdam, 1997)

Mal Allah, Hussain ‘Isa, The Iraqi War Criminals and their Crimes during the Iraqi Occupation of Kuwait (Koeweit, 1998)

Mansfield, P., The Arabs (1991)

Middle East Intelligence Bulletin, Laurie Mulroie, “The United States and the Iraqi National Congress”, april 2001.

Middle East International

Mideast Mirror

Ministry of Justice, The Official Gazette of the Republic of Iraq (Al-Waqa’i al-‘Iraqiyya) (Bagdad)

Minority Rights Group International, World Directory of Minorities (Londen, 1997)

The Organization for the Human Rights of Mandaian Baptists in Iran and Iraq, ‘A short history of the Persecution of the Mandaian Baptists in Iraq and Iran’ (by S. Sam, Chief Organizer/Director) (Almere, 31 juli 1997).

Radio Free Europe / Radio Free Liberty

Republic of Iraq Radio Network

Republic of Iraq Television

Salah-al-Din Kurdistan Satellite TV

Scheffer, D., The Continuing Criminality of Saddam Hussein's Regime (Washington, 27 oktober 1999)

Schweizerisches Bundesamt für Flüchtlinge, Länderinformationsblatt Irak September 1999 (Bern, 28 maart 2000)

Teule, Herman, en Wessels, Anton (red.), Oosterse christenen binnen de wereld van de islam (Kampen, 1997)

The Economist

The Economist Intelligence Unit, EIU-Country Profile Iraq, 2000-01, (Londen, augustus 2000).

The Economist Intelligence Unit, EIU-Country Report Iraq, (Londen, kwartaal-rapportages 1998-2002)

The Official Gazette (Bagdad)

Ulkomaalaisviraston julkaisuja 1, Finse Immigratiedienst, Kurdistan (Helsinki, 5 augustus 1999)

UN Commission on Human Rights, Situation of human rights in Iraq, report submitted by the Special Rapporteur, Mr. M. van der Stoel (Genève, 26 februari 1999)

UN Commission on Human Rights, Situation of human rights in Iraq, interim report submitted by the Special Rapporteur, Mr. M. van der Stoel (Genève 14 oktober 1999)

UN Commission on Human Rights, Situation of human rights in Iraq, interim report prepared by the Special Rapporteur, Mr. A. Mavrommatis (New York, 14 augustus 2000)

UN Commission on Human Rights, Situation of human rights in Iraq, report prepared by the Special Rapporteur, Mr A. Mavrommatis (New York, 16 januari 2001)

UN Commission on Human Rights, Report of the Special Rapporteur, Andreas Mavrommatis, on the situation of human rights in Iraq. E/CN.4/2002/44 (New York, 15 maart 2002)

UN General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly, 55/115, Human Rights situation in Iraq (New York, 20 december 2000)

UN General Assembly, Situation of human rights in Iraq. Note by the Secretary-General (New York, 13 september 2001)

UN Report of the Secretary-General pursuant to Paragraph 6 of Security Council Resolution 1242 (1999) (New York, 19 augustus 1999)

UN Security Council, Introductory statement by Benon V. Sevan, Executive Director of the Iraq Programme at the informal consultations of the Security Council held on 4 December 2000, Report of the Secretary-General pursuant to Paragraph 5 of Security Council Resolution 1302 (2000) of 8 June 2000 (New York, 4 december 2000)

UN Security Council, Report of the Secretary-General pursuant to paragraph 5 of resolution 1302 (2000) (New York, 29 november 2000)

UN Press Release, Introductory Statement, Special Rapporteur on Human Rights Situation in Iraq, New York 25 oktober 2000)

UNDP, Iraq Country Office, 1998 Annual Report

UNHCR Position Paper, Relocating Internally as a Reasonable Alternative to Seeking Asylum - (The so-called 'Internal Flight Alternative' or 'Relocation Principle') (Genève, 3 maart 1999)

UNHCR Protection Report 1999

UNHCR, Measures to address the problem of Iraqi Refugees in the Iraqi neighbouring countries (Genève, juni 1999)

UNHCR, Note on Iraqi Asylum-seekers regarding the Applicability of Internal Relocation Alternative and the Question of Return of Rejected Cases (Genève, 14 juni 1999)

UNHCR, Programme for Iraqi Refugees (Genève, 1999)

UNHCR, Country Profile - Iraq, (Genève, september 1999)

UNHCR Mid-Year Progress Report – Middle East Regional Overview, Funding & Donor relations (Genève, 1999)

UNHCR, Mid-Year 2000 Report

UNHCR, Update on Iraqi Refugees (Genève, juni 1999)

UNHCR Update Repatriation of Iraqi Refugees from the Islamic Republic of Iran, maandrapportages (Teheran, 1998-2001)

UNHCR, Background Paper on Refugees and Asylum Seekers from Iraq, (Genève, juni 2000)

UNHCR Information Bulletin, Location of refugee camps, border exit points for repatriation and refugee impacted areas (Teheran, juli 2000)

UNICEF Iraq, Donor Report for the Netherlands 1/1/1999-31/12/1999 (Bagdad, 1999)

US Department of State, Iraq Country Report on Human Rights Practices for 1999 (Washington, 25 februari 2000)

US Department of State, Iraq Country Report on Human Rights Practices for 2000 (Washington, februari 2001)

US Department of State, Iraq Country Report on Human Rights Practices for 2001 (Washington, 4 maart 2002)

US Department of State, Annual Report on International Religious Freedom : Iraq (Washington, 5 september 2000)

US Department of State, The Case for Justice in Iraq, by David J. Scheffer, Ambassador-at-Large for War Crimes Issues to a Middle East Institute and Iraq Foundation Forum, (Washington, 18 september 2000)

US Department of State, Iraq. International Religious Freedom Report (Washington, oktober 2001)

VluchtelingenWerk, Nota bij de brief van 20 november 1998 van de staatssecretaris van Justitie over het landengebonden asielbeleid en de brief van de staatssecretaris van Justitie, de minister voor Grote Steden- en Integratiebeleid en de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken van 20 november 1998 betreffende de tweede rapportage asielketen (Amsterdam, 7 december 1998)

Vluchtelingen Werk, Bronnenvergelijking Koerden in Irak (Amsterdam, januari 1999)

VluchtelingenWerk, Reactie op beëindiging vvtv-beleid t.a.v. Iraakse asielzoekers

(Amsterdam, 10 juni 1999)

Vries-Smit, de, Z.A., Kroniek: Irak, in *Het Christelijke Oosten* 46 (1994)

Diverse binnenlandse en buitenlandse dagbladen, tijdschriften en persbureaus, waaronder: Agence France Presse, Alif Ba', Al-Sharq al-Awsat, Al-Thawrah, ANP, Tariq al-Sha'ab, Associated Press, Babil, BBC, CNN, Der Spiegel, Deutsche Presse Agentur, Financial Times, Hawlati, Iraqi News Agency, Jerusalem Post, Jordan Times, Kurdistan Observer, NRC Handelsblad, Reuters.

Bijlage 3. Structuur en rangen in de Iraakse strijdkrachten

Een legerkorps kent de volgende indeling:

- *Rai'el* (Peloton)

Een *Rai'el* heeft 10 manschappen.

- *Faseel*

Een *Faseel* bestaat uit drie *Rai'el's* en heeft 30 manschappen.

- *Sariyeh* (Detachment)

Een *Sariyeh* bestaat uit tien *Rai'els* en heeft 100 manschappen.

- *Faodz* (Bataljon)

Een *Faodz* bestaat uit vier *Sariyeh's* en heeft 400 manschappen.

- *Liwa* (Brigade)

Een *Liwa* bestaat uit vier *Faodz's* en heeft 1600 manschappen. Met *Liwa Moudara'a* wordt bedoeld op een artillerie-eenheid. Met *Liwa Mashad* wordt bedoeld op een infanterie-eenheid.

- *Firka* (Divisie)

Een *Firka* telt 6000 manschappen (diverse *Liwa's* en *Faodz's*)

Een legerkorps (*Feilak*) kent meerdere *Faodz*, *Liwa's* en *Firka's*. Een legerkorps telt circa 80.000 manschappen.

Binnen de Iraakse veiligheids- en inlichtingendiensten en het reguliere leger hanteert men binnen het officierkorps onderstaand rangenstelsel, met Nederlands equivalent en rangtekens:

- *Mulazem* (luitenant) - 1 ster
- *Mulazem Awal* (1ste luitenant) - 2 sterren
- *Naqib* (kapitein) - 3 sterren
- *Ra'ed* (majoor) - 1 arend
- *Muqaddem* (luitenant-kolonel) - 1 arend en 1 ster
- *Aqeed* (kolonel) - 1 arend en 2 sterren
- *Ameed* (brigadier-generaal) - 1 arend en 3 sterren
- *Li'wa* (generaal-majoor) - 1 arend en 2 zwaarden
- *Fariq* (luitenant-generaal) - 2 zwaarden, 1 arend en 1 ster
- *Fariq Awal* (generaal) - 2 zwaarden, 2 sterren en 1 arend
- *Mushir* (maarschalk) - 2 laurierbladen en 1 arend

Bijlage 4. Christelijke kerken in Irak

In Centraal-Irak kunnen de volgende christelijke kerken worden onderscheiden³⁶³:

Assyrische kerk (Kerk van het Oosten)

De Kerk van het Oosten is ontstaan in 431, toen een leerstelling die later in Perzië de officiële leer zou worden op het kerkelijk concilie van Efeze werd veroordeeld. Een vaak voor deze groep/kerk gebruikte naam is 'Nestoriaans', naar de bisschop Nestorius, die een belangrijk voorstander van de genoemde leer was. Hun centrum heeft lange tijd net ten oosten van het Oost-Romeinse rijk gelegen. Dit is de reden dat de kerk wordt aangeduid als de Kerk van het Oosten.

In 1968 maakte deze kerk nog een interne scheuring door. De aanleiding ervan was een discussie over welke kalender gebruikt moet worden. Een deel wilde als leidraad voor het kerkelijk jaar de 'westerse' kalender nemen. Deze groep onder leiding van patriarch Mar Dinkha IV, die in Detroit-Chicago en soms in Teheran zetelt, wordt de nieuw-kalenderisten genoemd. De andere groep onder de in Bagdad zetelende patriarch Mar Adday wilde de klassieke kalender handhaven. Zij worden oud-kalenderisten genoemd. De oud-kalenderisten hebben hun kerk de naam 'Oude Kerk van het Oosten' genoemd. De officiële naam voor de kerk van de nieuw-kalenderisten is de Apostolische Katholieke Assyrische Kerk van het Oosten, vaak weergegeven als de Assyrische Kerk van het Oosten. Hoewel het woord katholiek wordt gebruikt, is er geen sprake van een band met Rome. Het woord katholiek draagt hier de betekenis van 'algemeen'.

De naam Assyriër wordt door sommigen gebruikt als een nationaliteitsaanduiding en niet zozeer als een religieuze richting. Deze meer nationalistisch georiënteerde christenen noemen zichzelf niet langer Syrisch-orthodox, Syrisch-katholiek of Chaldeeëws, maar Assyrisch. De naam Assyrisch krijgt door deze zelfaanduiding een veel bredere reikwijdte die alle van de bovengenoemde groepen overstijgt en hen verenigt onder één identiteit³⁶⁴. Hierop dient men alert te zijn bij het horen van de naam Assyriër, er dient te worden nagegaan op welke wijze de naam is gebruikt, in engere zin voor de Assyrische christenen, of in bredere zin voor de christenen van alle Syrische en Assyrische kerken bij elkaar.

Christenen van Assyrische oorsprong benadrukken behalve hun religieuze ook hun etnische en cultuur-historische eenheid. De Assyriërs gebruiken evenals de Chaldeeërs het Sureth. Binnen de Assyrische gemeenschap wordt veel aandacht besteed aan het Sureth; er zijn publicaties en taalcursussen voor de jeugd. De

³⁶³ The Middle East and North-Africa, 47th edition, 2001, Europa Publications Ltd., pp. 622-3; Catholic Directory of Iraq, Bagdad, 1999; Oosterse christenen binnen de wereld van de islam, Herman Teule en Anton Wessels, Kampen, 1997.

³⁶⁴ H. Teule, 'Kroniek Noord-Irak' in *Het Christelijk Oosten* V47 N1-2 (1995), pg. 143.

Assyriërs voeren hun culturele identiteit terug op het voorchristelijke volk van deze naam in Mesopotamië. De benadrukking van een eigen identiteit komt in de praktijk tot uiting door pogingen de eigen taal en cultuur in stand te houden. In de Assyrisch-nationalistische visie worden de Chaldeeuwse christenen in Irak ook wel tot de Assyrische bevolkingsgroep gerekend. Assyriërs werden bij de volkstellingen van 1977 en 1987 gedwongen zich als Arabier te laten registreren. Ook bij de volkstelling van 1997 kon men zich niet als Assyrisch laten registreren. Na 1974 werden de meeste onderwijs- en culturele instellingen van Assyriërs gesloten dan wel onderworpen aan strenge overheidscontrole.

Het zou regelmatig voorkomen dat Assyriërs beschouwd worden als ‘niet-ingezetenen’ in de zin van de Iraakse wet, hetgeen negatieve gevolgen heeft voor hun toegang tot sociale voorzieningen. Voor Assyrische christenen geldt dat zij wegens de verdenking van nationalistische activiteiten vaak moeilijker een uitreisvergunning kunnen verkrijgen.

De Assyrisch-christelijke stroming heeft als enige christelijke stroming een eigen politieke partij, de Assyrisch-Democratische Beweging ADM (al-Harakah al-Ashuriyyah al-Dimuqratiyyah) die in de de facto autonome Koerdische gebieden haar hoofdkwartier heeft en gekant is tegen het regime in Bagdad. Ook Chaldeeërs in Noord-Irak kunnen zijn aangesloten bij deze partij. De Assyrische geloofsgroep in Centraal-Irak wordt wel geassocieerd met de ADM. Hierdoor nemen Assyriërs in vergelijking met andere christenen een wat minder gunstige positie in.

Assyrische christenen zouden naar eigen zeggen te lijden hebben van de toenemende islamisering³⁶⁵ van de Centraal-Iraakse samenleving en de gespannen verhoudingen tussen de VS en Irak als gevolg van de aanslagen in New York op 11 september 2001.

Assyrische christenen zijn momenteel voornamelijk in de noordelijke provincies van Irak woonachtig. Hun aantal in geheel Irak bedraagt naar schatting honderdduizend.

Chaldeeuwse kerk

De Chaldeeuwse kerk is ontstaan uit een verenigingsproces van een deel van de oude Apostolische kerk van het Oosten met de kerk van Rome, dat een aanvang nam in 1552 en in 1830 leidde tot een officiële unie. De benaming Chaldeeus gaat terug op de klassieke oudheid en is door de rooms-katholieke kerk zo'n tweehonderd jaar geleden weer in omloop gebracht om het onderscheid met de niet-geünierde nestorianen aan te geven. De geestelijk leider van de Chaldeeërs is de Patriarch van Babylonië, Mar Rafaiel I Bidawid, die zetelt te Bagdad en aan het hoofd staat van tien (aarts-)bisdommen in Irak en elf in het buitenland. Er zijn

³⁶⁵

Zie paragraaf 3.3.3.

Chaldeeuwse (aarts)bisschoppen in Al-Qosh, Bagdad, Basra, Kirkuk en Mosul. Schattingen omtrent het aantal in geheel Irak wonende Chaldeeërs variëren van enkele honderdduizenden tot iets minder dan een miljoen. Het meest reëel lijkt een aantal van ruim zeven- tot achthonderduizend. Zij woonden tot 1987 voor een groot deel in Noord-Irak. Toen het Iraaks leger dat jaar ter onderdrukking van opstandige Koerden een veiligheidszone aanlegde in een door Chaldeeërs bewoond gebied langs de grens met Iran, werden daartoe vijftig dorpen opgeblazen. Als gevolg hiervan vluchtten vele tienduizenden Chaldeeërs zuidwaarts. Zij vestigden zich grotendeels in Bagdad.

De Chaldeeërs gebruiken evenals de Assyriërs het Sureth, een neo-Aramese taal die nauw verwant is met het door Syrisch-orthodoxen gebruikte Suryani. Veel meer dan bij de Assyriërs is onder de Chaldeeuwse christenen vanuit linguïstisch oogpunt sprake van arabisering. De Chaldeeuwse bevolkingsgroep wordt ook wel als een etnische groep gezien, hoewel vele Chaldeeërs in Irak zich inmiddels als Arabier beschouwen. Sommigen beschouwen de Chaldeeërs als Assyriërs; beide groepen tezamen worden vanwege hun gezamenlijke oorsprong in de nestoriaanse Kerk van het Oosten ook wel Assyro-Chaldeeuwse christenen genoemd.³⁶⁶

Syrisch-orthodoxe kerk

Volgelingen van de Syrisch-orthodoxe kerk³⁶⁷ worden ook wel jakobieten genoemd naar de Syrische monnik Jakob Baradeus, die in de zesde eeuw één van de grondleggers was van de kerk.³⁶⁸ De patriarch van de Syrisch-orthodoxe kerk, die de titel 'Patriarch van Antiochië en het Hele Oosten' heeft, zetelt sinds 1959 in Damascus. De naam van de huidige patriarch (sinds 14 september 1980) is Mor Ignatiyus Zakka I. De spreektaal is het Suryani, een variant van het Neo-Aramees die nauw verwant is aan het door Assyrische en Chaldeeuwse christenen gesproken Sureth. De liturgische taal is het klassiek Syrisch. Ten tijde van de christenvervolging aan het einde van de Eerste Wereldoorlog zochten de Syrisch-orthodoxe gemeenschappen voornamelijk hun heil in de Franse mandaatgebieden Syrië en Libanon. In Centraal-Irak wonen momenteel tenminste twaalfduizend Syrisch-orthodoxe christenen. Zij zijn voornamelijk woonachtig in en rond Bagdad, waar aartsbisschop Mor Jamil Hawa Saverius resideert. In Mosul is de Syrisch-orthodoxe aartsbisschop Mor Saliba Shermoun Grigorios gevestigd. De Syrisch-orthodoxe gemeenschappen worden in Irak soms beschouwd als etnisch-Arabisch.

Syrisch-katholieke kerk

³⁶⁶ Deze factor en het feit dat sommige christelijke groepen een taal delen, maken schattingen van de aantallen christenen, in totaal en per denominatie, gecompliceerd.

³⁶⁷ De Syrisch-orthodoxe kerk heeft een internet site:
www.syrianorthodoxchurch.org/directory/patriarch.htm.

³⁶⁸ Syrisch-orthodoxe en -katholieke christenen gebruiken de naam jakobieten zelf liever niet.

In Irak bestaat een Syrisch-katholieke gemeenschap waarvan de omvang op maximaal 50.000 wordt geschat. Ook Syrisch-katholieken worden wel tot de jakobieten gerekend. Sinds de 18e eeuw heeft de Syrisch-katholieke kerk in Irak een eigen patriarch - momenteel aartsbisschop Mor Athanasius Matti Shaba Matoka³⁶⁹ - die in 1783 door Rome werd erkend. Ook in Basra, Kirkuk en Mosul zijn Syrisch-katholieke geestelijken werkzaam.

Armeens-orthodoxe en Armeens-katholieke kerk

De Armeens-apostolische kerk staat onder leiding van bisschop Avak Assadourian, primate van de Armeense diocees van Irak, te Bagdad. Geestelijk leider van de Armeens-katholieke kerk is de aartsbisschop Paul Coussa te Bagdad. Ook in het gebied van de Jabal Sinjar is een Armeens-katholieke gemeenschap gevestigd. Er zijn in geheel Irak naar schatting twaalf- tot maximaal achttienduizend volgelingen, die voornamelijk in Bagdad wonen. De Armeense-katholieke ritus zou niet meer dan ca. 2.200 volgelingen kennen, die vooral in Bagdad woonachtig zijn.

Armeniërs vormen zowel etnisch-linguïstisch als religieus een minderheid. Er zijn kleine Armeense gemeenschappen in de provincies Mosul en Kirkuk. Er zouden zo'n zeventienhonderd Armeniërs in Basra woonachtig zijn. Totale populatie in Centraal-Irak wordt geschat op 20.000 (maart 2001). De in het algemeen naar verhouding welvarende Armeense gemeenschap beschikt over eigen clubs, kerken en scholen. Er is ook een kleine Armeens-protestantse gemeenschap in Centraal-Irak. Er is geen sprake van vervolging van leden van de Armeense minderheid in Centraal-Irak louter vanwege hun etniciteit of religie. Sinds maart 2001 kunnen etnische Armenen bij de Armeense ambassade te Bagdad een aanvraag indienen voor toekenning van de Armeense nationaliteit dan wel een speciale verblijfsvergunning in Armenië. Als er geen twijfel bestaat over de Armeense afkomst van de aanvrager zal de aanvraag worden ingewilligd. Bij verkrijging van de Armeense nationaliteit is het niet nodig afstand te doen van de Iraakse.

Grieks-orthodox

De Grieks-orthodoxe kerk is eveneens vertegenwoordigd in Centraal-Irak en heeft een bescheiden aantal volgelingen. Naar schatting gaat het om enkele honderden tot ruim duizend personen. Geestelijk leider in Irak is de te Bagdad gevestigde aartsbisschop archimandriet Lukas.

Grieks-katholiek

De Grieks-katholieke kerk heeft ongeveer 600 volgelingen in Irak.

Koptisch-orthodox

³⁶⁹ Radio Free Europe / Radio Liberty, 8 december 2000.

Er is een kleine koptische gemeenschap in Bagdad, die onder meer gebruik maakt van een kerk nabij Jumhuriyya-straat. Tot deze gemeenschap behoren nogal wat Egyptenaren.

Rooms-katholiek

De rooms-katholieke kerk heeft zo'n drieduizend volgelingen in Irak. In Bagdad is een aartsdiocees gevestigd. De aartsbisschop van Bagdad is bisschop Paul Dahdah.

Jehova's getuigen

Het aantal Jehova's getuigen in Centraal-Irak is zeer klein. Volgens zeer goed ingevoerde kerkelijke bronnen komen Jehova's getuigen momenteel zelfs niet voor in Centraal-Irak. Naar verluidt echter werd een vijftal Jehova's getuigen enkele jaren geleden zonder proces twee maanden vastgehouden en slecht behandeld. Op dit bericht na is nagenoeg niets bekend over Jehova's getuigen in Centraal-Irak. Voorzover zij überhaupt bekend zijn worden Jehova's getuigen in Centraal-Irak beschouwd als zonderlingen. In christelijke kringen worden zij niet als (volwaardige) christenen beschouwd.

Zevendedagsadventisten

In Centraal-Irak bevinden zich circa tweehonderd Zevendedagsadventisten, waarvan de helft in Bagdad gevestigd is. De overige leden van deze gemeenschap zijn geconcentreerd in Kirkuk, Mosul en Basra, waar zij eveneens beschikken over een kerk.

Naast bovengenoemde stromingen zijn er volgelingen van andere christelijke geloofsrichtingen woonachtig in Centraal-Irak. Het betreft onder meer aanhangers van de Anglicaanse kerk en Syrisch- en Armeens-protestanten. Er zijn verschillende christelijke ordes, congregaties, seminaries en andere educatieve instellingen in Centraal-Irak. Ook Caritas is er actief. Er bestaan diverse christelijke publicaties.